

Inicijativa za socijalno uključivanje starijih osoba

Uspesi i naučene lekcije

Urednici: Nataša Todorović, Milutin Vračević

**Inicijativa za socijalno uključivanje starijih osoba
Uspesi i naučene lekcije**

Izdavač:

Crveni krst Srbije, Simina 19, 11000 Beograd

Tel/faks: 011/30-32-125

e-mail: serbia@redcross.org.rs www.redcross.org.rs

Za izdavača:

Ljubomir Miladinović, Generalni sekretar Crvenog krsta Srbije

Urednici:

Nataša Todorović

Milutin Vračević

Priprema za štampu:

Ljubica Macan

Prevod:

Prevodilačko preduzeće LEXICA DOO

Dizajn naslovne strane:

Nikola Bogdanović – PR "Umetnička vajarstva radionica"

Štampa: ATC d.o.o.

Tiraž: 300

Godina: 2019

ISBN 978-86-80205-69-4

Inicijativa za socijalno uključivanje starijih osoba trogodišnji je projekat podrške Evropske unije, Austrijske razvojne agencije i Austrijskog Crvenog krsta, koji se sprovodi u pet zemalja Zapadnog Balkana: Srbiji, Albaniji, Bosni i Hercegovini, Republici Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori, uz koordinaciju Crvenog krsta Srbije. Cilj projekta je izgradnja kapaciteta organizacija civilnog društva koje se bave različitim aspektima demografskog starenja (istraživanjem, javnim zastupanjem, promotivnim kampanjama, uslugama u zajednici...), kao i motivisanje starijih lica da učestvuju u procesima donošenja odluka i kreiranja politika u vezi sa socijalnom inkluzijom starijih žena i muškaraca na regionalnom i lokalnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana.

Izradu ove publikacije finansirala je Evropska unija i Austrijska razvojna agencija. U publikaciji su iskazani samo stavovi autora koji nisu nužno ni stavovi Evropske unije i Austrijske razvojne agencije.

Želeli bismo da se zahvalimo svim partnerima na projektu koji su doprineli njegovoj implementaciji:
Alban Ylli, Gentiana Qirjako, Hamdija Kujundžić, Vahida Huzejrović, Ljupka Petkovska, Žaklina Popović, Saško Jovanov, Meri Terzieva, Jelena Šofranac, Igor Jokanović i Uroš Smiljanić.

Takođe želimo da se zahvalimo Austrijskom Crvenom krstu na tehničkoj podršci:
Angelika Scherzer, Cornelia Zwicker, Katarina Banićević, Gerlinde Astleithner, Charlotte Strümpel, Annabelle Krenn-Grabner, Michaela Pichler, Eduard Trampusch

Najveću zahvalnost dugujemo svim starijim ženama i muškarcima na Zapadnom Balkanu koji su učestvovali u projektu i uložili svoju motivaciju, znanje i iskustvo kako bi ga učinili uspešnim.

SADRŽAJ

Socijalna inkluzija	1
Indikatori socijalne inkluzije starijih lica u državama Zapadnog Balkana	1
Uvod i ciljevi projekta	9
Partneri na projektu	11
Partnerstvo ili rivalitet u mreži	11
Dostignuća	13
Završna konferencija u Beogradu	17
Aktivnosti na globalnom nivou	19
Istraživanje	23
Naučene lekcije iz projekata socijalne inkluzije u zajednici	31
Primeri dobre prakse	
Srbija	36
Albanija	64
Bosna i Hercegovina	91
Republika Severna Makedonija	116
Crna Gora	141
Literatura	167

Socijalna inkluzija

Socijalna inkluzija je bitan element kvaliteta života i dostojanstvenog starenja. Ona prožima različite segmente života i obuhvata razne dimenzije i slojeve. Jedna od njenih glavnih odlika je to što se menja.

Socijalna inkluzija je višedimenzionalni fenomen koji čine važni aspekti uključenosti pojedinca u zajednicu, tako da pored siromaštva i objektivnih aspekata ona obuhvata i subjektivne aspekte, tj. percepciju pojedinca o socijalnoj inkluziji ili uskraćenost u zadovoljavanju sopstvenih potreba. Metodologija praćenja siromaštva i socijalne isključenosti u Evropskoj uniji definisana je kroz mnoge dimenzije: finansijsko siromaštvo i materijalnu uskraćenost, uskraćenost u zadovoljavanju potreba, uključenost u obrazovanje, uključenost na tržište rada, pristup zdravstvenim uslugama, uključenost u zajednici, odnos sa drugim ljudima, osećaj imanja smisla u životu i zadovoljstvo različitim aspektima života (Atkinson, Cantillon, Marlier & Nolan, 2002).

“Socijalna isključenost” odnosi se na odvajanje pojedinca ili grupe od društva. Kada je ova isključenost kombinovana sa starošću, uključeni su posebni odnosi između faktora rizika, procesa i ishoda na više različitih nivoa. Različite forme i stepeni isključenosti tokom životnog ciklusa, njena složenost, kao i akumulirana nejednakost pojedinih grupa u društvu povećavaju rizik od isključenosti u starijem životnom dobu i ograničavaju mogućnosti za njeno ublažavanje. Socijalna isključenost u starijem dobu dovodi do neravnopravnog položaja kada su u pitanju izbori i kontrola resursa i odnosa, moći i prava u pristupu uslugama i podršci. Na taj način stvaraju se prepreke u pristupu materijalnim i finansijskim resursima, socio-kulturnim aspektima društva a učestvovanje građana se čini težim. Isključenost u starijem dobu uključuje države, društva, zajednice i pojedince (Kieran, Thomas & Norah, 2016).

Indikatori socijalne inkluzije starijih lica u državama Zapadnog Balkana

Nivo socijalne inkluzije starijih osoba meren je uz pomoć sledećih indikatora:

1. Očekivani životni vek na rođenju i sa 65 godina;
2. Samoprocenjeni zdravstveni status;
3. Stopa nepokrivenosti zdravstvenim osiguranjem;
4. Pristup zdravstvenoj nezi;
5. Osobe sa hroničnom bolešću koja ih ograničava na duži period u svakodnevnim aktivnostima;
6. Funkcionalna pismenost odraslih;
7. Pokrivenost univerzitetskim obrazovanjem;
8. Elektronska pismenost;
9. Učestalost nasilja u porodici i samoprocena socijalne isključenosti.

Istražili smo i udeo starijih muškaraca i žena u populaciji sa projekcijama za naredne decenije, pokrivenost penzionim sistemom, materijalnu uskraćenost starijih lica, pristup zdravstvenim uslugama i pristup uslugama socijalne zaštite.

1. Očekivani životni vek na rođenju i sa 65 godina

U periodu 2014-2016 u **Srbiji**, očekivani životni vek na rođenju za muškarce bio je 73,01 a za žene 77,98 (Zavod za statistiku Republike Srbije, 2017). Što se tiče očekivanog životnog veka sa 65 godina, 2016. godine u Srbiji je on bio 13,9 za muškarce i 16,8 za žene (Hirose, Czepulis-Rutkowska, 2016).

Za **Albaniju**, 2016. godine očekivani životni vek na rođenju je bio 77 za muškarce a 80,1 za žene (INSTAT, 2017) dok je očekivani životni vek sa 65 godina u 2014. bio 17,2 (INSTAT, 2015).

Za **Bosnu i Hercegovinu**, očekivani životni vek na rođenju 2017. godine bio je 77,4 (75 za muškarce i 79,7 za žene) dok je očekivani životni vek sa 65 godina bio 17,41 za žene i 15 za muškarce (SZO).

Za **Republiku Severnu Makedoniju**, 2017. godine, očekivani životni vek na rođenju bio je 75,57 (77,52 za žene i 73,66 za muškarce) (Statistički godišnjak za Republiku Makedoniju, 2018) dok je u 2011, očekivani životni vek sa 65 godina bio 13,9 za muškarce i 15,9 za žene (Državni statistički zavod Republike Severne Makedonije).

U **Crnoj Gori** u 2017. godini očekivani životni vek na rođenju bio je 76,7 – 74,1 za muškarce i 79,4 za žene (MONSTAT, 2017).

2. Samoprocenjeni zdravstveni status

U **Srbiji** 40,2% ljudi starijih od 65 godina procenjuju svoj zdravstveni status kao loš ili veoma loš (Institut za javno zdravlje Srbije “Dr Milan Jovanović Batut”, 2013).

U **Bosni i Hercegovini** populacija starija od 65 godina prijavljuje najviše slučajeva lošeg ili veoma lošeg zdravlja (37%) a najmanji broj dobrog ili veoma dobrog zdravlja (25%) u poređenju sa drugim starosnim grupama (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2015).

U **Republici Severnoj Makedoniji** TASIOP istraživanje (InkluzivaM, 2017) prikazalo je da 8,2% ispitanika svoj zdravstveni status smatra lošim a njih 27,8 veoma lošim (str. 21).

U **Crnoj Gori** TASIOP istraživanje (Dignitas, 2019) prikazuje da od 300 ispitanika u socijalno ugroženoj kategoriji, 41,4% njih opisuje svoje zdravlje kao relativno dobro ili dobro, dok ga većina (58,6%) opisuje kao loše ili relativno loše. Na uzorku od 600 nasumice odabranih starijih lica, ukupan zdravstveni status kao loš ili relativno loš ocenjuje samo 21% njih, dok većina prijavljuje relativno dobro (49,6%) i dobro zdravlje (29,4%).

3. Stopa nepokrivenosti zdravstvenim osiguranjem

U **Srbiji**, kada se napuni 65 godina, se automatski dobija zdravstveno osiguranje, iako je i dalje neophodno imati izdatu zdravstvenu knjižicu što može da dovede do određenih administrativnih prepreka za neka starija lica (Zakon o zdravstvenom osiguranju, 2015).

U **Albaniji**, svi penzioneri (uključujući i one sa socijalnim penzijama) automatski su pokriveni zdravstvenim osiguranjem.

Kada je reč o **Bosni i Hercegovini**, 3,16% stanovništva starijeg od 65 godina je izvan sistema zdravstvene zaštite (3,62% za Republiku Srpsku i 2,71% za Federaciju Bosne i Hercegovine) i nije u stanju da ispuni svoje zdravstvene potrebe i potrebe socijalne zaštite. Osim toga, pravu na hitne medicinske intervencije još uvek ne može da pristupi 15% povratnika u mestu povratka. Razlozi za to mogu se nalaziti u većem broju stanovnika koji se bavi poljoprivredom, a koji obično nisu uključeni u sistem javne zdravstvene zaštite preko plaćanja obaveznih doprinosa (Savezni fond za osiguranje i reosiguranje).

Za **Republiku Severnu Makedoniju** podaci iz TASIOP istraživanja (InkluzivaM, 2017) pokazuju da 1,5% populacije starije od 65 godina uključeno u istraživanju nije pokriveno zdravstvenom zaštitom. Dalje, prema podacima Fonda za zdravstveno osiguranje Republike Severne Makedonije, u decembru 2017, 3.302 lica starijih od 65 godina od ukupno njih 279.106 nije imalo zdravstveno osiguranje – što je približno 0,16 procenata ukupnog broja stanovnika.

Za **Crnu Goru**, podaci TASIOP istraživanja (Dignitas, 2019) pokazuju da u uzorku od 900 starijih lica, njih 98,8% ima zdravstveno osiguranje a njih 1,2% ga nema.

4. Pristup zdravstvenoj nezi (posete doktorima i zubarima)

Prema Eurostatu, u 2015. godini 13% starijih muškaraca i 18% starijih žena u **Srbiji** nije ispunilo svoje zdravstvene potrebe u poslednjih 12 meseci (bio im je potreban pregled ili lečenje ali ga nisu dobili). Najčešće navođen razlog za to bio je nedostatak finansija.

U **Albaniji**, prema TASIOP istraživanju (MOSHA, 2017), oko 16% starijih lica nije bilo u mogućnosti da ima pristup zdravstvenoj zaštiti/ uslugama kada je to bilo potrebno. Cifra je bila veća za žene nego za muškarce (17% naspram 14%) kao i u seoskim u odnosu na gradska područja (25% naspram 14%). Glavne prepreke su bile teškoće da se priušti lečenje (17,6%), velika udaljenost zdravstvenih ustanova (12,3%) i nemogućnost odlaska do mesta pružanja zdravstvenih usluga zbog teških bolesti/bolova (11,4%). 24,7% ispitanika je izjavilo da ne može da prima prepisane lekove, uglavnom zato što ne može da ih priušti. Nemogućnost plaćanja lekova bila je veća u seoskim i neformalnim područjima (oko 28%, odnosno 31%). Primenom indeksa SZO-5, ukupna učestalost problema mentalnog zdravlja u uzorku iznosila je skoro 70%.

U **Bosni i Hercegovini**, TASIOP istraživanje (Za dostojanstveno starenje, 2019) pokazalo je da je jedan od razloga povećane stope mortaliteta i morbiditeta povezan sa nedostupnim adekvatnim zdravstvenim uslugama i nedostatkom novca. Više od 50% starijih lica koja su učestvovala u istraživanju (MOSHA, 2017) izjavilo je da su propustili odlaske kod doktora, stomatologa, dijagnostičke tretmane ili terapije najmanje 10 puta tokom prethodne godine usled nedostatka novca.

Prema TASIOP istraživanju u **Republici Severnoj Makedoniji** (InkluzivaM, 2017), 9% ispitanika izjavilo je da nije zadovoljilo potrebe za socijalnim i zdravstvenim uslugama zbog nedostatka finansijskih sredstava za participaciju i lekove.

U **Crnoj Gori** TASIOP istraživanje (Dignitas, 2019) pokazalo je da 1,2% ispitanika nema zdravstveno osiguranje, a najveća grupa među njima (45%) bili su oni koji nisu uplaćivali doprinose u fond za osiguranje/ nisu ispunili uslov za penziju.

5. Osobe sa hroničnom bolešću koja ih ograničava na duži period u svakodnevnim aktivnostima

37.6% stanovništva starijeg od 65 godina u **Srbiji** prijavilo je ozbiljne poteškoće u svakodnevnom životu (pripremi hrane, lakšim i zahtevnijim kućnim poslovima, kupovini namirnica, itd.), a 11% poteškoće sa obavljanjem aktivnosti lične nege (oblačenje i svlačenje, upotreba toaleta, kupanje, tuširanje, itd. (Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, 2013).

U **Albaniji** 25% žena i 20% muškaraca starijih od 65 godina je navelo da pati od bolesti ili invaliditeta koji ih ometa u svakodnevnim aktivnostima. Ovaj procenat iznosi čak 38% muškaraca i 44% žena kod ljudi starijih od 80 godina (Popis stanovništva i domaćinstava, 2011).

U **Bosni i Hercegovini** udeo osoba starijih od 65 godina koje imaju zvaničnu dijagnozu koja ih ograničava u obavljanju svakodnevnih aktivnosti iznosi 27,1% (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2015)

U **Republici Severnoj Makedoniji**, prema TASIOP istraživanju (InkluzivaM, 2017), 59% ispitanika je izjavilo da pati od neke hronične bolesti, 64,6% žena i 52,6% muškaraca (str. 22).

U **Crnoj Gori** 11% ukupnog stanovništva ima teškoće u obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog hroničnih bolesti, invaliditeta ili starosti. Ovaj procenat se povećava sa starošću na 40% populacije u starosnoj grupi 65-84 i na 61% stanovništva starijeg od 85 godina (Nacionalni popis u Crnoj Gori, 2011).

6. Funkcionalna pismenost odraslih

Prema nacionalnom popisu iz 2011. godine, u **Srbiji**, 7.19% stanovništva starijeg od 65 godina je funkcionalno nepismeno (Zavod za statistiku Republike Srbije, 2011).

U **Albaniji** 8% ljudi starijih od 65 godina nikad nije pohađalo školu (Popis stanovništva i domaćinstava, 2011).

U **Bosni i Hercegovini** 11,10% stanovništva starijeg od 65 godina ne ume da pročita pola strane teksta na temu iz svakodnevnog života. Kada se posmatra na nivou entiteta i okruga Brčko, može se videti da je broj nepismenih žena u principu 5 do 6 puta veći nego muškaraca (Nacionalni popis, 2013).

U **Republici Severnoj Makedoniji**, Zakon o obrazovanju odraslih nudi mogućnost obrazovanja u trećem dobu. To se odnosi na mogućnosti kreiranja formi obrazovanja za starije, u skladu sa njihovim potrebama i intelektualnim kapacitetima. Sve je veći broj starijih ljudi koji se nakon penzionisanja još uvek osećaju sposobnim za obavljanje profesionalnih aktivnosti i koji moraju da ostanu aktivni. Za ovaj deo stanovništva potrebno je organizovati stručno obrazovanje na različite teme (baštovanstvo, cvečarstvo, pčelarstvo, pletenje, šivenje, itd.). Baveći se time, oni se osećaju aktivno i ispunjeno, obavljajući aktivnosti kojima su tokom radnog veka možda želeli da se bave ali nisu imali vremena. Učešće starijih osoba u doživotnom obrazovanju je međutim veoma skromno.

U **Crnoj Gori**, u grupi ljudi starijih od 65 godina, njih 9% nije završilo prva četiri razreda osnovne škole, 30% ih nije završilo osnovnu školu. U istoj grupi, njih 6% je nepismeno (Nacionalni popis u Crnoj Gori, 2011).

7. Pokrivenost univerzitetskim obrazovanjem

U **Srbiji**, prema nacionalnom popisu iz 2011, 12,6% osoba starijih od 65 godina ima završenu višu školu ili fakultet (Zavod za statistiku Republike Srbije, 2011).

U **Albaniji** 11,8% muškaraca i 4% žena starijih od 65 godina ima završeno tercijarno (univerzitetsko) obrazovanje (INSTAT, 2017).

U **Bosni i Hercegovini** oko 19% osoba starijih od 65 godina ima završenu višu školu ili fakultet (Nacionalni popis, 2013).

U **Crnoj Gori** oko 13% stanovništva starijeg od 65 godina ima završenu višu školu ili fakultet, postdiplomske master studije ili doktorske studije, kao i osnovne akademske studije, osnovne primenjene studije, postdiplomske specijalističke studije i postdiplomske master studije (Nacionalni popis u Crnoj Gori, 2011).

8. Elektronska pismenost

U **Srbiji**, prema nacionalnom popisu iz 2011. godine, 5,6% stanovnika starijih od 65 godina ima delimično ili kompletno poznavanje rada na kompjuteru (Zavod za statistiku Republike Srbije, 2011). Prema TASIOP istraživanju (HumanaS, 2018), u 2018. godini, 17% stanovništva starijeg od 65 godina koristilo je kompjuter u prethodnih 12 meseci a tokom istog vremenskog perioda 18% starijih od 65 godina je

koristilo internet. Samo 3% stanovništva starijeg od 65 godina je pristupalo internetu preko mobilnih telefona (Ibid).

U **Albaniji** 15% osoba starijih od 65 godina zna da koristi kompjuter a 9% njih zna da koristi internet (INSTAT, 2015).

U **Bosni i Hercegovini** ukupan broj lica starijih od 65 godina koji nezavisno ume da koristi neki kompjuterski program je 1,5 % (1,22% u Federaciji Bosne i Hercegovine a 1,9% u Republici Srpskoj) (Nacionalni popis, 2013).

U **Republici Severnoj Makedoniji** indeks digitalne pismenosti iznosi 0,7 u starosnoj grupi 55-64, a 0,38 u starosnoj grupi 65-74 (Nacionalna strategija za e-Inkluziju 2011-2014).

U **Crnoj Gori** u grupi osoba starijih od 65 godina (79.337) ima 1.454 kompjuterske pismene osobe dok još njih 2.320 ima delimično znanje o radu na kompjuteru što čini ukupan procenat 1,8% odnosno 2,9% (Nacionalni popis, 2011).

9. Učestalost nasilja u porodici

U **Srbiji**, prema istraživanju obavljenom 2015. godine, 19,8% starijih lica prijavilo je da je bilo predmet neke vrste nasilja u starijem dobu. Prema izveštaju Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu iz 2017. godine, 13% svih prijavljenih slučajeva nasilja u porodici izvršeno je protiv starijih lica (Janković, Todorović & Vračević, 2015).

U **Bosni i Hercegovini** u 2014. godini, Ministarstvu unutrašnjih poslova je bilo prijavljeno 1.459 slučajeva nasilja, pri čemu je detaljna analiza pokazala da su u 1% slučajeva počinioci bili unuci a u 13% slučajeva sinovi. Osim toga, žrtve nasilja su u 6% slučajeva majke, bake u 1% a očevi u 7% slučajeva (Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, 2014).

U **Republici Severnoj Makedoniji**, prema Institutu za društvene i humanističke nauke iz Skoplja i njegovoj elektronskoj bazi podataka LIRIKUS, u periodu od 1. januara 2018. do 31. januara 2018, 43 osobe starije od 65 godina bile su registrovane kao žrtve nasilja u porodici, od toga 18 muškaraca i 25 žena. Prijavili su različite vrste nasilja (emocionalno, fizičko i finansijsko zlostavljanje).

10. Samoprocena socijalne isključenosti

Prema TASIOP istraživanju o socijalnoj inkluziji starijih lica u **Srbiji**, najveći osećaj usamljenosti može se identifikovati među starijim osobama koje žive u jednočlanim domaćinstvima, u seoskim oblastima ili među starijim ljudima koji nisu aktivni ni u jednom udruženju i organizaciji. Doživljaj diskriminacije često se odnosi na tretman u ustanovama, uključujući primanje usluga zdravstvene zaštite. Takođe se često pominje da starije osobe smatraju da ih drugi vide kao da su na izmaku svojih života i da su stoga nevažne, da nisu vredne pažnje i brige. Jedna od najrasprostranjenijih predrasuda je da su stariji ljudi pasivni i da ne doprinose ništa društvu (HumanaS, 2018)

U **Albaniji** 8% starijih lica izjavilo je da uopšte nema kontakte sa članovima porodice i/ili prijateljima (MOSHA, 2017). Pored toga, 24,6% lica starosti od 65-75 godina pokazalo je znakove depresije u dve godine koje su prethodile istraživanju (16,1% žena i 32,4% muškaraca) (IMIAS Studija, 2016).

Što se tiče **Bosne i Hercegovine**, lica starija od 65 godina čine 64% ukupnog stanovništva koje živi u jednočlanim domaćinstvima. 76% njih su žene. Kroz razgovore u okviru fokus grupa tokom TASIOP istraživanja (Za dostojanstveno starenje, 2019) utvrđeno je da se svaka druga osoba iz ove grupe

stanovništva oseća bespomoćno i da se pribijava zimskog perioda. Zbog nepovoljnih vremenskih prilika, starije osobe, posebno u seoskim područjima, često ostanu zavejane u svojim kućama, te nisu u mogućnosti da posećuju prodavnice, idu kod doktora ili čak kupuju drva za ogrev.

Imajući u vidu da je svaka druga osoba koja učestvuje u istraživanju u Bosni i Hercegovini društveno neaktivna, da svaka peta nema podršku porodice i prijatelja, da svaka osoba starija od 80 godina ne može samostalno da funkcioniše, može se zaključiti da je više od 30% starijih lica izloženo riziku socijalne isključenosti. Prema ispitanicima iz fokus grupa, 90% starijih lica smatra da ih društvo diskriminiše, ne poštuje i ne priznaje njihov doprinos i zasluge društvu. Diskriminacija starijih lica se doživljava i zasnovana je na stvarnom iskustvu: dugačke liste čekanja pri zakazivanju medicinskih pregleda; loša ishrana i lečenje u bolnicama; neljubaznost medicinskog osoblja; uskraćivanje zdravstvenih usluga pojedincima koji žive u drugom području ili kantonu; uskraćivanje zdravstvenih informacija; čekanje na zakazivanje specijalističkih pregleda, hirurških intervencija, itd. Svaka peta osoba navodi da je nepravedno sprečena u ostvarivanju svojih prava na zdravstvenu negu. Stariji navode da često moraju da čekaju po nekoliko meseci samo da bi dobili termin za pregled kod specijaliste, na dijagnostički pregled i hirurški zahvat, a pored svega toga, da bi dobili takve usluge moraju da pređu po nekoliko kilometara. Na kraju, više od 80% osoba starijih od 65 godina izjavljuje da ima veoma mali uticaj na važne odluke o životu zajednice (Diskusija u fokus grupama, 2018).

Što se **Crne Gore** tiče, TASIOP istraživanje (Dignitas, 2019) tražilo je od ispitanika da navedu svoj najveći problem i oni su naveli usamljenost (19,4%) i siromaštvo (16,8%) kao najčešće odgovore, kao i nedostatak podrške i usluga pomoći (16,2%). Socijalno ugroženi ispitanici prijavili su najveći procenat siromaštva (33,8%), samoće (27,4%) i nedostatka nege (11,5%). Ovi podaci ukazuju na razlike u problemima sa kojima se suočavaju socijalno ugrožena starija lica u odnosu na one koji žive u boljim uslovima. Tako, ispitanici iz nasumično odabranog uzorka u najvećem procentu (21,3%) biraju nedostatak usluga i usluga podrške, a u manjem procentu navode samoću kao svoj problem (15,3%). Uglavnom su se odlučivali za opciju "ostalo", gde su davali različite odgovore, od bolesti, finansijskih problema, usamljenosti, do odgovora da nemaju problema.

Udeo starijih muškaraca i žena u populaciji sa projekcijama za naredne decenije

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku **Srbije** u 2017. godini, učešće stanovništva starijeg od 65 godina u Srbiji je bilo 19,6%, uz procenu da će se do 2030. godine taj procenat povećati na 23,6% (Statistički godišnjak, 2018).

U **Albaniji**, prema INSTAT-u, u 2016. godini muškarci stariji od 65 godina činili su 7% ukupne muške populacije, uz procenu da će se taj udeo povećati na 20% u 2031. godini. Žene starije od 65 godina činile su 14% ukupne ženske populacije u 2016. godini i do 2031. godine se očekuje povećanje tog udela na 23% (INSTAT, 2017).

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine u **Bosni i Hercegovini**, 12,9% stanovništva pripada starosnoj grupi starijoj od 65 godina, gde su 10,9% stariji muškarci, a 14,8% starije žene (Nacionalni popis, 2013). S druge strane, Odeljenje Ujedinjenih nacija za ekonomska i socijalna pitanja (UN DESA) procenjuje da će 2060. godine osobe starije od 65 godina činiti više od 30% ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini, u poređenju sa 15% u 2010. godini (UNECE, 2017).

U **Republici Severnoj Makedoniji**, prema proceni Statističkog pregleda za 2016. godinu, udeo starijih lica u ukupnom broju stanovnika iznosi 12,82% (Državni zavod za statistiku Republike Severne Makedonije, 2016).

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, 12,8% stanovništva **Crne Gore** je staro 65 ili više godina (42,4% čine muškarci a 57,6% žene). Prema rezultatima projekcije niskog fertiliteta, broj ljudi starijih od 65 godina će se više nego udvostručiti do 2061. godine (sa 79 hiljada u 2011. doći će na 176 hiljada u 2061. godini), što u proseku predstavlja godišnji porast od skoro 2 hiljada osoba. Dakle, na kraju perioda projekcije, više od svakog četvrtog stanovnika Crne Gore (28,5%) biće starije od 65 godina (MONSTAT).

Pokrivenost penzionim sistemom

Prema podacima Nacionalnog popisa u 2011. godini, u **Srbiji** pokrivenost starijih lica penzijama je 84%. Prema tome, 16% stanovništva iznad starosne granice (65 za muškarce, 60 za žene) nema prihod od penzija a više od 85% ovog stanovništva su žene.

U **Albaniji** manje od 5% stanovnika starijih od 65 godina nema državnu penziju. Od 2015. godine pripadnici ove grupe stanovnika pokriveni su socijalnim penzijama nakon što napune 70 godina.

U **Bosni i Hercegovini** 27% starijih lica (starijih od 65) (11,40% u Republici Srpskoj i 15,60% u Federaciji Bosne i Hercegovine) nema pravo na penziju, što ukazuje na nepovoljan položaj ove grupe stanovnika u društvu, čineći je ekonomski zavisnom (Nacionalni popis, 2013).

U **Severnoj Makedoniji**, istraživanje o socijalnoj isključenosti iz 2009. godine koje je obuhvatilo reprezentativni uzorak od 1.339 starijih lica, pokazalo je da 31,9% stanovništva starijeg od 64 godina nisu korisnici penzije. Većina njih su žene ili pripadaju etničkim manjinama, sa najnižim stepenom obrazovanja (Bornarova, Gerovska-Mitev, 2009: 15). Prema mišljenju eksperata Evropske Komisije, više od 70.000 (ili 31,1%) osoba starijih od 65 godina nije obuhvaćeno penzijama (European Commission, 2007: 122).

U **Crnoj Gori**, prema podacima Penzionog fonda za decembar 2016. godine bilo je 50.005 korisnika starosne i invalidske penzije, što je oko 63% od ukupnog broja stanovnika starijih od 65 godina.

Materijalna uskraćenost starijih lica

Prema Drugom nacionalnom izveštaju o socijalnoj inkluziji i smanjenju siromaštva u Republici **Srbiji** iz 2014. godine, 26,9% stanovništva starijeg od 65 godina bilo je izloženo ozbiljnoj materijalnoj uskraćenosti (22,9% za starije muškarce i 26,9% za starije žene) što je u skladu sa ukupnim procentom stanovništva koje živi u stanju teške materijalne uskraćenosti, ali se taj procenat povećava sa godinama.

U **Albaniji**, po subjektivnoj percepciji siromaštva, prema TASIOP istraživanju iz 2017-2018. godine, 37% starijih lica izjavilo je da živi u siromaštvu. Učestalost samoprocenjenog siromaštva povećavala se sa godinama (MOSHA, 2017). Objektivno siromaštvo: 10% stanovnika starijih od 65 godina u Albaniji je siromašno i ne može da zadovolji osnovne životne standarde (Studija merenja životnog standarda 2012). Prema Nacionalnom popisu iz 2011. godine, 20% stanovništva starijeg od 65 godina imalo je automobil, 93% njih frižider, 92% TV, 83% mobilni telefon i 83% mašinu za pranje veša (Nacionalni popis u Albaniji, 2011).

U **Bosni i Hercegovini**, prema rezultatima TASIOP istraživanja (InkluzivaM, 2017), starije osobe na mesečnom osnovu izdvajaju više od 60% svojih sredstava za troškove koje ne mogu da izbegnu. U proseku im ostaje samo 1,5 Euro za hranu dnevno. Ovaj iznos je daleko ispod parametra postavljenog kao granica međunarodne linije siromaštva.

Pristup zdravstvenim uslugama

Za **Srbiju**, prema Eurostatu, u 2017. godini, bilo je 3,2% prijavljenih nezadovoljenih potreba za medicinskim pregledom kod stanovnika starijih od 65 godina a najčešće navedeni razlog bio je nedostatak finansijskih sredstava.

Za **Albaniju**, prema TASIOP istraživanju iz 2017-2108. godine, oko 16% starijih osoba nije imalo pristup medicinskoj nezi/uslugama kada je to bilo potrebno. Procenat je bio veći za žene nego muškarce (17% naspram 14%) i u seoskim područjima u poređenju sa gradskim (25% naspram 14%). Teškoće sa plaćanjem lečenja (17,6%), velika udaljenost zdravstvenih ustanova (12,3%) i nemogućnost posećivanja medicinskih službi zbog teških bolesti/ bolova (11,4%) bili su glavni ometajući faktori. 24,7% ispitanika prijavilo je da nisu mogli da dobiju prepisane lekove, uglavnom zato što ih ne mogu priuštiti. Stepennemogućnosti plaćanja lekova bio je veći u seoskim i neformalnim područjima (oko 28% i 31%). Primenom indeksa SZO-5, ukupna učestalost mentalnog zdravlja u uzorku iznosila je skoro 70% (MOSHA, 2017).

Za **Bosnu i Hercegovinu** i prema Anketi o budžetu domaćinstava u Bosni i Hercegovini iz 2015. godine, 2,6% stanovništva (2,1% u Republici Srpskoj) je izvan sistema zdravstvene zaštite i nije u stanju da zadovolji svoje zdravstvene i socijalne potrebe. Osim toga, pravo na hitnu medicinsku intervenciju još uvek ne može biti realizovano za 15% povratnika u mestu povratka (Ankete o budžetu domaćinstava u Bosni i Hercegovini iz 2015. godine).

Za **Republiku Severnu Makedoniju**, prema TASIOP istraživanju, 24,7% ispitanika izjavilo je da ima poteškoća u pristupu zdravstvenim uslugama, a kao razlog navode teškoće sa kretanjem i udaljenost od institucija (InkluzivaM, 2017: 40-41).

Pristup uslugama socijalne zaštite

U **Srbiji**, starija lica čine 15% svih korisnika usluga socijalne zaštite (manje od njihovog udela u ukupnoj populaciji). Najčešća usluga koju koriste stariji ljudi je pomoć u kući (69%), zatim domovi za stara lica (Babović et al., 2018).

U **Bosni i Hercegovini**, tokom 2017. godine u centrima za socijalni rad u Federaciji registrovano je 47.344 korisnika starijih od 65 godina, od kojih je samo njih 8,44% steklo pravo na neku vrstu socijalne pomoći. U Republici Srpskoj registrovano je 29.000 prava na socijalnu pomoć, od čega je svega 6,9% starijih lica koja primaju neku vrstu socijalne pomoći (Godišnji izveštaj Centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, 2017.)

Uvod i ciljevi projekta

Inicijativa za socijalno uključivanje starijih osoba (TASIOP) je projekat kreiran sa ciljem da iskoristi snagu civilnog sektora u pet zemalja Zapadnog Balkana kao odgovor na demografsko starenje. Starenje stanovništva je istaknuta pojava u većem delu Evrope: 24% evropskog stanovništva u 2017. godini bilo je starije od 60 godina, sa procenjenim udelom starijih lica koji će se do 2050. godine popeti na 35% (UNDESA, 2017). Međutim, posledice starenja stanovništva razlikuju se od zemlje do zemlje u smislu načina na koji se društvo prilagođava promenama u demografskoj strukturi. Većina zemalja je u demografskom bonusu.

Global AgeWatch Indeks, alat HelpAge International-a za procenu i poređenje kvaliteta života starijih ljudi širom sveta koji pokriva 96 zemalja od 2015. godine, svrstava Albaniju na 53. mesto, Srbiju na 66. a Crnu Goru na 68. mesto (podaci za Severnu Makedoniju i Bosnu i Hercegovinu još uvek su nepotpuni) što jasno ukazuje da društva na Balkanu još uvek nisu dovoljno spremna da se suoče sa demografskim starenjem.

Implementacija projekta počela je u februaru 2016. godine i trajala je 40 meseci, do maja 2019. godine. Projekat su podržali Evropska unija kroz svoj IPA fond, Austrijska razvojna agencija i Crveni krst Austrije. Njegov osnovni cilj bio je jačanje mreža organizacija civilnog društva u Srbiji, Albaniji, Bosni i Hercegovini, Republici Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori kako bi se poboljšala socijalna inkluzija starijih lica u lokalnim zajednicama i društvu širom regiona. Projekat je bio usmeren na poboljšanje inkluzije starijih lica motivišući ih da učestvuju u procesima donošenja odluka u vezi sa starenjem i starijim dobom, kao i na jačanju pozitivnog imidža starijih lica u zemljama projekta promenom diskursa i prikazivanjem starijih osoba ne samo kao pukih primalaca pomoći i nege, već kao bitnih faktora razvoja. Druga važna komponenta bila je pružanje podrške grassroots organizacijama u svakoj zemlji kako bi se došlo do malih, efikasnih inicijativa na lokalnom nivou za socijalnu inkluziju starijih lica s ciljem da se identifikuju efikasni modeli, jednostavni za reprodukciju, koji se mogu koristiti kao uzorak na drugim mestima. Pored toga, radilo se direktno sa starijim ljudima, uz naglasak na ljudska prava i aktivizam građana, podržavanje njihovih aktivnosti javnog zastupanja na lokalnom nivou i nivou zajednice.

Zemlje koje su izabrane za projekat dele mnogo institucionalne istorije i prakse u odnosu na socijalnu i zdravstvenu zaštitu starijih lica, a partnerske organizacije u svakoj zemlji imaju dugogodišnje iskustvo u realizaciji projekata i programa usmerenih na starija lica i unapređenje kvaliteta života u starijem dobu. Naravno, sve zemlje na projektu takođe se nalaze u nekoj od faza procesa pristupanja EU a sve to je dovelo do mogućnosti za razmenu relevantnih iskustava širom regiona. Jedan od glavnih prioriteta u okviru i nakon projekta bio je da se obezbedi da civilni sektor igra značajnu ulogu u pružanju pomoći donosiocima odluka u svim zemljama trenutno u procesu tranzicije i priprema za članstvo u EU.

Partneri na projektu

Crveni krst Srbije bio je vodeći partner i koordinator projekta. Ostali partneri bili su: Albanska asocijacija gerontologa i gerijatara, NVO Osmijeh, Bosna i Hercegovina, Crveni krst Crne Gore, Crveni krst Makedonije i Humanost, NVO iz Republike Severne Makedonije. Ovi partneri su, u svojim zemljama, koordinirali postojeće ili uspostavljali nove mreže civilnog društva koje se bave starenjem i starijim licima, rukovodili aktivnostima istraživanja i strateškog planiranja i pomagali izgradnju kapaciteta za članove mreže. Austrijski Crveni krst bio je zadužen za pružanje tehničke podrške u upravljanju grantovima svim partnerima i Crvenom krstu Srbije, srednjoročnu evaluaciju i organizaciju obuke o pristupanju EU i acquis-u. Slovenačka Filantropija, udruženje za promovisanje volonterstva iz Ljubljane, iz Slovenije, bila je pridruženi partner, koristeći svoja iskustva u osnaživanju starijih lica u regionu.

Partnerstvo ili rivalitet u mreži

Pokazalo se da je projekat doprineo jačanju organizacija civilnog društva, tako što su one podstaknute da rade kroz mreže na zagovaranju poboljšanja kvaliteta života starijih lica, kao i na boljem pristupu pravima starijih žena i muškaraca u svih pet zemalja.

Mreže HumanaS U Srbiji, MOSHA U Albaniji i Za dostojanstveno starenje u Bosni postoje više godina i imaju veliko iskustvo u zagovaranju, tako da su im aktivnosti i ciljevi na projektu omogućili da prošire svoje mreže dodavanjem novih članova, ali takođe i da prošire obim svog rada vezanog za starenje i starije doba. Ove mreže su se proširile, dobile nove članove, postale vidljivije i uticajnije. U prvoj fazi projekta osnovane su dve nove mreže: Dignitas u Crnoj Gori i InkluzivaM u Republici Severnoj Makedoniji. Ove dve nove mreže dobile su na vidljivosti i uticaju tokom projekta.

Na početku implementacije projekta postavili smo sebi sledeća pitanja:

Da li smo spremni da se suočimo sa demografskim promenama?

Da li smo spremni da gledamo na starenje kroz perspektivu životnih tokova?

Da li smo spremni da se suprotstavimo široko rasprostranjenim stereotipima i prepoznamo da se ono što čini starost razlikuje u različitim kulturama, kao i različitim epohama, što na kraju znači da je starost društveni konstrukt?

Da li smo spremni da se uključimo u procese donošenja odluka i kreiranja javne politike? Da li smo spremni da motivišemo starije osobe da učestvuju?

Da li smo spremni da posmatramo starije ljude kao heterogenu grupu ili će naši naponi biti usmereni samo na siromaštvo i hronično bolesne starije osobe? Da li smo spremni da proširimo naš fokus?

Da li smo spremni za partnerstva?

Tokom implementacije projekta postignuti su svi glavni ciljevi, ali smo uspeli da uradimo i više nego što je prvobitno planirano, što pokazuje da partnerstvo i umrežavanje stvaraju prilike da još više radimo na poboljšanju kvaliteta života starijih lica i da osiguramo da se demografsko starenje ne posmatra kao problem, već kao izazov na putu izgradnje društva u kom će sve generacije imati jednake mogućnosti.

Dostignuća

- **Situaciona analiza:** Situaciona analiza bila je jedna od prvih aktivnosti na projektu a u vezi sa mrežama organizacija civilnog društva: analiza postojećih politika relevantnih za starenje i socijalnu inkluziju starijih lica, pronalaženje nedostataka i priprema preporuka za njihovo savlađivanje. Naglasak je bio na politikama vezanim za procese pristupanja EU, s obzirom na to da su sve zemlje uključene na projektu trenutno u tom procesu. Izveštaji o situacionoj analizi takođe su sadržali preporuke o tome kako rešiti nedostatke u politikama u skladu sa standardima i zakonodavstvom EU. Izveštaji o situacionoj analizi korišćeni su kao polazne tačke za naredne aktivnosti strateškog planiranja.
- **Strateško planiranje:** Kako bi aktivnosti javnog zastupanja bile uspešne, strateško planiranje je neophodno da bi se postavili prioriteti, odredili pravci delovanja i uspostavili odgovarajući vremenski okviri. Strateško planiranje u svakoj od nacionalnih mreža civilnog društva pomoglo je da se pripreme realni planovi budućih aktivnosti i planiraju nova partnerstva za unapređenje rada mreža. To je podrazumevalo proširenje u dva pravca (jedan je partnerstvo sa nezavisnim telima a drugi partnerstva sa relevantnim institucijama i ministarstvima). Strateški planovi bili su kreirani kako bi se uzele u obzir potrebe svake mreže u njihovom specifičnom nacionalnom kontekstu, što uključuje razvoj pravnih i socijalnih okvira u skladu sa smernicama procesa pridruživanja EU. Ova aktivnost pomogla je mrežama u svakoj zemlji da pripreme okvire svojih delovanja u narednih pet godina, ali je i osnažila pojedinačne članove mreže izgradnjom njihovih kapaciteta za planiranje i osposobila ih da rade sa konkretnim alatima. Proces strateškog planiranja takođe je utemeljio viziju u svakoj od mreža o tome da su periodične sesije strateškog planiranja neophodne barem na svakih pet godina kako bi se strateški prioriteti uskladili sa nacionalnim kontekstom koji se menja.
- **Studijska poseta Sloveniji:** U cilju jačanja saradnje između mreža u regionu, organizovana je radna poseta Sloveniji. Svrha posete bila je da se olakša razmena iskustava i učenje na osnovu primera dobre prakse iz zemlje članice EU o različitim aspektima socijalne inkluzije i zaštite starijih lica. Slovenija je izabrana zbog svojih iskustava u oblasti socijalnih i zdravstvenih politika sličnih onima u zemljama projekta, ali i zbog toga što su slovenački donosioci odluka prepoznali važnost uključivanja starijih lica u kreiranje politike i zato što su shvatili neophodnost i hitnost uvođenja prava starijih lica u javnu agendu. Tokom posete, na poziv dr Anje Kopač Mrak, slovenačke Ministarke za rad, porodicu, socijalna pitanja i jednake mogućnosti i gđe Vlaste Nusdorfer, slovenačkog Ombudsmana, delegacije zemalja sa projekta učestvovala su na 16. Festivalu trećeg doba u Ljubljani i predstavile projekat kao celinu i po zemljama. Partneri na projektu posetili su i Međugeneracijski centar u gradu Žalec. U ovom centru partneri su mogli da vide aktivnosti za decu, kao i starije osobe koje se izvode u istom prostoru koji ugošćuje vrtić, časove joge, kurseve šivenja i kuvanja, a kroz ove aktivnosti članovi različitih generacija uče jedni od drugih i to jača međugeneracijske veze i solidarnost. Kada zajednica prepoznaje značaj zajedničkog rada različitih organizacija i različitih generacija ljudi i obezbedi prostor i podršku da se to ostvari, ona doprinosi ne samo održivosti takvih aktivnosti, već i boljoj socijalnoj koheziji. To zauzvrat omogućava širi opseg, veći spektar relevantnih aktivnosti i kontinuiranu razmenu znanja i iskustava. Nakon posete centru Žalec, svi nacionalni partneri na projektu uključili su u svoje aktivnosti zastupanja sa donosiocima odluka primer koji je ovaj centar postavio kao model uspešne i efikasne inicijative za socijalnu inkluziju starijih lica koja se finansira iz javnih sredstava.

- **Obuka na temu pristupanja EU/ acquis-a i pisanja projektnih predloga:** Važna aktivnost u jačanju nacionalnih mreža i njihovih članova bila je povećanje njihovih kapaciteta kroz obuku. Radionica „Pisanje uspešnih predloga za projekte Evropske unije“ bila je organizovana u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini. Na njoj su učestvovala organizacije civilnog društva iz pet zemalja članica projekta predstavljajući pet nacionalnih mreža civilnog društva. Aktivnost su pomogli stručnjaci Crvenog krsta Austrije, a uticaj ove radionice ogleda se u poboljšanim mogućnostima za kreiranje i sprovođenje uspešnih projekata sa ciljem poboljšanja kvaliteta života starijih lica u regionu. Važno je imati na umu da su u radionici učestvovali i predstavnici starijih lica. Radionica je dala pregled institucija Evropske unije, kao i poziva za podnošenje predloga projekata a aktivnosti su bile usmerene na važne veštine i znanja vezana za pripremu uspešnih projekata za EU fondove.
- **Bilten:** Za vreme implementacije projekta objavljuvan je tromesečni bilten na engleskom i lokalnim jezicima, a koji je sadržao važne aktivnosti i druge teme relevantne za starenje i socijalnu inkluziju starijih lica. Kroz ovaj bilten pokušali smo da pokrijemo sve važne teme koje utiču na socijalnu inkluziju starijih, kao što su poboljšanje pristupa uslugama zdravstvene zaštite i socijalne zaštite, borba protiv i sprečavanje predrasuda prema starenju, diskriminacija i zlostavljanje starijih lica, doživotno učenje, ljudska prava starijih, digitalno i informativno učestvovanje u društvu, siromaštvo i seksualnost, UN Agenda 2030 i prepoznavanje starijih lica u svakom od Ciljeva održivog razvoja. Bilten je sadržao i pisane priloge stručnjaka o starenju iz različitih zemalja širom Evrope i različitih institucija i organizacija – predstavnika vlada, nezavisnih tela, univerziteta i različitih agencija Ujedinjenih nacija. Bilten je objavljuvan na veb sajtovima partnerskih mreža na projektu i slat e-mailom na više od 200 adresa širom sveta. Pomogao je da se uspostave novi kontakti i ojačaju veze sa raznim stručnjacima i organizacijama koje se bave pitanjima starenja u različitim zemljama.
- **Internet strane:** Projekat je dobio svoj internet sajt a na njemu se nalaze linkovi za sajtove svake od pojedinačnih mreža na kojima su predstavljene aktivnosti i dostignuća na lokalnim jezicima a što doprinosi vidljivosti projekta i aktivnosti mreže u celini.
 - tasiop.org (sajt projekta)
 - humanas.rs (Mreža u Srbiji)
 - mosha-network.org (Mreža u Albaniji)
 - dostojanstvenostarenje.org (Mreža u Bosni i Hercegovini)
 - inkluzivam.org (Mreža u Severnoj Makedoniji)
 - dignitas-network.org (Mreža u Crnoj Gori)
- **Aktivnosti s ciljem edukacije i veće participacije građana:** Rad na razvoju politika i donošenju odluka koje utiču na život starijih lica bez učešća njih samih nikada ne daje dobre rezultate. Stoga je jedan od važnih elemenata projekta bio direktan rad sa starijim licima putem edukacije vezane za njihovo učestvovanje u društvu. Na osnovu aktivnosti iz prethodnih IPA projekata u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Albaniji kada su formirane grupe za samopomoć starijih lica na lokalnom nivou i pružana im je podrška, ovaj projekat je koristio iskustva, stručnost i primere dobre prakse, kao i postojeće aktiviste/ grupe za samopomoć kako bi se otišlo nekoliko koraka dalje. Kroz ove aktivnosti starije osobe u lokalnim zajednicama bile su identifikovane i motivisane da postanu aktivne u zagovaranju na lokalnom nivou i podsticanju svojih vršnjaka. Putem radionica na nivou zajednice više od 5.000 starijih žena i muškaraca iz pet zemalja podučeno je o volontiranju, aktivizmu u zajednici, ljudskim pravima starijih lica na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou, i pristupu tim pravima, zastupanju na lokalnom nivou i primerima dobre prakse iz prethodnih projekata.

- **Mediji:** Pošto su mediji ključni faktor u razbijanju stereotipa o starenju i starijim licima, kao i povezanim tabu temama i u izgradnji imidža starijih osoba kao ravnopravnih članova društva koji doprinose svojim porodicama, zajednicama i društvu, u svakoj zemlji organizovane su radionice sa predstavnicima medija kako bi se poboljšalo izveštavanje o starenju i starijim osobama i uspostavio odnos između predstavnika civilnog društva i novinara. Cilj je bio da se uspostavi dugoročna saradnja u obezbeđivanju toga da se slika starenja i starijih osoba razvije, da se prepozna raznolikost ove starosne grupe kao i svih njenih doprinosa društvu. Ove radionice i kasnije aktivnosti doprinele su boljoj vidljivosti aktivnosti i boljem kvalitetu izveštavanja o starenju i starijim ljudima, što su potvrdili i predstavnici nezavisnih tela koji se bave diskriminacijom a koji prijavljuju manje diskriminacije u izveštavanju o starijim licima. Pored toga, organizovane su radionice za članove mreže o tome kako komunicirati sa medijima u svakoj zemlji kako bi se unapredile veze između civilnog društva i novinara i poboljšao kvalitet poruka.
- **Istraživanje:** Kako bi se prikupile relevantne informacije o specifičnim oblastima vezanim za starenje i socijalnu inkluziju starijih lica o tome gde postoje nedostaci u podacima, u svakoj od pet zemalja na projektu sprovedene su istraživačke studije na nivou cele zemlje. Svaka zemlja imala je svoj cilj istraživanja prilagođen specifičnom nacionalnom kontekstu, a na osnovu rezultata partneri na projektu sastavili su preporuke za donosiocima odluka i javnost. Takođe, prikupljeni podaci korišćeni su kao osnova za javne kampanje promovisanja pozitivnog imidža starijih lica i zagovaranje dostojanstvenog života u starijem životnom dobu.
- **Kampanje javnog zagovaranja:** Tri nacionalne javne kampanje, organizovane u svakoj od zemalja i zasnovane na rezultatima nacionalnih istraživanja koje su organizovali partneri na projektu bavile su se poboljšanjem percepcije starijih kao osoba koje aktivno doprinose razvoju svojih zajednica i pobijanjem predrasuda i stereotipa o starijima kao pasivnim članovima svojih zajednica. Naprotiv, preko kampanja je naglašeno da stariji koriste svoje znanje i iskustvo kako bi unapredili socijalnu koheziju na nacionalnom i lokalnom nivou, što je, zauzvrat, kroz stvaranje i širenje pozitivnog imidža starijih lica, doprinelo smanjenju njihove izolacije i motivisalo ih da postanu aktivniji i zauzmu položaj u društvu koji im s pravom pripada.
- **Zagovaranje kod donosilaca odluka:** Ukupno, tokom tri godine i u svih pet zemalja na projektu, partneri su održali više od 750 sastanaka sa donosiocima odluka. Jedno značajno dostignuće u ovoj oblasti je učešće projektnih partnera u pripremi nacionalnih izveštaja za Regionalnu strategiju implementacije Madridskog međunarodnog akcionog plana za starenje u svim zemljama projekta. Partneri na projektu su takođe učestvovali u različitim vladinim savetima (na primer u Srbiji su učestvovali u Savetu Vlade za pitanja starenja i starosti i Savetu Vlade za unapređenje međugeneracijske saradnje i solidarnosti) i pisanju više nacionalnih strategija i akcionih planova.

Završna konferencija u Beogradu

Završna konferencija projekta, velika međunarodna manifestacija, bila je organizovana u decembru 2018. godine u Beogradu, u Srbiji, a na njoj su učestvovali stručnjaci za starenje iz mnogih zemalja u okviru i izvan regiona projekta.

Konferencija pod nazivom “Inicijativa za socijalnu inkluziju starijih na Zapadnom Balkanu” bila je poslednja zajednička aktivnost na trogodišnjem projektu a njen cilj je bio da se procene dostignuća projekta, razmene iskustva kroz naučene lekcije, pripreme planovi za buduće aktivnosti, kao i da se steknu nova znanja i uspostave neka nova partnerstva.

Pored partnera na projektu iz Srbije, Albanije, Bosne i Hercegovine, Severne Makedonije i Crne Gore, kao i predstavnika Crvenog krsta Austrije i slovenačke Filantropije, konferenciji su prisustvovali i predstavnici Delegacije EU u Beogradu, Austrijske ambasade u Beogradu, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, austrijskog Ministarstva rada, socijalne politike, zdravlja i zaštite potrošača, slovenačkog Ministarstvo rada, porodice, socijalnih pitanja i jednakih mogućnosti, HelpAge International iz Londona i Jordana, Age Platform Europe, Međunarodne federacije društava Crvenog krsta i Crvenog polumeseca, te Ministarstva rada, zapošljavanja, boračkih i socijalnih pitanja Republike Srbije.

Konferenciji je prisustvovalo 105 učesnika, među kojima su bili predstavnici Pokrajinskog Ombudsmana, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Centara za socijalni rad, Gerontološkog centra Beograda i drugih institucija i organizacija koje se bave pitanjima starenja, kao i sama starija lica. Konferencija je akreditovana kod Komore za socijalnu zaštitu Srbije a učesnici iz Srbije koji rade u institucijama za socijalnu zaštitu imali su priliku da unaprede svoju stručnost.

Aktivnosti na globalnom nivou

UNECE ministarska konferencija

Koordinatori projekta učestvovali su na Ministarskoj konferenciji o starenju u Lisabonu 2017. godine sa poster-prezentacijom projekta na kojoj su bili prikazani primeri dobre prakse socijalne inkluzije starijih lica u regionu.

TASIOP

Taking Action on Social Inclusion of Older people

(Photo: Mirza Dabic)

Project location:
Western Balkans (Serbia, Macedonia, Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro)

A SUSTAINABLE SOCIETY FOR ALL AGES
Realizing the potential of living longer
2017 UNECE Ministerial Conference on Ageing

Contact information:
Milutin Vracevic, Red Cross of Serbia, Health and care Programme Manager, milutin@redcross.org.rs;
Natasia Todorovic, Red Cross of Serbia, Health and care Programme Manager, natasia@redcross.org.rs
website www.tasiop.org, www.redcross.org.rs

WITH FUNDING FROM
AUSTRIAN DEVELOPMENT COOPERATION

This project is funded by the European Union

Project description
The goal of the project is to further improve the capacities of five national networks of civil society organisations and 50 civil society organisations in increasing public awareness and impacting on decision making processes on social inclusion of older people in five Western Balkans countries, at national and regional level.
The project, funded by European Union, Austrian Red Cross and Austrian Development Agency aims to strengthen five CSO networks and 50 CSO network members to influence regional and national development plans and other legal/policy documents relating to ageing and social inclusion of older people. By strengthening civil society networks the project will strengthen older people themselves to advocate for inclusive policies across the region. The expected outcome is that policy makers in the five partner countries will include recommendations of CSOs in their policy making process that will lead to better support to social inclusion of older people. Civil society and older people will also improve their capacities for evidence based advocacy which will lead to improved image of ageing, more active older people and better integrated communities.

How it contributes to realizing the potential of living longer
Since older people live longer in good health these days social inclusion is about ensuring they are active participants in policy creation in all areas of importance to them. This will contribute to a more cohesive society, reduce prejudice, change image of older people and avoid the otherwise frequent paternalistic discourse in discussions on ageing and older people. Important part of the project are the subgrants provided to local organisations in order to support their grassroots micro-projects. These will showcase a variety of different activities that should be relevant both for older people and the local community. One of the project outputs will be the publication of best practice examples from the micro-projects. This will create blueprints for the activities at local level that could be implemented in the future in the project countries.

Timeline of the project
1 february 2016 – 31 January 2019

Lessons learnt
Although the project is still in the second year of implementation some things can be seen as relevant. The obvious one is importance of knowledge and experience sharing, especially in the context of EU accession process and the shared history of the health care and social protection systems in some of the project countries. The CSOs in the region are in comparable position in different countries regarding the policy process participation and therefore any improvement made in any of the countries in positioning CSOs within the policy creation process or in creating concrete new policies beneficial for older people can be used in other regional countries as leverage CSOs can use to advocate their stances.

Relevance for the UNECE region
TASIOP project is a good example of regional cooperation, experience and knowledge sharing. This is relevant because all the project countries are on the EU accession path and for CSOs this is an important learning opportunity to engage in and contribute to the public policy debate in the process of harmonising the legislative and policies. Having insights in the policy processes in other countries from the region, the CSOs can utilize knowledge of what is working and what is not working in order to improve the process of developing the policies that aim to improve the situation of older people in the Western Balkan region.

Vidljivost projekta na Konferenciji takođe je bila unapređena učešćem Nataše Todorović, koja je na poziv UNECE-a bila panelista na panel diskusiji o Dostojanstvenom starenju kao i na specijalnom sporednom događaju u organizaciji UNFPA o starenju u seoskim područjima.

Potvrda vrednosti projekta kojim se promoviše socijalna inkluzija starijih lica bilo je učestvovanje starijeg volontera Crvenog krsta Srbije, Miroslove Matić na 8. sednici Otvorene radne grupe o starenju u sedištu UN u Njujorku u julu 2017. godine. Ona je tamo naglasila da starije žene imaju ista prava kao i ostali i da se ta prava moraju zaštititi u praksi pošto za starije žene biti jednak znači učestvovati u potpunosti u svim aspektima života, što se može obezbediti jednakošću pred zakonom i jednakošću u praksi. Gđa Matić je takođe dobila poziv Ujedinjenih nacija i UN NVO Komisije o starenju u Njujorku da učestvuje na proslavi 28. godišnjice Međunarodnog dana starijih lica 2018. godine, dodatnoj aktivnosti u obeležavanju 70. godišnjice Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, i da govori o ljudskim pravima starijih lica i potrebi da se usvoji nova Konvencija UN o ljudskim pravima starijih lica.

Nataša Todorović je Ujedinjenim nacijama takođe dala video izjave povodom obeležavanja 15. juna, Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad starijim osobama 2017. i 2018. godine:

<https://youtu.be/5o6PG0--c6M>, <https://youtu.be/dcERCqS2EmM>

U tim izjavama Nataša Todorović naglasila je da u Srbiji, kao i mnogim drugim zemljama, problemi koji su povezani sa visokom stopom nezaposlenosti mlađih ljudi povećavaju rizik finansijske zloupotrebe starijih ljudi. To se ne odnosi samo na zemlje u finansijskoj tranziciji, ta pojava se može identifikovati u svakoj zemlji koja prolazi kroz finansijsku krizu - a što je posebno izraženo nakon 2008. godine.

Drugi uspeh projekta bila je poseta Nezavisnog eksperta o uživanju svih ljudskih prava od strane starijih lica, Roze Kornfeld-Mate Crnoj Gori u aprilu 2018. godine na poziv Vlade Crne Gore. Pre posete, Nezavisni ekspert se konsultovala sa Crvenim krstom Srbije na sastanku sa predstavnicima civilnog sektora, potom se u skladu sa preporukama sastala sa predstavnicima Mreže Dignitas i Crvenog krsta Crne Gore, što nam je pružilo priliku da promoviramo projekat, mrežu Dignitas i partnera – Crveni krst Crne Gore. Za vreme sastanka sa predstavnicima civilnog sektora, Nezavisni ekspert je diskutovala o izazovima u radu čiji je cilj bolji kvalitet života starijih lica u Crnoj Gori, kao što su nedostatak usluga i podrške starijima koji žive u udaljenim selima. Razgovaralo se i o učešću civilnog društva u sistemu socijalne zaštite starijih lica i značaju volontiranja kao najisplativijeg modela usluga.

Jedna od važnih inicijativa na projektu bila je ne samo jačanje mreža civilnog društva u regionu, već i njihovo povezivanje sa relevantnim mrežama organizacija civilnog društva u Evropskoj uniji. Na primer, Crveni krst Srbije i mreža HumanaS učestvovali su u 70-dnevnoj „Ageing Equal“ kampanji koju je organizovala Age Platform Europe od oktobra do decembra 2018. godine.

Nataša Todorović na Ministarskoj konferenciji,
Lisabon, 2017

Deo kampanje koju je organizovao Crveni krst Srbije bila je izložba fotografija u Beogradu na kojoj su prikazani stariji i mlađi ljudi a koja je održana od 1. oktobra do 10. decembra s ciljem promovisanja pozitivne slike o starenju i međugeneracijskoj solidarnosti (procenjuje se da je izložbu videlo 3.000-7.000 osoba dnevno). Na izložbi su predstavljene fotografije poznatog 92-godišnjeg američkog fotografa Harvija Lojda, koji je demonstrirao aktivno starenje kao koncept. Otvaranju izložbe prisustvovali su predstavnici Delegacije EU u Beogradu, kao i ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu.

Crveni krst Srbije dostavio je izjave Ujedinjenim nacijama za sednice Otvorene radne grupe o starenju na teme diskriminacije i zlostavljanja starijih žena i dugoročne nege i palijativnog zbrinjavanja/ autonomije i nezavisnosti, 2016, 2017. i 2018. godine. Crveni krst Srbije takođe je sproveo istraživačke studije kao vid doprinosa izveštajima HelpAge International o ovim temama na sednicama gde su predstavljani podaci sa istraživanja iz 24 zemlje.

Miroslava Matić, volonter Crvenog krsta Srbije u Ujedinjenim nacijama u Njujorku

Predstavnice Mreže HumanaS Nataša Todorović i Nadežda Satarić učestvovala su u izradi Izveštaja iz senke o implementaciji Konvencije o eliminaciji diskriminacije žena, gde su dostavile podatke vezane za diskriminaciju starijih žena i pomogle povećanju vidljivosti diskriminacije sa kojom se suočavaju starije žene u Srbiji.

Istraživanje

Veoma bitan segment TASIOP projekta bilo je istraživanje. Istraživanja na nacionalnom nivou bila su sprovedena u svim zemljama, saglasno potrebama. Istraživanja su dala podatke potrebne za zagovaranje zasnovano na dokazima sa ciljem unapređenja kvaliteta života starijih na Zapadnom Balkanu.

Srbija

Sažetak istraživanja o socijalnoj inkluziji starijih, SeConS i Crveni krst Srbije, decembar 2017- januar 2018

Istraživanje o kvalitetu života i socijalnoj inkluziji starijih lica obavljeno je u decembru 2017. i januaru 2018. godine na osnovu statističkih podataka iz javnih izvora kao i drugih dostupnih podataka, sa osvrtom na finansijska sredstva, pristup resursima i uslugama, učestvovanje u društvu i društvene mreže, slobodno vreme, način života, kulturu i komunikaciju, kvalitet života i subjektivnu percepciju zadovoljstva. Istraživačke aktivnosti sprovedla je SeConS grupa za razvojne inicijative.

Ciljevi istraživanja bili su sledeći:

- Opis trenutne situacije koji će poslužiti kao osnova za formulisane argumenata neophodnih u javnom zagovaranju i konkretnim aktivnostima zastupanja
- Preporuke za promene u javnim politikama u Srbiji koje u pojedinim segmentima nose rizik od socijalnog isključivanja starijih
- Definisane profile socijalno uključenih i socijalno isključenih starijih lica kako bi se mogli jasnije predstaviti faktori rizika povezani sa socijalnom isključenošću ove populacije

Dostupni podaci ukazuju da je stanovništvo u Srbiji među najstarijim na svetu, a trend intenzivnog starenja stanovništva se nastavlja zbog niske stope nataliteta i fertiliteta i migracije mlađeg stanovništva. Prosečna starost ljudi u Srbiji je 42,88 godine, a indeks starenja iznosi 139,5. 2016. godine broj stanovnika u Srbiji iznosio je 7.058.322, od čega 19% čine osobe starije od 65 godina a 57,5% te populacije čine žene. Posmatrajući način na koji starije žene i muškarci žive u Srbiji, može se reći da je njihov opšti status nepovoljan u odnosu na status starijih osoba u Evropskoj uniji. Na primer, samo 15% stanovnika starijih od 65 godina radi, a kao prikaz rodne neravnoteže, kod starijih muškarce udeo je 19,5%, a starijih žena 9,6%. Isto tako, kod stanovnika starijih od 65 godina, 8% muškaraca i 17% žena nije pokriveno nijednim oblikom penzije. Istraživanje je takođe pokazalo da su penzije glavna prepreka protiv siromaštva i da bi bez socijalnih davanja i penzija, kod stanovništva starijeg od 65 godina rizik od siromaštva bio 82,3% (u poređenju sa stanovništvom mlađim od 65 godina gde bi taj rizik iznosio 48,7%). Druga cifra koja ilustruje finansijski položaj je to da 73% svih domaćinstava sa najmanje jednom osobom starijom od 65 godina ne može da zameni svoj dotrajali nameštaj. Takođe, podatak da 20% starijih žena ne može samostalno da koristi sopstvena sredstva ukazuje na učestalost finansijske zloupotrebe, što je najčešći vid zlostavljanja starijih lica u Srbiji.

Što se zdravlja tiče, kod stanovništva starosti između 65 i 74 godine, njih 60,1% izjavilo je da boluje od hronične bolesti, ali 13% svih starijih muškaraca i 18% svih starijih žena je izjavilo da nije bilo u mogućnosti da dobije terapiju ili medicinski pregled koji im je bio potreban tokom proteklih 12 meseci zbog finansijskih problema i problema sa prevozom.

Starije osobe čine 15% svih korisnika usluga socijalne zaštite (što je ispod njihovog udela u ukupnoj populaciji od 19%), a najčešća usluga (69%) je pomoć u kući, a zatim domovi za starija lica i dnevni centri.

Zlostavljanje starijih osoba doživelo je 19,8% lica starijih od 65 godina, s tim da je najčešći oblik finansijska zloupotreba (11,5%), zatim psihičko zlostavljanje (7,8%) i fizičko zlostavljanje (3,9%). Seksualno zlostavljanje je i dalje tabu, te je 50% ispitanika u istraživanju odbilo da govori o tome.

Što se tiče digitalne pismenosti, samo 17% starijih u Srbiji je koristilo kompjuter tokom 12 meseci pre istraživanja a samo 18% njih internet. Samo 3% ih je pristupalo internetu sa mobilnog uređaja.

Što se prevoza tiče, dok 83% starijih osoba koje žive u gradskim sredinama ima pristup javnom prevozu, njegova pristupačnost zavisi od blizine autobuskih stanica. 52% starijih živi u radijusu od 500 metara od najbliže autobuske stanice, ali jedna petina njih živi mnogo dalje, što predstavlja ozbiljan problem za osobe sa ograničenom pokretljivošću.

Skoro dve trećine starijih lica (64%) živi u domaćinstvima bez mlađih članova, što ukazuje na to da je razvoj socijalnih aktivnosti i mreža podrške za ove osobe neophodan kako bi oni ostali aktivni, kako bi se podržali u ostvarenju svojih različitih potreba i kako bi se uključili u neposrednu i širu zajednicu.

Više od 5% starijih osoba u Srbiji nema s kim da podeli svoje probleme.

Stariji muškarci imaju više slobodnog vremena od starijih žena – 8,3 naspram 7,4 sati dnevno i dok se ukupno zadovoljstvo kvalitetom života među starijim ljudima ne razlikuje značajno od onog kod mlađeg stanovništva, takođe je evidentno da dok za muškarce zadovoljstvo kvalitetom života ostaje na istom nivou ili neznatno raste sa starenjem, kod starijih žena ono opada.

Glavne preporuke na osnovu rezultata istraživanja:

- Priprema i usvajanje nove nacionalne Strategije o starenju sa ciljem uspostavljanja i koordinacije mera i aktivnosti za poboljšanje socijalne inkluzije starijih muškaraca i žena, kao i poboljšanje njihovog ekonomskog statusa i pristupa ljudskim pravima.
- Povećanje portfolija usluga socijalne zaštite za starija lica, tako da više usluga bude na raspolaganju, a stariji ljudi imaju veću podršku u socijalnoj inkluziji u skladu sa svojim potrebama i željama (dnevni centri, klubovi, pomoć u kući).
- Uklanjanje razlika u penzijama među polovima i rizika od siromaštva. Stvaranje modela za rešavanje rizika od siromaštva među starijim ženama koje žive same i imaju veoma niske penzije treba da bude jedan od prioriteta.
- Obezbediti da onlajn usluge (e-vlada, pristup zdravstvenoj zaštiti ili socijalnoj zaštiti) budu dobro prilagođene potrebama i mogućnostima starijih osoba kroz rad sa njima i testiranje pristupačnosti sa velikim brojem starijih korisnika.

Albanija

Sažetak istraživačkih studija. MOSHA 2018

Demografske karakteristike uzorka

Ukupno, 505 (51,8%) žena i 469 (48,2%) muškaraca bilo je uključeno u istraživanje. Ukupno, 493 (50,6%) učesnika je bilo starosti od 60-70 godina; 329 (33,8%) pojedinaca je bilo starosti između 71-80 godina; a 152 (15,6%) pojedinaca bilo je starije od 81 godine.

Socioekonomski uslovi

Tekuću vodu imalo je 88% domova. 78% učesnika izjavilo je da ima adekvatno grejanje u kućama. Električna energija je bila dostupna u 93% slučajeva.

91% učesnika je izjavilo da ima frižider, a 89% starijih osoba imalo je televizor kod kuće. Situacija je uvek bila lošija u seoskim područjima.

Što se tiče samoprocene siromaštva, ukupno je oko 37% starijih lica izjavilo da je siromašno u poređenju sa 63% njihovih vršnjaka koji se nisu smatrali siromašnima. Učestalost samoprocenjenog siromaštva povećava se sa godinama.

Zdravstveni status i pristup uslugama

Uopšteno gledano, učestalost samoprocene lošeg opšteg zdravstvenog statusa je oko 36%. Veća je među ljudima iz seoskih područja (46%) i neformalnim područjima na obodima gradova (50%) i povećava se sa godinama. Pronađeni su dokazi o pozitivnoj vezi između samoprocene lošeg zdravlja i samoprocene siromaštva: nivo siromaštva bio je značajno veći među starijim osobama koje su svoj zdravstveni status doživljavale kao loš.

Učestalost najmanje jedne hronične bolesti ili stanja bila je oko 47% i povećavala se sa godinama. Među onima koji su patili od najmanje jednog hroničnog stanja, učestalost kardiovaskularnih bolesti iznosila je 65,4%; dijabetesa 24,6%; bolesti želuca i/ili jetre 31,5%; hronične bolesti pluća 36,5%. 41% starijih osoba prijavilo je neki stepen oštećenja vida, a oko 24% njih probleme sa sluhom. Više od 5% starijih lica izjavilo je da je vezano za krevet.

Što se tiče medicinske nege, oko 16% učesnika nije imalo pristup medicinskoj nezi/uslugama kada je to bilo potrebno. Procenat je bio veći kod žena nego muškaraca (17% naspram 14%) i u neformalnim u odnosu na gradske zajednice (25% naspram 14%). Glavne prepreke bile su problemi vezani za mogućnost plaćanja lečenja (17,6%), velika udaljenost zdravstvenih ustanova (12,3%) i nemogućnost korišćenja zdravstvenih usluga zbog teških bolesti/bolova (11,4%).

24,7% ispitanika izjavilo je da ne može da prima prepisane lekove, uglavnom zato što ne može da ih priušti. Stepennemogućnosti plaćanja lekova bio je veći u seoskim i neformalnim područjima (oko 28%, odnosno 31%). Primenom indeksa SZO-5, ukupna učestalost problema mentalnog zdravlja u uzorku iznosila je skoro 70%.

Učešće u društvu

Ukupno, oko 8% starijih lica je izjavilo da nema nikakve kontakte sa članovima porodice i/ili prijateljima. Učestalost je bila znatno viša među veoma starim ljudima. 33% ispitanika je izjavilo da se ne sreće svakodnevno sa prijateljima.

18% ispitanika je prijavilo da su uključeni u jednu od ovih društvenih struktura u udruženjima civilnog društva. Step en učešća u društvu bio je viši kod muškaraca u odnosu na žene (21% naspram 15%), a smanjivao se sa godinama.

Oko 12% starijih muškaraca i žena u Albaniji uključenih u ovu studiju prijavilo je da su tokom proteklih 12 meseci obavljali neku vrstu volonterskog rada u svojim zajednicama.

Ukupno je oko 19% učesnika studije izjavilo da neguju i brinu se o članovima svoje porodice.

Ukupna učestalost pojedinih fizičkih aktivnosti bila je oko 14%; znatno veća kod muškaraca nego žena (18% u odnosu na 11%).

Bosna i Hercegovina

Sažetak istraživanja: Diskriminacija starijih lica u pogledu njihovih prava i usluga u društvu i njihova socijalna isključenost u Bosni i Hercegovini

Prema rezultatima popisa iz 2013. godine, udeo starijih lica u ukupnoj populaciji iznosi 17,48% sa tendencijom povećanja. Glavni uzroci starenja stanovništva povezani su sa tranzicijom, sivom ekonomijom, politikom ranog penzionisanja, niskim stopama nataliteta i masovnim iseljavanjem mladih ljudi iz zemlje.

Istraživanje je sprovedeno kroz razgovore sa fokus grupama i njegovi rezultati su prikupljeni sa 18 različitih tačaka sa uzorcima iz oba entiteta. Osim originalnih podataka dobijenih od 330 ispitanika starijih od 65 godina, podaci su obogaćeni dostupnim informacijama iz različitih studija i relevantnih statističkih podataka. Indikatori procene u ovom istraživanju urađeni su prema indeksu kvaliteta života starijih lica. Indeks kvaliteta života standardizovan je od strane Global AgeWatch-a u skladu sa sledećim makro kategorijama: sigurnost prihoda (penzije, siromaštvo, socijalna zaštita i BDP); zdravstveno stanje (očekivani životni vek, fizičko i mentalno zdravlje); lične sposobnosti (zapošljavanje i obrazovanje); povoljno okruženje (društvene veze, fizička bezbednost, građanske slobode i pristup javnom prevozu).

Rezultati dobijeni u studiji ukazuju na alarmantan stepen socijalne marginalizacije starijih. U poređenju sa drugim zemljama u regionu, pokazatelji kvaliteta života starijih ljudi u Bosni i Hercegovini su nepovoljni i povezani sa lošom socio-ekonomskom situacijom u zemlji, zdravstvenim navikama, stambenim uslovima, ekološkim faktorima, pokrivenošću zdravstvenim osiguranjem i kvalitetom zdravstvenih usluga.

Neki od najvažnijih podataka su:

27% starijih lica u Bosni i Hercegovini (11,40% u Republici Srpskoj i 15,60% u Federaciji Bosne i Hercegovine) nema pravo na penziju, što povećava njihovu ekonomsku zavisnost. Osim toga, veliki broj trenutno aktivnog radnog stanovništva u starosnom dobu pre penzionisanja, a to je između 50 i 64 godina, je nezaposlen i neće steći uslov za penziju u bliskoj budućnosti. Približno 62% starijih živi u relativnom siromaštvu sa samo 177 Eura mesečno, dok se dve trećine, ili 38% njih, nalazi u okvirima apsolutnog siromaštva. Prema ispitanicima u fokus grupama, 90% starijih smatra da ih društvo diskriminiše, ne poštuje i ne priznaje njihov doprinos i zasluge društvu. Mesečni prihod prosečnog penzionera pokriva samo 25% prosečne potrošačke korpe, a najmanje četiri prosečne penzije su potrebne za pokrivanje troškova života - što je daleko ispod proseka u EU. Pored toga, više od 50% penzionera finansijski podržava najmanje još jednu osobu, a takve porodice su u znatno nepovoljnijem položaju u odnosu na druge starije osobe koje žive u jednočlanim domaćinstvima.

Međutim, samo 8,44% starijih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine i 6,9% u Republici Srpskoj primilo je neku vrstu socijalne pomoći od centara za socijalni rad.

Pored toga, 3,16% starijih osoba je izvan javnog zdravstvenog sistema i nije u stanju da zadovolji svoje zdravstvene i socijalne potrebe. Svako četvrto lice starije od 65 godina izjavilo je da je njegov zdravstveni status loš. Svaka druga osoba starija od 70 godina pati od najmanje jedne hronične bolesti. 27,1% njih ima dijagnozu stanja koje ih ograničava u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Kada je reč o mentalnom zdravlju, kod stanovništva starijeg od 65 godina prisutna je visoka stopa od 30% psiholoških i mentalnih poremećaja. Zbog stigme i sramote, stariji često odbijaju da potraže stručnu pomoć. Prema njihovim izjavama, oni koji učestvuju u volonterskim aktivnostima osećaju se manje depresivno i zabrinuto.

Stariji u Bosni i Hercegovini nisu dovoljno uključeni u javni život. Vrlo često nemaju informacije o tome kako da se uključe u javni i politički život u društvu. Uprkos želji pojedinaca da budu društveno aktivni, često im je onemogućeno da to čine jer nemaju novca za članarine, karte za prevoz, obroke i tako dalje.

Sažetak istraživanja: Potreba za socijalnom negom i zdravstvenim uslugama među starijim licima

Republika Severna Makedonija prolazi kroz dug i težak proces reformi u pružanju i finansiranju zdravstvenih usluga. Pokrivenost zdravstvenim osiguranjem je blizu 100%. Istraživanje pokazuje da samo 1,5% starijih osoba nije pokriveno zdravstvenim osiguranjem. Istraživanje reprezentativnog uzorka od 1.004 starije osobe pokazalo je da njih 75,7% svakodnevno koristi lekove koji se izdaju na recept, dok ih samo 5,7% ispitanika nikad ne uzima. Veliki broj starijih ljudi ima poteškoća sa kupovinom lekova.

Uprkos potrebi, starija osoba možda neće moći da poseti lekara zbog nedostatka finansijskih sredstava ili korišćenja drugih (narodnih) metoda lečenja. Loši stavovi doktora prema starijim osobama takođe se navode kao razlog zašto stariji ponekad ne dobijaju zdravstvene usluge koje su im potrebne. Međutim, ukupno, stariji ljudi su u velikoj meri zadovoljni uslugama zdravstvenih ustanova.

Postoji izražena potreba za uslugama za starija lica koje se vrše u kući, zbog njihove smanjene pokretljivosti ali i potrebe da ih prati druga osoba, što se ne može uvek obezbediti. Usluge uključuju hitnu pomoć, posete patronažnog osoblja kako bi se postavila blagovremena dijagnoza i redovne preglede, posebno za starije ljude koji žive sami.

Istraživanje je pokazalo da je pristup pravima i uslugama socijalne zaštite za starije osobe manje dostupan u seoskim područjima, prvenstveno zbog udaljenosti objekata i sredstava koja su potrebna starijim licima kako bi dobila neku uslugu. Takođe, stariji ljudi nisu dovoljno informisani i ne znaju za resurse/institucije i organizacije koje nude usluge socijalne zaštite.

Vežano za potrebu za pomoći u kući u obavljanju svakodnevni aktivnosti, napominje se da se ova potreba povećava sa starošću. Ljudi stari 65 godina su samostalniji u obavljanju svakodnevni aktivnosti, za razliku od ljudi starijih od 80 godina čija je zavisnost od pomoći mnogo veća. U svakodnevnoj praksi, stariji najčešće dobijaju pomoć u obavljanju svakodnevni aktivnosti od svoje uže porodice, supružnika i dece.

Istraživanje je pokazalo da starije osobe pokazuju interesovanje za korišćenje svih usluga koje nudi centar za kućnu negu: usluge fizioterapeuta, negu tokom bolesti, pratnju za odlaske u bolnicu, pomoć u uzimanju propisane terapije (u smislu uzimanja lekova na vreme). Ostale usluge kod kuće uključuju održavanje lične higijene, higijene odeće i stanova, isporuku gotovih obroka kućama, pomoć pri kupovini namirnica i lekova. Ove usluge su potrebne i u seoskim i u gradskim sredinama, ali mnogo više u seoskim i udaljenim područjima, pošto su resursi tamo mnogo oskudniji. Država je odgovorna i na njoj je da preduzme mere i aktivnosti za stvaranje uslova za razvoj vaninstitucionalnih oblika socijalne zaštite starijih ljudi na lokalnom nivou.

Sažetak istraživanja: Položaj starijih lica u Crnoj Gori i njihovo zadovoljstvo postojećim uslugama podrške

Istraživanje je sprovedeno u formi direktnih razgovora u tri crnogorska regiona (9 opština): 24,8% u južnom regionu (opštine: Budva, Herceg Novi i Bar), 43,9% u centralnom regionu (opštine: Podgorica i Nikšić) i 31,3% u severnom regionu (opštine: Kolašin, Bijelo Polje, Plav i Plužine). Uzorak je obuhvatio ukupno 900 ispitanika (većina ispitanika bilo je starije od 65 godina), od kojih je 600 nasumično odabrano za uzorak, a 300 njih iz baze podataka korisnika socijalnih usluga, kao korisnika usluga podrške u zajednici i kućnih negovatelja. Fokus grupe su takođe realizovane u tri opštine iz tri regiona (Bijelo Polje, Nikšić i Bar) među predstavnicima relevantnih institucija, lokalnih samouprava i NVO sektora.

Upitnik koji je korišćen u istraživanju sadržao je 53 pitanja, podeljenih u sledećih 5 celina: Zdravstvena zaštita; Uslovi života starijih lica; Socijalna zaštita; Društveni život i društvene aktivnosti starijih lica; Socio-demografske karakteristike ispitanika. Glavni zaključci su sledeći:

Istraživanje starijih lica:

- Kako je istraživanje pokazalo da postoje velike razlike u životnim uslovima različitih kategorija starijih lica u Crnoj Gori, potrebno je razviti različite službe podrške u skladu sa njihovim potrebama.
- Socijalno ugrožene kategorije starijih lica imaju veliku potrebu za humanitarnom/ finansijskom podrškom, tako da je, pored većih finansijskih izdvajanja iz javnog sektora, kao odgovor na njihove potrebe, poželjno uključiti i privatni sektor, kroz pružanje finansijske pomoći za razne humanitarne inicijative.
- Socijalno ugrožena starija lica takođe su lošeg zdravlja, veliki procenat njih živi sam, a sve to negativno utiče na njihovu sposobnost da funkcionišu nezavisno. U tom smislu, neophodno je pružiti dodatne usluge podrške kod kuće.
- Stariji u Crnoj Gori nisu dovoljno upoznati sa raspoloživim uslugama podrške, tako da je potrebno raditi na promovisanju istih.
- Stariji ljudi su uključeni u postojeća udruženja ili organizacije u malom procentu, tako da moraju biti informisani o načinu rada i aktivnostima koje se sprovode kako bi mogli da učestvuju, što bi doprinelo kvalitetu njihovog društvenog života, kao i aktivnijem i zdravijem starenju.

Istraživanje relevantnih organizacija i institucija:

- Jedna od ključnih preporuka je uspostavljanje jedinstvene baze podataka sa svim potrebnim informacijama za starije ljude, kako za gradska tako i za seoska područja.
- Potrebno je usvojiti realne akcione planove i obezbediti da se oni uredno sprovode.
- Saradnja između različitih aktera u javnom sektoru treba da se poboljša kako ne bi bilo preklapanja i dupliranja finansiranja.
- Potrebno je povećati kapacitete usluga gerontonegovatelja i organizovati narodne kuhinje za starije ljude.

Naučene lekcije iz projekata socijalne inkluzije u zajednici

Jedna od ključnih aktivnosti na projektu, posebno u vezi sa identifikacijom efikasnih i održivih modela socijalne inkluzije starijih na nivou zajednice, bila je podrška inicijativama na nivou zajednice i lokalnom nivou za socijalnu inkluziju starijih lica. Akteri civilnog društva poslali su 105 projektnih aplikacija a 62 projekata u pet zemalja je na kraju dobilo sredstva kroz male grantove. Cilj ovih projekata bio je da se oforme modeli inkluzije starijih lica u njihove zajednice i društvo, uz aktivno učešće starijih. Takođe, cilj je bio da se dopre do malih, grassroots organizacija koje, u mnogim slučajevima, vode sami stariji. Ove organizacije obično nemaju kapacitete da se prijave za EU projekte, tako da je ovo bila prilika za njih da nauče o projektnom ciklusu (aplikacijama, upravljanju, finansijskom upravljanju, oslobađanju od PDV-a, narativnom i finansijskom izveštavanju). Period implementacije trajao je deset meseci, sa skromnim budžetima – ne većim od 5.000 Eura – sa ciljem da se pokaže da skromna sredstva mogu dati opipljive rezultate, što dovodi do mogućnosti da se ovi projekti reprodukuju i u drugim zajednicama uz lokalnu podršku. Važni elementi predloga kojima su dodeljena sredstva bili su sledeći: njihov potencijal da podrže starije ljude u socijalno-inkluzivnim aktivnostima i inicijativama; njihov potencijal za poboljšanje finansijske sigurnosti starijih; elementi međugeneracijske saradnje i podrške (kao što su prenos veština i znanja u oba smera); potencijal za unapređenjem digitalne inkluzije starijih lica; potencijal da se dopre do starijih ljudi iz geografski udaljenih područja ili ozbiljno marginalizovanih zajednica (kao što su romske zajednice); potencijal za očuvanje kulturne baštine (s obzirom da je 2018. godina bila evropska godina kulturnog nasleđa); potencijal za podsticanje kreativnog izražavanja starijih ljudi; ekološka rešenja kao prioritet; potencijal za reprodukciju ovih aktivnosti u drugim zajednicama širom regiona uz minimalna ulaganja.

Neke od lekcija naučenih kroz implementaciju i analizu ovih malih projekata vredi podvući pošto se one mogu pokazati kao vrlo korisne u budućim sličnim inicijativama koje se odnose na socijalnu inkluziju starijih lica, rad grassroots aktivista i malih organizacija u zajednici, u partnerstvu sa aktivnim starijim ljudima.

Glavna lekcija naučena kroz sprovođenje projekata je da ono što je ključno za uspeh tih projekata i inicijativa nije količina sredstava u budžetu, već motivacija i dobro definisani ciljevi, kao i poznavanje potreba zajednice i osmišljavanje jasnog plana sa dobro definisanim ciljevima. Vlasništvo nad projektom može biti odlučujući faktor jer su ljudi koji rade na pripremi i implementaciji projekta mnogo uspešniji ako ga vide kao nešto bitno za njih i njihovu zajednicu. Još jedna važna lekcija je to da uspešni projekti često imaju izražen elemenat socijalne inovacije.

Implementacija je pokazala da organizacije koje sprovode sub-grantove u istoj zemlji, okupljene na sastancima koje je organizovao koordinator projekta u zemlji, spontano razmenjuju svoja iskustva, resurse (kao što su mesta za održavanje radionica) i veštine. Iako nije bilo zvaničnog zahteva da ove organizacije sarađuju na svojim projektima, to se desilo u nekoliko slučajeva i uopšteno govoreći, njihovi kapaciteti unapređeni su kroz saradnju. Pored toga, veliki broj ovih organizacija izrazio je interesovanje da se formalno pridruži nacionalnim mrežama organizacija civilnog društva, pošto su prepoznali mogućnosti za razvoj i bolje kapacitete za zagovaranje.

Takođe treba pomenuti da je implementacija ovih malih projekata obuhvatila organizacije koje su procenjivale pitanja starenja i socijalne inkluzije starijih ljudi iz različitih uglova. Neke od ovih organizacija se ne bave prvenstveno starijim ljudima već ljudskim pravima, pravima žena ili čak životnom sredinom. Njihovo uključivanje donelo je sveže perspektive pitanju socijalne inkluzije starijih, bavilo se nekim specifičnim kategorijama – kao što su starije žene u jednočlanim domaćinstvima u seoskim i udaljenim područjima – i omogućilo starijim osobama da učestvuju u svojim zajednicama kroz zanimljive aktivnosti, kao što su volontiranje na ekološkim akcijama. To je podsetnik da starenje ne bi trebalo posmatrati isključivo u kontekstu usluga zdravstvene i socijalne zaštite i penzija. Implementacija ovih projekata

prikazala je heterogenu prirodu starenja i starijeg doba, uspešno se suprotstavljajući postojećim stereotipima o starosti.

Mali budžeti koje su organizacije dobile za svoj rad pomogli su da projekti budu inventivni, a postignuti rezultati će pokazati donatorima u budućnosti da su takvi projekti dragoceni za zajednicu jer su im troškovi niski a rezultati značajni. Barem je vidljivost organizacija koje su sprovodile projekte u zajednicama – kao i na nacionalnom nivou – povećana zajedno sa vidljivošću starijih osoba i pitanja koja su od značaja za njih. Projekti su pokazali da se zajednice mogu stvarati na osnovu pripadanja, a ne samo na osnovu starosti. Jednako je važno i to da dok su se neki projekti bavili širenjem znanja i veština starijih ljudi – kroz obrazovanje, međugeneracijsku razmenu itd. – drugi su veoma uspešno pokazali doprinos koji stariji ljudi daju svojim porodicama, zajednicama i društvu. Kako je jedna od najrasprostranjenijih predrasuda o starijima ta da su oni teret po društvene resurse, važno je naglasiti da oni u stvarnosti doprinose na mnogo nivoa i na veoma značajne načine.

Pošto živimo u eri komunikacija i masovnih medija, uspeh nekog projekta može u velikoj meri da zavisi od medija. Putem medija komuniciramo sa javnošću, institucijama, donatorima, volonterima, korisnicima i potencijalnim korisnicima. Putem medija kreiramo percepciju starenja i starijeg doba. Ne treba zaboraviti da mediji traže priče i da je izvesnije da će im vesti biti zanimljive ako se mogu predstaviti na zanimljiv način.

Lekcija vezana za saradnju sa medijima je da je to kompleksno pitanje, neophodno za uspeh i održivost nečijeg rada, ali puno važnih detalja koji određuju efikasnost komunikacija sa javnošću. Uvek je važno imati na umu da mediji i novinari traže vesti koje su dovoljno nove i dramatične da se mogu prikazati kao priče. Komplikovana pitanja sa mnogo nijansi i nivoa verovatno će biti sažeta u jednostavnije poruke nakon što budu objavljene ili predstavljene u elektronskim medijima, stoga je važno unapred biti svestan toga i imati kontrolu nad porukom koja će biti poslata javnosti na taj način. Kako bi se obezbedilo da publika čuje ono što želite da kažete, a ne ono što novinari misle da će biti najbolje tumačenje, veoma je korisno imati kontinuiran, trajan odnos sa njima. Praćenje interesovanja i stila izveštavanja pojedinih medijskih kuća i određenih novinara, saradnja sa njima određeni vremenski period kako bi se oni upoznali sa pitanjima kojima se bavite pomoći će im da razumeju temu i mogućnosti koje ona nudi. Obično će novinari napredovati od želje da naglasak stavljaju na priče o starijima koji žive napušteni, u siromaštvu i lošeg zdravlja i shvatiti da je starije doba društveni konstrukt, da su stariji ljudi najraznovrsnija grupa u društvu i da izveštavanje o aktivnom starenju i doprinosu starijih ljudi društvu daje originalnije i zanimljivije priče. Naravno, efikasan rad sa novinarima znači i to da ćete obezbediti da informacije koje oni dobiju budu zasnovane na dokazivim činjenicama, ali i to da poruka bude jasna, lako prenosiva i moćna, kako bi privukla pažnju najšire publike.

Posebna pitanja rešavana u implementaciji malih lokalnih projekata

Organizacije koje sprovode mikrograntove identifikovale su i bavile se brojnim specifičnim pitanjima koja utiču na socijalnu inkluziju starijih lica, a istovremeno su demonstrirale prednosti angažovanja unutar zajednice, izgradnje lokalnih partnerstava i uspostavljanja dobrih i dugotrajnih odnosa sa medijskim profesionalcima. Neke od naučenih lekcija su:

Lokalne interesne grupe i umrežavanje: Izgradnja lokalnih partnerstava sa relevantnim interesnim grupama u zajednici (zdravstvenim i socijalnim ustanovama, školama, organizacijama civilnog društva, kulturnim institucijama, itd.) od suštinskog je značaja za uspešne inicijative ove vrste a to uključuje važnost povezivanja sa lokalnom upravom. Čak i u slučajevima kada lokalna samouprava ne može odmah da obezbedi dodatna finansijska sredstva za neki projekat ili inicijativu, veoma je važno detaljno je informisati o aktivnostima, ciljevima, partnerima i budućoj perspektivi date inicijative. S jedne strane, to je način da se potencijalno obezbedi buduće finansiranje, posebno ako rezultati projekata pokažu opipljivu korist za zajednicu - uključujući uštede u lokalnom budžetu - ali takođe može dovesti do

podrške koja nije strogo finansijska, ali koja može znatno doprineti kvalitetu ili održivosti rada. Takvi oblici podrške mogu da obuhvate besplatno ustupanje prostorija na korišćenje ili prevoz za različite događaje na projektu, ali i upoznavanje sa aktivnostima i rezultatima projekta, upoznavanje sa stručnim aspektima i veštinama koje su prikazane u projektu, što će dovesti do toga da lokalna administracija posmatra organizaciju civilnog društva kao poželjnog partnera u budućim aktivnostima vezanim za socijalnu inkluziju starijih. S obzirom na to da lokalne vlasti apliciraju za sredstva iz različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, veoma je važno imati pouzdanu organizaciju koja je dokazani izvor stručnosti. Uspešan projekat u zajednici i obezbeđivanje toga da zajednica prepoznaje svoje uspehe predstavlja preduslov za bolju socijalnu koheziju i razvoj zajednice, jer “ništa ne uspeva kao uspeh”.

Raznolikost partnerstava: Implementacija ovih malih projekata pokazala je da ne postoje ograničenja za partnerstvo sa organizacijama sa različitim primarnom svrhom i različitim nivoima funkcionisanja. Postoji veliki broj organizacija koje rade na različitim aspektima inkluzije različitih grupa a partnerstvo sa organizacijama sa sličnim, ali ne i identičnim glavnim ciljem je dobar način da se višestruko uvećaju resursi, dopre do šire javnosti a vaša poruka dobije na intenzitetu. Socijalna inkluzija starijih lica ima mnogo elemenata jer se nalazi na preseku zdravlja, ljudskih prava, učenja, rodni pitanja, socijalne zaštite i drugih koncepata i kao takva je tema sa prirodnim vezama sa mnogim različitim grupama stanovništva. Partnerstvo sa organizacijama koje se bave osobama sa invaliditetom ili ženama može dati mnoge pozitivne efekte kao što partnerstvo sa organizacijama koje su usmerene na rad sa decom može da dovede do zanimljivih ideja i koncepata vezanih za međugeneracijsku razmenu i saradnju. Međugeneracijska solidarnost je snažan pokretač socijalne kohezije a nekoliko lokalnih projekata sprovedenih pod okriljem TASIOP projekta dalo je odlične rezultate u spajanju starijih osoba sa adolescentima ili tinejdžerima u različitim kontekstima, od debatnih klubova do razmene praktičnih veština i znanja. S druge strane, partnerstvo sa organizacijama koje imaju posebnu temu kojom se bave pomaže da se istaknu pitanja od značaja za starije koja bi inače mogla biti zanemarena: rodna komponenta starenja kao jedno od njih, ili pitanja pristupačnosti koja mogu da utiču na deo starije generacije koji dolaze u središte pažnje kada se saraduje sa organizacijama kojima su prioritet osobe sa invaliditetom.

Rad sa određenim grupama starijih lica: Takođe je važno imati na umu da rad na socijalnoj inkluziji starijih lica iz određenih grupa u društvu nosi sa sobom skup posebnih izazova. Stariji ljudi su veoma heterogena populacija, sa više raznovrsnosti u sebi od bilo koje druge starosne grupe. Na primer, starijim Romima kao posebnom grupom se obično ne bave organizacije koje rade sa Romima ili organizacije koje rade sa starijim osobama. Ovaj projekat pomogao je da se njihova pitanja dovedu u središte pažnje. Rad na socijalnoj inkluziji sa starijim Romima je kompleksnije pitanje zbog niza izazova i ugroženosti koje se vezuju za ovu populaciju. U celom regionu Romi generalno imaju kraći očekivani životni vek i slabiji kvalitet života, dok je njihova socijalna inkluzija uopšteno na nižem nivou u odnosu na vršnjake. Jedan od načina za rešavanje ovog problema svakako je težnja ka raznovrsnijim programima i inicijativama za socijalnu inkluziju gde se prepoznaju i planiraju različite potrebe različitih grupa starijeg stanovništva. Tako će se povećati raznolikost i sačuvati više kulturne baštine ovog regiona.

Udaljena i seoska područja: U udaljenim i seoskim područjima poseban naglasak je na pristupačnosti zdravstvenih usluga i usluga socijalne nege za starija lica usled različitih faktora kao što su mala naseljenost, udaljenost, postojanje javnog prevoza, vremenski uslovi, itd. Sprovedeni projekti u tim oblastima doprineli su povećanju svesti o ovim pitanjima na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, ali su takođe pomogli da ove usluge postanu pristupačnije u oblastima u kojima su se projekti realizovali. Promovisanje grupa za samopomoć i drugih oblika samoorganizacije i podrške među starijim licima u svim zajednicama dovelo je do toga da starije osobe koje žive u jednočlanim domaćinstvima

ili sa starijim supružnikom, bez bliskih rođaka, postanu deo grupe koja komunicira i redovno se sastaje. Pošto to znatno doprinosi povećanoj socijalnoj inkluziji i smanjuje rizik od usamljenosti i depresije, može se obezbediti da osobe kojima je potrebna hitna ili složenija medicinska pomoć budu bolje povezane sa licima koja pružaju zdravstvene usluge. Stariji ljudi takođe postaju snažniji i aktivniji putem ovih inicijativa. Za najugroženije i najizolovanije članove predstavlja preko potrebnu sigurnost to da se obezbedi da grupe za samopomoć za starije osobe održavaju redovne kontakte sa zdravstvenim osobljem koje se može upozoriti u slučajevima kada ne može da se dođe do nekog od članova.

Neformalni negovatelji: Drugo pitanje koje se postavlja je koliko je važno osigurati priznavanje rada neformalnih negovatelja i identifikovati najbolje načine da im se pruži podrška u njihovom radu. Neformalni negovatelji rade veoma zahtevan posao i važno je da osim brige o drugima, brinu i o sebi samima. Potreba za vaninstitucionalnim uslugama za starije osobe veća je od kapaciteta pružalaca javnih usluga svuda, čak i u gradskim područjima u regionu i stoga su neformalni negovatelji bitan element u životima starijih koji ne služe samo za to da ih podržavaju u boljoj inkluziji u svojoj zajednici već i u očuvanju njihovog dostojanstva u starijem dobu i zadovoljenju mnogih osnovnih potreba. Međutim, očigledno je da je rad neformalnih negovatelja gotovo univerzalno nedovoljno prepoznatljiv sa oskudnim podacima o njegovim koristima za porodice i zajednice, kao i uštedama po društvo u celini. Kao rezultat toga, mnogi neformalni negovatelji su lišeni bilo kakve podrške. Izrada planova i programa obuke i obezbeđivanje redovne obuke za neformalne negovatelje (članove porodice, rođake, komšije) dobar je prvi korak a organizovanje naknadne podrške kao što su grupe za samopomoć, forumi i pružanje usluga kako bi se negovatelji odmenili učiniće mnogo na smanjivanju stresa koji neformalni negovatelji doživljavaju, povećanju kvaliteta usluga koje oni pružaju i smanjenju rizika od povreda kako za njih tako i za starije osobe koje neguju. Priprema projekata koji bi bili usmereni na neformalne negovatelje, tako što bi im bila obezbeđena obuka, mogućnost za izgradnju kapaciteta i različite usluge će biti veoma korisna u budućnosti.

Međugeneracijska saradnja i razmena: Socijalna inkluzija starijih lica zavisi od odnosa sa drugim generacijama. Sprovedeni projekti su pokazali da je promovisanje međugeneracijske solidarnosti bitno u razvijanju društva jednakih u kome će sve generacije imati jednake mogućnosti a razmena između generacija će obezbediti da niko ne bude zaboravljen. Međutim, obezbeđivanje kontinuiranih i korisnih aktivnosti uz ravnopravno uključivanje predstavnika starijih i mlađih generacija zahteva pažljivo planiranje unapred. Posebno je važno obezbediti stalnu motivaciju predstavnika dece/tinejdžera i u tom smislu jedan od očiglednih načina je sklapanje partnerstava sa školama u zajednici. Treba ponoviti, veća je verovatnoća da će škole da učestvuju u takvim partnerstvima ako je jasno koje koristi od planiranih aktivnosti su za decu, koje za starije osobe, nastavnike, kao i za same škole. To zahteva poznavanje prioriteta koje škole imaju u svom radu, kao i fleksibilnost i trud koji se ulaže u pripremu zajedničkog kalendara događaja sa školama partnerima.

Digitalna inkluzija: U eri brzog razvoja digitalnih i informacionih tehnologija i povećane dostupnosti različitih servisa i sadržaja putem digitalnih sredstava, postoje novi i jednostavniji načini preko kojih stariji ljudi mogu da im pristupe, ali postoji i rizik za neke starije osobe da budu potpuno odsečene i isključene iz usluga i društva. Kroz sprovedene projekte pokazalo se da je za mnoge starije ljude učenje o korišćenju modernih kompjutera, tableta, smart telefona i interneta vrlo poželjna veština i da je to bila aktivnost koja je mogla da kombinuje međugeneracijsku saradnju i razmenu sa celoživotnim učenjem. Organizovanje zajedničkih radionica za starije i mlađe generacije gde su informativne veštine u središtu pažnje je dobar način da se obezbedi saradnja i prenos veština. U isto vreme, pokazalo se da za starije osobe okruženje za učenje ima veoma pozitivan psihološki efekat. U kontekstu gde je učenje informativnih veština bilo deo strukturisanog obrazovnog procesa koji uključuje obučene instruktore, stariji su iskazali ne samo veliko interesovanje za učenje – već i za to da pomažu drugima da nauče, na primer, izradom pisanog vodiča za druge starije ljude na jednom od projekata.

Takođe je potvrđeno da je za njih ovo pozitivno i inspirativno okruženje koje je doprinelo povećanju društvenih kontakata i aktivnosti. Imajući u vidu da se stariji ljudi često suočavaju sa ličnim gubicima (prijatelja, supružnika, itd.), to je bio način uspostavljanja i održavanja novih društvenih kontakata. Postoji predrasuda o starijim osobama da nisu u stanju ili da nemaju želju da uče. Ovi projekti pokazali su da oni ne samo da su sposobni i da žele da uče, već su i veoma motivisani da usvoje nova znanja i veštine i prenesu ih svojim vršnjacima. Još jedna stvar koju treba imati na umu je da za "kurseve kompjutera" postoji vrlo primetna razlika u tome da li su kursevi besplatni ili se plaćaju. Iznova i iznova se potvrđivalo da su stariji ljudi veoma motivisani da uče i prošire svoje znanje i veštine, da iskustvo učenja pozitivno utiče na njihovu društvenu aktivnost i inkluziju, ali da je plaćanje za predavanja/radionice često prepreka koju mnogi od njih ne mogu da premoste. Za mnoga starija lica u regionu situacija sa prihodima je takva da su često prisiljeni da biraju između adekvatne hrane i sadržaja u kulturnom i društvenom životu. Na nekoliko projekata stariji su proizvodili ukrasne predmete i suvenire, što su početni koraci ka inicijativama socijalnog preduzetništva koji mogu dovesti do bolje finansijske sigurnosti u starijem dobu. Pošto je siromaštvo jedan od glavnih

Planovi za budućnost

Nastavak zagovaranja bolje socijalne inkluzije starijih na Zapadnom Balkanu kroz jačanje organizacija civilnog društva i, što je još važnije, kroz osnaživanje starijih žena i muškaraca da budu ravnopravni i aktivni članovi društva. Tri godine realizacije projekta pokazale su da postoje mnogi nedostaci koje je potrebno prevazići i mnogo tema kojima se moraju baviti mreže u regionu. Veoma važna tema je međugeneracijska solidarnost, jer je potreba za njenim razvojem bila očigledna u toku implementacije projekta. Međugeneracijska razmena je važan element društvene kohezije, ali se često pogrešno shvata kao koncept. Sledeća važna tema je podrška neformalnim negovateljima, čiji je doprinos nedovoljno prepoznat u regionu, a usluge podrške, obrazovanja i sprečavanje sindroma izgaranja svuda su nedovoljne, čime se neformalni negovatelji ostavljaju da se sami nose sa svim. Usluge kao što su usluga predaha, grupe za samopomoć i obrazovanje, uz podršku civilnog društva, veoma bi doprinele pružanju podrške ovim ljudima koji daju bitan, ali nevidljiv doprinos društvu. Još jedna tema od velikog značaja koja je nedovoljno prepoznata je demencija, kao i ljudska prava starijih osoba sa dijagnozom demencije. Ne treba zaboraviti digitalnu inkluziju starijih lica - u eri brzog razvoja digitalnih i informacionih tehnologija, neki stariji su u opasnosti da budu isključeni iz usluga i pristupa ljudskim pravima.

To otvara mogućnosti za saradnju između nacionalnih mreža i nadogradnju sinergija i komplementarnih kapaciteta ovih mreža kako bi se dodatno povećao nivo kvaliteta i efikasnosti zagovaranja za i sa starijim licima u regionu. Zagovaranje će imati dva osnovna cilja: jedan je da se motivišu stariji da postanu aktivni članovi društva i zastupaju teme od značaja za njih. Drugi je zagovaranje u ime onih koji su funkcionalno zavisni ili žive u siromaštvu, kako bi se osiguralo da dostojanstveno starenje predstavlja obavezu za društvo. To je jedini način da se izgradi „Društvo za sve generacije“.

Primeri dobre prakse - Srbija

Od 25 primljenih aplikacija za podršku je odabrano 12 projekata

AMITY

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Podrška socijalnoj inkluziji starijih građana Novog Beograda"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: beogradska opština Novi Beograd*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Kontekst: Gradska opština Novi Beograd je početkom 2017. godine otvorila Centar za brigu o starijima, deci i osobama sa invaliditetom, sa samo jednim zaposlenim, čiji sadržaj tek treba da bude osmišljen. Iste godine, Amity je sproveo istraživanje o potrebama starijih domaćinstava na Novom Beogradu, koje je ukazalo na glavne probleme tih ljudi i kako se oni mogu ublažiti.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.698,84 Eura*

Ciljna grupa

Stariji ljudi koji žive u starijim domaćinstvima na Novom Beogradu, koji žive sami i učenici osnovnih škola starosti od 10 do 12 godina iz Novog Beograda, koji odrastaju u porodicama bez baka i deda.

Problem kojim se projekat bavi

Ovaj projekat se bavi nekim od ključnih potreba starijih ljudi iz starijih domaćinstava na Novom Beogradu koji su identifikovani tokom istraživanja 2017. godine: potrebna je specijalizovana savetodavna služba za starija lica, gde se ona mogu na jednom mestu informisati o svim za njih bitnim pitanjima; savetodavna podrška neformalnim negovateljima starijih osoba, bilo da su i oni sami stariji ljudi ili mlađi od 65 godina; smanjenje jaza između generacija, jer čak 73% starih kaže da su starije osobe žrtve diskriminacije.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta je da doprinese povećanju socijalne inkluzije starijih lica iz starijih domaćinstava na Novom Beogradu u životu lokalne zajednice.

Specifični ciljevi su sledeći:

1. Smanjenje jaza između generacija učenika 4. razreda osnovnih škola i generacija starijih od 65 godina iz starijih domaćinstava Novog Beograda putem realizacije radionica koje će doprineti boljem razumevanju i prihvatanju između generacija, čime će se ublažiti stereotipi i predrasude prema starijim ljudima.
2. Povećan kvalitet života starijih lica, koja imaju probleme i izazove sa kojima će se lakše nositi nakon savetodavno-edukativne i terapeutske podrške stručnjaka u oblasti socijalne, porodično-pravne i zdravstvene zaštite.

Glavne aktivnosti

30 radionica „Susreti generacija“, na kojima je učestvovalo 95 dece, mladih i starijih osoba. Uz strukturirane zajedničke aktivnosti, učesnici su poboljšali međusobno razumevanje i prihvatanje i doprineli stvaranju jačih društvenih odnosa između generacija. Učili su jedni od drugih, zajedno su stekli nova znanja i veštine, družili su se. Na svakoj od radionica učesnici bi prvo raspravljali o nekim temama (npr. Kojim se

dečijim igrama danas igraju deca a kojima pre 60-70 godina?, Kako su deca provodila svoje zimske/letnje raspuste a kako danas?) i radili na izradi rukotvorina, crtanju, slikanju ...

Osnovano je Savetovalište za starije osobe i njihove neformalne negovatelje, a tokom projekta pružili smo usluge za 88 korisnika. Stariji ljudi su uglavnom govorili o svojim finansijskim problemima, zatim o nasilju, narušenim porodičnim vezama, savetima vezanim za posao, kako pristupiti uslugama... Starije osobe su bile zainteresovane za pitanja staranja o bolesnim članovima svoje porodice i ostvarivanju prava iz oblasti socijalne ili zdravstvene zaštite.

Rezultati i naučene lekcije

Ovaj projekat doprineo je poboljšanju znanja ili sticanju novih znanja o deci, starijim osobama i neformalnim negovateljima starijih lica. Neke od izjava: "U početku sam se bojao tolikog broja starih ljudi i bojao sam se da će mi biti dosadno, a onda sam jedva čekao četvrtak i novi sastanak sa njima. Znao sam da ću čuti i naučiti nešto novo..." (Dejan, učenik); "Sviđao mi se svaki sastanak sa malim drugarima i svaki put sam pravila kolače pre dolaska (na radionicu). Uvek sam bila sigurna da će se deci dopasti moji kolači i da će ih hvaliti..." (baka Miljana); "lako sam prvi put u životu učestvovala na radionici za dekoraciju, nisam se obeshrabrila jer je to bio prvi put i za malog Nikolu. Oboje smo pokušali da savladamo tu novu tehniku i uspeali smo u tome." (Baka Nadežda)); "Saznala sam zašto je važno ustupiti mesto u javnom prevozu baki ili dedi sa štapom" (Anica, učenice). Napravljeno je više od 180 ručno izrađenih predmeta koji su trenutno izloženi na policama kancelarije lokalne zajednice.

Aktivnosti su mogle biti više promovisane u medijima, ali politički kontekst i mogućnosti u lokalnoj zajednici to nisu dozvolili. Isto tako, povlačenje Zdravstvenog centra i Centra za socijalni rad Novog Beograda iz učešća u aktivnostima bio je još jedan izazov, koji je kompenzovan uz Amity-evo angažovanje volontera.

Preporuke

Kako bi se uspostavila saradnja sa školom u lokalnoj zajednici važno je ukazati na koristi od planiranih aktivnosti za decu, starije osobe i školu. Važno je da NVO budu fleksibilne u planiranju dinamike i sadržaja aktivnosti i da se prilagode školskom kalendaru. Poželjno je organizovati sastanke jednom nedeljno u trajanju od jednog sata. Poželjno je spremiti osveženje za učesnike, jer deca uglavnom pohađaju radionice posle škole.

Preporučuje se da ne bude više od 14 učesnika po radionici (isti broj dece i starijih lica). Preduslov za uspeh takvih programa je interesovanje nastavnika koji prati decu na aktivnosti, jer to motiviše učesnike.

Za starije osobe i njihove neformalne negovatelje, potreba za komunikacijom i razumevanjem je ključna, čak i ako im ne možemo konkretno pomoći.

CENTAR ZA REINTEGRACIJU I AKTIVIZAM, BEOGRAD

Naziv projekta i informacije o projektu

- Naziv projekta: "Radionica nevidljivih"
- Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: beogradske opštine Zvezdara, Stari grad, Voždovac, Savski venac, Vračar
- Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.
- Kontekst: Stariji ljudi su posebno izloženi visokom riziku od izolacije, jer u sadašnjem sistemu usluga imaju na raspolaganju samo tradicionalne i nedovoljne resurse sistema, koji nije usklađen sa potrebama ljudi kojima treba da služi. On ispunjava njihove osnovne, ali ne i specifične potrebe. Jedna od tih potreba je potreba da se kapaciteti i talenti afirmišu u podsticajnom grupnom okruženju gde pojedinci mogu da zadovolje svoje potrebe za druženjem, da se dokažu kroz rad i razviju svoje interese i veštine.
- Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura

Ciljna grupa

Direktna ciljna grupa su stariji ljudi bez obzira na pol, religiju ili etničku pripadnost i bez gornje granice za uzrast. Indirektni korisnici projekta su njihove porodice, supružnici, deca, mladi ljudi iz Beograda i zajednice.

Problem kojim se projekat bavi

Težimo da predstavimo javnosti koncept rada i aktivnog života starijih ljudi, kao i da uspostavimo primer dobre prakse za pružanje podrške i pomoći starijim licima, koje u ovom trenutku ne postoje: tako što ih motivišemo da budu aktivni, da nastave da koriste svoje veštine i razvijaju nove, da budu priznati u javnosti, pomažući im u izlaganju i prodaji svojih proizvoda i da osiguramo da starija lica na taj način postanu jača. Bilo je važno poslati pozitivnu poruku drugim ljudima, o značaju aktivnog delovanja, kapacitetima starijih ljudi i njihovoj potrebi da sami prepoznaju te kapacitete, kao i da ih drugi prepoznaju.

Ciljevi projekta

- Razvoj održivog, efikasnog modela za prenos veština, znanja i kapaciteta starijih generacija i na taj način izgradnja mosta između generacija koji će olakšati razmenu ideja i saradnje, stvoriti prilike za druženje, razumevanje i stvaranje društvenih veza između generacija koje se mogu reprodukovati i u drugim zajednicama.
- Izlaganjem svojih radova, stariji ljudi će učestvovati u različitim javnim, humanitarnim i kulturnim događajima u zajednici što će doprineti smanjenju njihove isključenosti iz društva i marginalizacije, kao i izgradnji njihovog novog identiteta u starijem životnom dobu.
- Međugeneracijska saradnja putem razmene ideja, znanja i veština sa mlađim generacijama.

Glavne aktivnosti

- Projekat „Radionica nevidljivih“ bio je usmeren na aktivaciju, psihosocijalnu podršku, obrazovanje i ekonomsko osnaživanje starijih lica putem rada u prodajno-radioničkom prostoru i kreiranja ručno izrađenih dekorativnih i umetničkih predmeta. Prostor je promovisan i postao je prepoznatljiv kao mesto za druženje starijih ljudi koji su kreativni, vešti i orni da rade. Održane su sledeće aktivnosti: organizovanje grupe talentovanih starijih osoba; izrada mape kapaciteta, veština koje nedostaju; obezbeđivanje neophodne opreme, materijala, prostora; obrazovanje i međusobno obrazovanje učesnika; približavanje tržištu i medijima.

Rezultati i naučene lekcije

Priprema aktivnog spiska zainteresovanih starijih lica za aktivnosti u klubovima i za prodaju predmeta koje sami prave, mreže za saradnju sa drugim organizacijama civilnog društva i privatnim sektorom. Ukupno je organizovano 17 radionica sa 129 starijih osoba. Pored toga, organizovane su tematske međugeneracijske radionice na određene dane (kao što su Međunarodni dan žena, Uskrs, Svetski dan svesti o zlostavljanju starijih lica...). Na radionicama su često učestvovala deca sa roditeljima i dedama i bakama, učestvovali su u izradi ukrasnih predmeta (čestitiki, srca od tekstila, dekorativnih jaja...) koje bi posle nosili svojim kućama. Ukupno je bilo više od 150 učesnika.

Projekat je uspostavio održivi model koji se može koristiti za intervenciju kao i prevenciju u odnosu na socijalnu isključenost starijih lica kroz aktiviranje druženja i doživotnog učenja. Starije osobe sa talentom imale su koristi od mentorskog rada i interaktivnosti projekta dokazujući da su željne da budu aktivne u starijem životnom dobu i da promovišu aktivno starenje u zajednici.

Projekat se takođe bavio ekonomskim osnaživanjem starijih lica kroz izlaganje i prodaju njihovih radova, što se uglavnom zanemaruje u većini programa socijalne zaštite. „Radionica nevidljivih“ je takođe doprinela poboljšanju i pozitivnom imidžu starijih osoba i njihovih mogućnosti, kao i sredovečnih nezaposlenih ljudi koji su se spontano priključili projektu.

Preporuke

Važno je identifikovati predmete koji se dobro prodaju na tržištu ruketvorina i osigurati da kvalitet predmeta izrađenih na radionicama bude na ujednačenom nivou. Ima smisla napraviti duži spisak potencijalnih predmeta koji se mogu napraviti i prodavati, a zatim ga suziti u skladu sa kapacitetima i datumima na koje će se ti predmeti prodavati (vezanim za događaje u zajednici).

Budžet projekta bio je mali, tako da je bilo nemoguće postaviti stalnu radionicu i prodajni prostor. Stoga smo koristili raspoložive prostore u prijateljskim organizacijama civilnog društva. Međutim, smatramo da je trajni prostor sa kojim bi se zajednica vremenom upoznala bio od presudnog značaja na duže staze.

Važno je prepoznati da „nevidljivi“ često imaju problema sa motivacijom i da im treba stalna podrška.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Socijalna inkluzija starijih lica*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Kragujevac*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Kontekst: Prema istraživanju iz 2017. godine, samo 28,8 % žena i 39,9 % muškaraca starosti između 65-74 godina su koristili kompjuter tokom poslednja 3 meseca što je manje od pola u odnosu na starosnu grupu 25-54 godine.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa su stariji ljudi opštine Kragujevac zainteresovani za sticanje osnovnih kompjuterskih znanja i veština. Za starije ljude, digitalne tehnologije su često nedostupne zajedno sa informacijama i uslugama koje su dostupne samo na internet stranama.

Problem kojim se projekat bavi

Stariji ljudi su imali mogućnost da poboljšaju svoje kompjuterske veštine i znanja i tako unaprede svoj pristup informacijama, uslugama, različitim internet stranama i mobilnim aplikacijama. To im je omogućilo da bolje komuniciraju besplatno sa svojim prijateljima i članovima porodice putem Skype-a, Facebook-a, Vibera, e-maila. Pored toga, to je poboljšalo njihov pristup informacijama i uslugama kao što su e-bankarstvo, e-uprava, zakazivanje medicinskih pregleda, itd.

Ciljevi projekta

Opšti cilj je poboljšanje kvaliteta života starijih lica u opštini Kragujevac kroz doživotno učenje. Specifični cilj je poboljšanje sposobnosti starijih lica u korišćenju digitalnih tehnologija.

Glavne aktivnosti

Četiri desetonedeljna kursa - svaki kurs bio je organizovan za 12 učesnika.

Priprema, objavljivanje i promocija Smernica za upotrebu kompjutera i interneta uz aktivno učešće starijih osoba na kursevima.

Posebno je važno istaći da su promene u ovom domenu veoma brze i relativno nove, tako da obrazovanje to treba da uzme u obzir koliko god je to moguće.

Kompjuterski kursevi podržavaju veću uključenost starijih lica u društveni život jer ovaj projekat podstiče doživotno učenje. Smanjenje socijalne izolacije zahteva značajno angažovanje i društvena iskustva, a ključna vrednost digitalnih tehnologija je njihova sposobnost povezivanja ljudi i zajednica.

Rezultati i naučene lekcije

- Poboljšanje kvaliteta života starijih lica u opštini Kragujevac
- Podsticanje i promovisanje doživotnog učenja
- Poboljšanje pristupa informacijama i uslugama na internetu
- Poboljšana socijalna inkluzija

Učesnici su se pohvalno izrazili o prijatnoj atmosferi za vreme kurseva, kao i o predavaču koji ih je veoma podržavao. Najveći izazov na projektu je bio taj što za tečajeve prijavljivao veći broj starijih lica od planiranog. To je rešeno listama čekanja.

Preporuke

Pre svega je potrebno povezati se sa organizacijama starijih lica i promovirati projekat. Projekat je pokazao da postoji značajno i sve veće interesovanje za sticanje kompjuterskih veština kod starijih ljudi. Ali, istovremeno, zbog malih primanja, za mnoge od njih je odlučujući faktor to da li su kursevi besplatni ili ne. Stoga kursevi treba da budu pažljivo osmišljeni da zadovolje potrebe starijih osoba u oblasti digitalne pismenosti, ali i da obezbede prijatnu atmosferu i strpljive i predusretljive predavače kao i da budu besplatni kako bi bili dostupni. Dobro dizajnirane smernice za upotrebu kompjutera i interneta napravljene uz učešće starijih ljudi su odličan dodatak.

Izjave:

Kompjuterski kurs

„Ovo je bilo mnogo više od kompjuterskog kursa. Bila je to prilika da se družimo i provodimo vreme zajedno.“

Milica, korisnik

Promocija Smernica za upotrebu računara i interneta

„Koristeći Smernice mogu da učim zajedno sa svojim unucima.“

Slobodan, korisnik

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Unapređenje kvaliteta života starijih lica koja žive u svojim domovima kroz unapređenje kvaliteta formalne i neformalne podrške*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Beograd*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Ukupan budžet projekta: 579.000 RSD (4.856,98 Eura)*

Ciljna grupa

Uopšteno govoreći, ciljna grupa projekta su sve osobe starije od 65 godina koje imaju potrebu za formalnom uslugom kućne nege ili nege koje pružaju neformalni negovatelji, ali primarna ciljna grupa su stariji ljudi koji primaju formalne usluge kućne nege, kao i njihovi neformalni negovatelji.

Problem kojim se projekat bavi

U poređenju sa ostatkom Srbije, usluge socijalne zaštite u Beogradu su bolje razvijene. Uprkos tome, postojeće usluge još uvek nisu dovoljne da zadovolje sve potrebe. Kako postojeće projekcije ukazuju, te potrebe će rasti, te stoga i kapaciteti usluga socijalne zaštite moraju rasti. Zato ovaj projekat ima za cilj da unapredi kapacitete sistema socijalne zaštite da bi se obezbedila obuka za gerontonegovatelje, kao i da bi se poboljšali kapaciteti neformalnih negovatelja.

Ciljevi projekta

- Akreditovanjem programa obuke za gerontonegovatelje, projekat će doprineti povećanoj dostupnosti usluga i povećanju broja gerontonegovatelja, što će poboljšati usluge kućne nege kao i kvalitet života starijih lica i njihovih porodica.
- Biće uspostavljen program obuke za neformalne negovatelje koji će doprineti unapređenju njihovih veština, smanjenju rizika od stresa i povreda (kao i rizika od povreda među starijim licima koja primaju negu) i rizika od zlostavljanja starijih lica od strane neformalnih negovatelja. Sprovođenje obuke će takođe uključiti uspostavljanje grupa za samopomoć za neformalne negovatelje.

Glavne aktivnosti

- Priprema akreditovanog plana i programa obuke za gerontonegovatelje
- Prikupljanje potrebnih materijala, njihovo objedinjavanje u nastavni plan i program dostavljanje Republičkom zavodu za socijalnu zaštitu na akreditaciju
- Kreiranje programa obuke za neformalne negovatelje
- Identifikacija i analiza potrebnih materijala i kreiranje nastavnog plana i programa
- Organizacija obuke za neformalne negovatelje
- Izbor neformalnih negovatelja i organizovanje obuke na osnovu plana i programa.

Aktivnosti su u skladu sa prioritetima sistema socijalne zaštite u Srbiji i Strategijom razvoja socijalne zaštite sa naglaskom na vaninstitucionalne usluge i podršku za život u preferiranom sopstvenom okruženju. Pružanjem kućne nege starijim korisnicima se pomaže u njihovim svakodnevnim aktivnostima i omogućava im se da funkcionišu samostalno. Međutim, takve usluge nisu dovoljno dostupne u odnosu na postojeću potrebu, što je potvrđeno dugim listama čekanja. To je delimično posledica nedovoljnog broja sertifikovanih gerontonegovatelja koji su prošli akreditovanu obuku.

S druge strane, mnoga istraživanja pokazuju da neformalni negovatelji često ne shvataju potrebe starijih ljudi, ne razumeju njihove probleme, što dovodi do toga da ne zadovoljavaju njihove potrebe, čak ih nenamerno zanemarujući ili zlostavljajući.

Priprema akreditovanog plana i programa za obuku gerontonegovatelja doprineće povećanju broja gerontonegovatelja koji su na raspolaganju starijim osobama kojima je potrebna ova vrsta usluge. Istovremeno, priprema programa obuke za neformalne negovatelje će poboljšati njihove kapacitete, povećati njihovu sposobnost da razumeju potrebe starijih lica i pruže im bolju negu.

Rezultati i naučene lekcije

Pripremljen je nastavni plan i program obuke gerontonegovatelja koji je dostavljen na akreditaciju Institutu za socijalnu zaštitu. Nastavni plan i program za obuku neformalnih negovatelja napravljen je sa ciljem unapređenja njihovih veština, smanjenja stresa i izgaranja, smanjenja rizika od povreda na obe strane i rizika od zlostavljanja starijih osoba. Obe aktivnosti su protekle i izvedene kako je planirano.

Najveći izazov vezan za projekat bila je analiza i sistematizacija relevantne literature. Naučni i stručni materijali na srpskom jeziku su prilično oskudni dok literature na drugim jezicima ima napretek. Stoga je bilo naporno proći kroz sve dostupne informacije i materijale, rangirati ih prema njihovoj relevantnosti i klasifikovati njihov najznačajniji element kako bi se osiguralo da budu uključeni u konačne verzije dva plana i programa.

Preporuke

Preporuka za druge organizacije civilnog društva je da uvek, pre početka implementacije projekta, urade opsežnu analizu potreba u ciljnoj zajednici. Ako projekat koji planiraju nije relevantan u odabranoj zajednici, ako se njegovi ciljevi ne poklapaju sa potrebama, bolje je da se nastavi sa prilagođavanjem projekta kako bi se ispunile realne potrebe pre početka implementacije.

Pošto je potreba za vaninstitucionalnim uslugama veća od kapaciteta postojećih usluga svuda u Srbiji, ohrabrujemo organizacije da kreiraju projekte na osnovu našeg primera i da nas kontaktiraju za savet ako bude potrebno. Priprema nastavnog plana i programa za obuku često može biti dobra osnova za neki budući projekat. Kvalitetno izvršena procena potreba je presudna – ako se dobro obavi, osiguraće da ostatak projekta ima jaku osnovu.

Sistematski pristup je važan - to smo naučili analizom dostupne literature i materijala, ali je to bilo potvrđeno i putem svih ostalih aktivnosti.

Usmerite se na ciljeve i značaj projekta - motivacija je važna, posebno u trenucima kada se količina posla čini nepremostivom. Od pomoći je kada su u svakom trenutku u centru pažnje potrebe ciljne grupe.

LUŽNIČKE RUKOTVORINE ŽEC

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: „Hajde da budemo vidljivi“*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Babušnica*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Kontekst: Babušnica je klasifikovana kao jedna od siromašnih opština sa stanovništvom koje ima veoma nizak životni standard i visoku stopu siromaštva. Infrastruktura je veoma nerazvijena pa su sela teško dostupna i tokom zime njihova populacija je potpuno izolovana. 90% stanovništva je starije od 75 godina, a gotovo svako treće domaćinstvo sastoji se od jedne starije osobe koja živi sama. Lokalna uprava i ustanove socijalne zaštite ne mogu da zadovolje sve potrebe za uslugama socijalne zaštite i nisu prisutne u udaljenim područjima. Lužničke rukotvorine “ŽEC” licencirane su za pružanje usluga u domovima i svakodnevno su u direktnom kontaktu sa mnogim starijim licima.*
- *Ukupan budžet projekta 588,800 RSD (4,979 Eura)*

Ciljna grupa

- Starije žene koje žive u seoskim predelima blizu državne granice, u teškim uslovima: napuštenim kućama, lošeg zdravlje, neadekvatnog pristupa zdravstvenoj zaštiti, socijalno isključene, koji žive same i na udaljenim mestima.
- Učenici osnovnih škola.

Problem kojim se projekat bavi

Stariji ljudi imaju tendenciju da se izoluju, misleći da su beskorisni i nevažni za svoju porodicu i zajednicu. Društvo nije blagonaklono prema njima, posebno prema starijim ženama, te se one povlače i nastoje da ostanu u kući, vodeći monotone živote, misleći da je njihovo vreme prošlo. Starije žene, međutim, poseduju mnogo znanja i veština, decenijama su negovale običaje i tradiciju i sada nemaju kome da ih predaju. U isto vreme mlađi ljudi nisu svesni problema sa kojima se suočavaju stariji ljudi i nemaju dovoljno znanja o običajima i tradiciji dela zemlje u kom žive.

Ciljevi projekta

Rešavanje pitanja isključenosti starijih lica iz društva.

Pomoć starijim ženama da se bolje socijalizuju, da budu aktivnije, priznate za svoj doprinos društvu, ojačane i vidljive putem:

- Aktivnog učešća u događajima u zajednici
- Druženja sa vršnjacima
- Razmene iskustava sa mlađim ljudima
- Pomaganja starijim ljudima u seoskim područjima
- Organizovanih poseta doktora
- Neophodne hrane i lekova koje isporučuju volonteri

Glavne aktivnosti

Procena potreba na terenu i mapiranje 30 starijih žena. Organizovane su četiri radionice u osnovnim školama u Babušnici kako bi se učenici upoznali sa problemima sa kojima se suočavaju starija lica. Radionice sa starijim ženama kombinovane su sa sesijama proizvodnje dekorativnih predmeta i razmenom recepata, običaja i tradicije. Organizovane su izložbe rukotvorina, kao i sastanci sa lokalnim interesnim grupama, posete starijih žena iz Babušnice starijim ženama u seoskim područjima. Pripremljena je i štampana i knjiga tradicionalnih recepata. Regionalni i lokalni mediji pratili su mnoge aktivnosti, a izbor aktivnosti je bio u skladu sa realnim potrebama i mogućnošću povezivanja ljudi bez obzira na daljinu i generaciju kojoj pripadaju. Povećana vidljivost starijih žena i izazovi sa kojima se suočavaju bio je jedan od prioriteta.

Rezultati i naučene lekcije

Najveći izazov je bio da stariji ljudi budu pod jednim krovom, s obzirom na to da su korisnici projekta bili iz udaljenih delova opštine – i do 30 kilometara od gradskog područja. Uprkos tome, oko 40 žena je bilo motivisano i učestvovalo je u društvenim događajima, radionicama i prikupljanju recepata za kuvar.

Pored toga, 80 mladih ljudi je učestvovalo na projektu, njegovim radionicama, kao i prikupljanju recepata i volontiranju pri posetama starijim domaćinstvima. Ti mladi ljudi sada imaju drugačiju percepciju starijih ljudi, pružaju podršku onima kojima je potrebna i motivisani su da budu uključeni u aktivnosti na terenu. Tri mlade devojke su naučile da tkaju na ovim međugeneracijskim radionicama i pokrenule su svoju internet stranu kako bi promovisale svoje rukotvorine. Više od 60 đaka prisustvovalo je predavanjima o zlostavljanju starijih lica i aktivno diskutovalo o tom pitanju.

Primetili smo da su mnogi stariji ljudi odbili da učestvuju u radionicama rekavši da nemaju nikakva dragocena znanja i da se zato stide, što nam je nagovestilo da bi organizovanje više društvenih događaja bez određene teme bio efikasan način da napuste svoje domove.

Takvi događaji su bili veoma uspešni, uz pripremu i deljenje tradicionalnih jela, diskusiju o receptima i mustrama za tkanje, kao i pevanje tradicionalnih pesama.

Preporuke

- Stalan direktan kontakt sa starijim licima, sticanje njihovog poverenja i kreiranje aktivnosti na osnovu njihovih iskazanih potreba
- Podrška starijim ljudima će biti sveobuhvatnija ako se zasniva na već uspostavljenoj multisektorskoj saradnji.
- Mladi ljudi će biti zainteresovani da učestvuju ako su upoznati sa problemima starijih ljudi koji žive sami u udaljenim područjima bez prodavnica i apoteka. Aktiviranje mlađih ljudi uz međugeneracijske radionice i posete starijim domaćinstvima i pozivanje da učestvuju u volonterskim aktivnostima kojima se pomaže starijim licima je efikasno.

VIKTORIJA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Starije doba kao izazov"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: region Šumadije, opštine Kragujevac, Topola, Batočina, Knić*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Kontekst: U regionu Šumadije živi 17% svih stanovnika starijih od 65 godina u Srbiji. Starije doba treba posmatrati kao izazov koji treba savladati. U projekat su uključeni stariji ljudi iz gradskih područja koji žive sami i sa nekom vrstom invaliditeta, koji su izbeglice ili interno raseljena lica, kao i stariji ljudi iz seoskih područja koji žive izolovani i izloženi su riziku od siromaštva. Intersektorski dijalog u četiri opštine je unapređen kroz projekat, a stariji ljudi su edukovani o značaju bolje socijalne inkluzije u svojim zajednicama.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Osobe starije od 65 godina u regionu Šumadije. Zajednički problemi ove populacije uključuju socijalnu i ekonomsku nesigurnost, usamljenost, nedovoljan obim i kvalitet zdravstvenih, socijalnih i transportnih usluga (posebno u seoskim područjima), kao i nedovoljno uključivanje starijih ljudi u procese donošenja odluka, posebno kod tema koje su od značaja za njih.

Problem kojim se projekat bavi

Predrasude o starijim osobama u Šumadiji predstavljaju teret prošlosti sa kojim je potrebno suočiti se i koji se mora iskoreniti. Teme u vezi sa socijalnom inkluzijom starijih lica na koje smo se fokusirali bile su:

- Jačanje međusektorskog dijaloga u četiri opštine u Šumadiji i uključivanje svih interesnih grupa koje rade sa starijim licima i za njih
- Priprema edukativnih sadržaja za starija lica usmerena je na značaj bolje socijalne inkluzije starijih osoba u njihovim zajednicama
- Podizanje javne svesti o stereotipima o starijim ljudima i kako ih odbaciti, putem kampanja, štampanih materijala i gostovanja u medijima

Ciljevi projekta

Cilj: Podizanje svesti ljudi i zajednice o potrebi poboljšanja i širenja pozitivnog stava prema starijim osobama

Specifičan cilj 1: Poboljšanje i zaštita svih ljudskih prava i osnovnih sloboda starijih lica

Specifičan cilj 2: Podrška uključivanju starijih lica u razvoj društvene podrške

Glavne aktivnosti

Edukativne radionice: 20 radionica u četiri opštine. Stariji ljudi su bili obučavani o značaju većeg učešća u odlučivanju o pitanjima koja utiču na kvalitet njihovih života. Fokus grupe su korišćene da se starijim ljudima pomogne pri definisanju problema u njihovim zajednicama: lošeg ekonomskog statusa, nedovoljnog pristupa zdravstvenoj zaštiti i uslugama socijalne zaštite, veoma slabog učešća starijih lica u kulturnom životu svojih zajednica, usamljenosti i socijalne izolacije. Međugeneracijska saradnja je veoma slaba zbog toga što nije prisutna kao tema u školama i medijima.

Panel diskusije su korišćene za jačanje međusektorskog dijaloga i razmenu iskustava. Zaključak je da su problemi starijih ljudi u četiri opštine slični i da se mogu rešiti samo interdisciplinarnim pristupom.

Kampanja usmerena na podizanje svesti javnosti o značaju širenja pozitivnog stava prema starijim licima: 100 postera i 800 flajera je podeljeno u četiri opštine, uz četiri televizijska gostovanja na regionalnoj kragujevačkoj TV stanici.

Završna konferencija projekta organizovana je za predstavnike sve četiri opštine i poslužila je kao prilika za sumiranje aktivnosti i ponavljanje koliko je važno imati međusektorsku saradnju između institucija i organizacija koje rade sa starijim licima i za njih.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat je imao sledeća dostignuća:

- Jačanje međusektorskog dijaloga u sve četiri opštine
- Uspostavljen dijalog svih interesnih grupa koje rade sa i za starija lica u četiri opštine
- Povećano interesovanje starijih lica za edukativne radionice – što će biti nastavljeno posle završetka projekta
- Promovisanje ideje o formiranju mreže organizacija civilnog društva u regionu Šumadije, sa naglaskom na angažovanje za bolji kvalitet života starijih lica

Veće učešće starijih ljudi iz gradova bi učinilo projekat još boljim.

Izazovi su bili sledeći:

- Kontakti između opština su retki, što je prevaziđeno zakazivanjem radnih sastanaka između njih
- Odsustvo lokalnih medija u ovim opštinama, što je prevaziđeno usmeravanjem na regionalnu TV stanicu u Kragujevcu

Preporuke

- Rad u više susednih opština ima dosta smisla, jer su problemi starijih ljudi često slični.
- Jačanje međusektorskog dijaloga doprinosi razvoju zajednice tako da je od važnosti podržati ovaj dijalog što je više moguće.
- U manjim opštinama organizacije civilnog društva su nerazvijene ili ne postoje. Projekat kao što je ovaj doprinosi razvoju civilnog društva i unapređuje aktivizam među ciljnom grupom projekta.
- Projekat je pokazao da razvoj volontiranja kroz grupe za samopomoć za starija lica daje veoma dobre rezultate u seoskim i gradskim područjima.

ISP EVERGRIN

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Socijalna inkluzija starijih lica – ISP Evergreen*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Beograd*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. oktobar 2018.*
- *Kontekst: Projekat je usmeren na stvaranje ambijenta za bolju socijalnu inkluziju starijih lica. Inicijativu su pokrenuli penzioneri koji su radili u Institutu za socijalnu politiku (trenutno zatvorenom zbog tranzicije). Operativni menadžer projekta je Mreža socijalnih istraživača "ISP-Evergreen". Projekat je realizovan u partnerstvu sa Republičkim zavodom za socijalnu zaštitu, a Institut je obezbedio prostor za aktivnosti ISP Evergreen kluba.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa za projekat obuhvata socijalne istraživače klasifikovane u tri kategorije: veterani (penzioneri) - koji su radili u socijalnoj zaštiti, seniori - trenutno aktivni u ustanovama za socijalnu zaštitu i juniori - pripravnici i studenti društvenih nauka.

Problem kojim se projekat bavi

Glavni problem je marginalizacija starijih lica kojima počinje penzija i rizik od socijalne isključenosti koji to nosi sa sobom. Klub je otvoren i ima za cilj da poveže što više ljudi iz ciljne grupe kako bi sami organizovali aktivnosti na programu. Projekat uključuje interaktivnost i aktivno učešće članova Kluba a aktivnosti se razvijaju u skladu sa potrebama i doprinosima učesnika. Takođe se radilo i na saradnji sa profesionalnim udruženjima.

Ciljevi projekta

Glavni cilj projekta bio je okupljanje starijih, penzionisanih socijalnih istraživača sa ciljem druženja i razmene iskustava sa mlađim kolegama, kako bi oni, na osnovu principa samopomoći i samoorganizacije, angažovali svoj potencijal za kreiranje inicijativa, predloga i volonterskog doprinosa sa ciljem unapređenja podrške starijim licima u Beogradu.

Specifični ciljevi projekta bili su:

- Periodični sastanci zasnovani na zajedničkim interesima, druženje i razmena informacija i iskustava
- Samoorganizacija i sprovođenje klupskih aktivnosti zasnovanih na afinitetima i principima samoorganizacije, međugeneracijskoj razmeni i doprinosima volontera
- Volontiranje u klubovima socijalne zaštite Gerontološkog centra u Beogradu

Glavne aktivnosti

Centralna projektna aktivnost bila je organizacija redovnih međugeneracijskih društvenih događaja u ISP Evergreen klubu sa tri programska segmenta (Vremenska mašina, Tekuća pitanja i Venturi) zasnovanih na afinitetima članova kluba - veterana, seniora i juniora.

Kreiran je veb sajt za predstavljanje aktivnosti kluba: www.mrezaisp.org/ISPevergrin

Aktivnosti su takođe obuhvatale učestvovanje u događajima i aktivnostima u kojima se promovišu potencijal i doprinos starijih ljudi, kao i aktivno starenje. Na Međunarodni dan starijih lica organizovana

je panel diskusija na temu "socijalizacije" gde su govorili gerontolozi, sociolozi, politikolozi i antropolozi, uz predstavljanje primera socijalizacije starijih lica: događaji sa novinarima veteranima, književni klub Crvenog krsta Srbije za starije osobe, Olimpijada trećeg doba i ISP Evergreen.

Ove aktivnosti su međusobno povezane i promovišu aktivno starenje. Zasnove su na zajedničkim afinitetima stručnjaka za društvena istraživanja, promovišu društveno relevantne teme preko internet strane i društvenih mreža, ističući potencijale svih generacija u odabranoj oblasti i podržavaju i podstiču učešće u društvu i volontersko angažovanje veterana.

Rezultati i naučene lekcije

Ključno dostignuće je pravilan ritam međugeneracijskih društvenih okupljanja i njihovog strukturiranog programa. Najvažniji ishod bili su pozitivni rezultati međugeneracijskog druženja i aktiviranja potencijala starijih lica u programu Vremenska mašina, kao i učešće u društvenim događajima i javnim događajima koji promovišu aktivno starenje.

Odličan rezultat je veliko učešće juniora (40%) i dobar kvalitet međugeneracijske razmene između veterana i juniora. Kako je rekao jedan mlađi učesnik:

“Čast mi je da se družim u Klubu sa istraživačima i praktičarima svih generacija koji, u veoma prijatnoj atmosferi, razmenjuju praktična iskustva stečena tokom godina rada, kao i nove informacije vezane za društvene nauke. Kao predstavnik mlađe generacije, srećan sam što su eminentni stručnjaci odlučili da sednu sa studentima i mladim stručnjacima i razgovaraju o rezultatima napora usmerenim ka problemima u društvu i daju nam savete o izazovima sa kojima se suočavamo. Takođe su nam pružili mogućnost da sa njima razgovaramo o svim ovim pitanjima i na taj način osnažimo svoj profesionalni identitet razmenom novih znanja koje dobijamo kroz učenje ili rad, kao i o profesionalnim dilemama sa kojima se suočavamo. Bojana Dimitrijević, doktor političkih nauka

Više je moglo biti urađeno što se tiče učestvovanja i volonterskih aktivnosti veterana: važno je aktivno stvarati mogućnosti za učešće i volontiranje starijih osoba.

Preporuke

Za projekte ovog tipa zajednički afinitet je ključan jer predstavlja osnovu za druženje i stvaranje mogućnosti za učestvovanje u društvu. U našem slučaju delimo profesionalni identitet vezan za društvena istraživanja. Međutim, to važi i za druge profesije i druge društvene grupe. Afiniteti mogu biti razni: hobi ili poreklo sa istog geografskog područja.

Ključne lekcije posle jedne godine implementacije tiču se održivosti: 1. Važno je imati stalno prisustvo ključnih aktivista u klubu; 2. Njihova posvećenost i volonterski doprinos je presudan uslov za razvoj aktivnosti; 3. Inovacija u odabiru tema i učesnika u diskusijama i socijalizaciji je važna za privlačenje učesnika i obezbeđivanje kontinuiranih aktivnosti. 4. Logistička podrška, posebno ustupanje mesta za održavanje aktivnosti od strane institucija, je veoma korisna.

KLASTER ZA REVITALIZACIJU STARIH ZANATA RE: CRAFTS

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Banka motiva*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Savski venac, Beograd*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.496,94 Eura*

Ciljna grupa

Ljudi stariji od 65 godina, posebno oni koji su završili kurs kompjuterske pismenosti koji je implementiran kao deo prethodnog projekta. Od samog početka namera je bila da se starijim osobama sa određenim nivoom kompjuterske pismenosti ponude kreativne aktivnosti koje to dopunjuju.

Problem kojim se projekat bavi

Socijalna inkluzija starijih žena poboljšava njihovo fizičko i mentalno zdravlje smanjenjem usamljenosti i rizika od depresije. Kreativni rad u radionicama takođe je važan za međugeneracijsku solidarnost - jača porodične veze preko prenosa znanja između generacija. Ovaj projekat je takođe podržavao doživotno učenje i ukazao na značaj neformalnog obrazovanja za svakog pojedinca. Kreativni rad na ovom projektu doprineo je borbi protiv diskriminacije, predrasuda i stereotipa o starijim osobama, posebno starijim ženama.

Ciljevi projekta

Povećanje kvaliteta života starijih osoba u opštini Savski venac kroz sticanje novih veština i znanja. U okviru projekta održano je tri vrste radionica:

Rukovanje digitalnom kamerom/fotografisanje mobilnim telefonom

Radionice za rukotvorine (tkanje, pletenje, vez)

Radionice o društvenim mrežama (postavljanje fotografija napravljenih predmeta na društvenim profilima grupe Banka motiva) i internet strani www.kreativnalab.rs koja je pokrenuta na jednom od ranijih projekata

Glavne aktivnosti

Radionice sa starijim ljudima na temu pravljenja kolekcije različitih mustri tekstila (pletenje, tkanje, vez...) u saradnji sa profesionalnim dizajnerima.

Radionice sa starijim ljudima o digitalnoj fotografiji.

Pravljenje digitalnih fotografija kreiranih mustri i, uz podršku koordinadora radionice, priprema fotografija za završnu izložbu projekta.

Radionice sa starijim licima o korišćenju društvenih mreža za objavljivanje fotografija kreiranih mustri (Facebook, Pinterest, Instagram...)

Anketa o životnim uslovima starijih lica za potrebe prikupljanja informacija koje će biti podeljene na konferenciji za štampu.

Gostovanja u medijima

Završna izložba predmeta nastalih na radionicama poklapa se sa Danima evropske baštine.

Rezultati i naučene lekcije

- Ukazivanje na značaj tekstilnih rukotvorina u procesu socijalne inkluzije starijih osoba
- Spajanje različitih dekorativnih predmeta nastalih na radionicama i njihovo fotografisanje bio je kreativan proces sa različitim fazama i ispunjavajući za mnoge učesnike
- Međutim, podrška opštinske administracije bi bila od pomoći i za buduće slične projekte bilo bi preporučljivo da se unapred postigne dogovor o tome.
- To je ujedno bio i najveći izazov u implementaciji – potreba za zaobilaznjem prepreka koje su nastale time što se podrazumevalo postojanje podrške koja je na kraju izostala.

Preporuke

Glavna preporuka je da se unapred uspostave snažne veze sa udruženjima penzionera i opštinskom administracijom, jer su oni važni faktori koji doprinose implementaciji projekta. Budući projekti ove vrste treba da uzmu u obzir da su prethodna znanja i veštine učesnika veoma važni u smislu kvaliteta poslova koji se mogu obaviti, kao i da je nastavak rada sa istom grupom učesnika ono što daje dobre rezultate na kraju.

UDRUŽENJE TATA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Srce za unuke*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: beogradske opštine Stari grad, Vračar, Savski venac, Palilula i Zvezdara*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Kontekst: Projekat je uključivao psihosocijalnu i pravnu podršku dedama i bakama koji, zbog toga što im se deca razvode ili su već razvedena, nemaju dovoljno kontakata ili dovoljno kvalitetnih kontakata sa svojim unucima.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.995,75 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa su roditelji razvedenih parova, u svojim primarnim ulogama baka i deda koji obično bivaju zanemareni u postupku razvoda. Ova ciljna grupa je izabrana pošto razvod ne utiče samo na razvedene parove već i na celu širu porodicu. Takođe, roditelji su i dalje važan faktor u životu mnogih parova koji prolaze kroz razvod (finansijska pomoć, deljenje domaćinstva, pomoć u staranju o deci).

Problem kojim se projekat bavi

Projekt je dizajniran tako da obuhvati najširi mogući opseg problema sa kojim se suočavaju dede i bake usled razvoda njihove dece i novih okolnosti. Naglasak je bio na obnavljanju ili održavanju odnosa sa unucima bez obzira na druge okolnosti vezane za razvod.

Udruženje građana Tata je neprofitna nevladina organizacija koja deluje u oblastima:

- ostvarivanja, razvoja, zagovaranja, promocije i zaštite: modernog demokratskog društva, ljudskih i građanskih prava i sloboda;
- specifičnih potreba i prava roditelja u jednoroditeljskim porodicama i njihove dece;
- specifičnih potreba i prava roditelja koji pripadaju posebno ranjivim društvenim grupama;
- pozitivnog maskulinizma i očinstva;
- rodne i roditeljske ravnopravnosti;
- prava deteta;
- specifičnih potreba i prava muškaraca i očeva kao primarne ciljne grupe;
- specifičnih potreba i prava razvedenih građana, njihove dece i porodice.

UG Tata je osnovano 14. februara 2012. godine u Beogradu.

TATA
Onaj koji golica stopala,
otera čudovišta i dohvati zvezde

UG TATA
Beograd – Stari grad
ul. Kapetan Mišina br. 5a
060/ 674 82 82
www.tata.rs

Od decembra 2017. godine, aktivnosti programa Srce za unuke realizuju se u okviru regionalnog projekta **Inicijativa za socijalno uključivanje starijih osoba**, koji se istovremeno realizuje u pet država regiona uz finansijsku podršku Evropske unije i Austrijske razvojne agencije ADA. Tehničku podršku koordinaciji projekta pruža Austrijski Crveni krst, a projektom koordinira Crveni krst Srbije.

Besplatna podrška korisnicima će se obezbeđivati do 30. juna 2018. godine, a o daljim modalitetima podrške u okviru programa Srce za unuke, UG Tata će blagovremeno obavestiti javnost.

PROGRAM PODRŠKE BAKAMA I DEKAMA

koji zbog razvoda ili posledica razvoda svoje dece ne ostvaruju ili ostvaruju nedovoljno kvalitetne kontakte sa unucima

The Project is funded by the European Union

AUSTRIAN DEVELOPMENT AGENCY

AUSTRIAN RED CROSS

Црвени крст Србије
Red Cross of Serbia

www.srecezaunuke.com

www.srecezaunuke.com

Ciljevi projekta

Identifikovanje konkretnih problema u porodičnim odnosima i najefikasniji način njihovog rešavanja. Imajući u vidu da je projekat usmeren na starije osobe, nije bilo izvesno da će do radikalnih promena u ponašanju brzo da dođe, tako da je rad bio usmeren na male detalje i promene u ponašanju koje donose vidljive rezultate.

Glavne aktivnosti

Projekat je realizovan putem individualnih sastanaka na kojima se razgovaralo o konkretnim pojedinačnim problemima, pre svega onima nastalim usled razvoda dece ili njihovog preseljenja u drugu zemlju. Grupne diskusije su bile dobrodošla razmena iskustava čime se učesnicima pokazalo da njihov problem često nije jedinstven, da nisu jedini koji prave neku grešku, ili da su dobro postupili s obzirom na okolnosti. To je poboljšalo stav većine učesnika, dajući im nadu da će se u budućnosti njihova situacija razvijati nabolje.

Rezultati i naučene lekcije

Najčešće identifikovani problemi:

- Neprihvatanje izbora svoje dece
- Insistiranje na zastarelim modelima druženja sa unucima
- Odbacivanje bilo kakve odgovornosti za odnose u porodici koji su doveli do takve situacije
- Objektivni problemi: preseljenje, teška medicinska stanja, smrt u porodici

Bilo je čestih komentara o tome koliko često bi unuci trebalo da zovu/posećuju, ili ko treba prvi da pozove. Neki stariji ljudi govorili su da ne žele da vide svoje unuke ako to znači da će videti jednog od roditelja kog ne vole, a neki su takođe komentarisali da ih unuci posećuju samo na dane kada primaju penziju.

SRCE ZA UNUKE

Srce za unuke je program psihološko-socijalne i pravne podrške udruženja građana Tata **namenjen bakama i dekama** koji zbog razvoda ili posledica razvoda svoje dece ne ostvaruju ili ostvaruju nedovoljno kvalitetne kontakte sa unucima.

Program je nastao kao rezultat iskazanih potreba korisnika višegodišnjih aktivnosti udruženja građana Tata u obezbeđivanju podrške porodicama u razvodu.

UG Tata od svog osnivanja 2012. godine, pa do danas, kontaktiralo je oko 5.600 građana u vezi sa problemima uzrokovanim razvodom, od čega trećinu predstavljaju roditelji bivših supružnika.

Svi oni su ukazivali na poremećene odnose sa decom i unucima nakon razvoda uglavnom usled neadekvatnog pristupa informacijama o Zdravom razvodu i poželjnim porodičnim odnosima nakon njega, a sa druge strane da je institucionalni odgovor na ovu vrstu potreba još uvek nezadovoljavajući. Na žalost, sve ovo se odnosi i na njihovu decu, jer ni oni nisu dovoljno edukovani, niti adekvatno podržani i osnaženi nakon razvoda.

Tako se stvara začarni krug zamršenih porodičnih odnosa u kome svi trpe. Razvod je i dalje tabu tema u Srbiji, postoji manjak informacija i podrške službi koja bi olakšala prolazak kroz stresan period života svim članovima porodice.

Ovim Programom, po prvi put u regionu, se razvija efikasan model podrške u vezi sa pitanjima iz razvoda koji uključuje članove šire porodice.

Psihološko-socijalna podrška

Neka od pitanja koja su obuhvaćena psihološko-socijalnom podrškom u okviru ovog programa su:

Da li je u porodičnim odnosima uvek najbitniji početak?

- Kako ste prihvatili partnerski izbor svog deteta?
- Koliko je brak vaše dece uticao na promenu vašeg načina života?
- Koliko ste i na koji način uzeli učešće u odgajanju i pomaganju oko unuka?

Šta bi trebalo "vraćati unazad", a šta ne?

- Razdvojiti važne i manje važne događaje.
- Sa čime smo svoju decu opremili za svet odraslih?
- Razgovarati o roditeljskim modelima, šta koji nosi sa sobom i kako to utiče na one koje smo vaspitali i unuke u čijem vaspitanju učestvujemo.

Šta za nas znači "želim najbolje svom detetu" i da li je to zaista najbolje?

- Definisane stavova i postupaka koji podržavaju tu želju.
- Koliko smo bili deo bračnog života svoje dece?
- Kako i na koji način smo preneli model na odnos sa unucima?

Koliko i na koji način smo bili deo razvoda svoje dece?

- Šta smo mislili i govorili o razvodu dok se nije desio našoj deci?
- Šta smatramo podrškom, šta je pomoć i šta su "najbolje namere"?
- Koliko smo učestvovali i na koji način?

Kako danas izgledaju naši životi i odnosi posle svih događaja?

- Koliko je naše učešće danas u životu unuka?
- Šta želimo, a šta nam nedostaje?
- Odnosi sa bivšim partnerima naše dece, kakvi su danas?
- Kako dostići dobre odnose posle svega što se dogodilo?

Postoje li trajno narušeni odnosi?

- Kako je došlo do toga da susreti sa decom i unucima prestanu?
- Šta možemo da uradimo ako kontakata nema uopšte?
- Koliko smo i šta spremni da uradimo u pokušaju da se nastala situacija popravi?

Svim zainteresovanim bakama i dekama do 30. juna 2018. godine, biće na raspolaganju sledeći besplatni oblici psihološko-socijalne i pravne podrške koji će se realizovati u Beogradu:

- **Predavanja na teme: Pravni i institucionalni okvir razvoda u Srbiji Porodični odnosi nakon razvoda Biti baka/deka – odnosi sa unucima**

Datumi:
ponedeljak – 26. februar 2018. godine
ponedeljak – 26. mart 2018. godine

Mesto:
Svečana sala Gradske opštine Stari grad, Beograd, Makedonska 42

- **Grupne radionice psihološko-socijalne podrške**
- **Individualne sesije psihološko-socijalne podrške**
- **Individualna pravna podrška (u saradnji sa advokatima UG Tata)**

UG Tata poziva sve bake i deke koji zbog razvoda ili posledica razvoda svoje dece ne ostvaruju ili ostvaruju nedovoljno kvalitetne odnose sa unucima da uzmu učešće u aktivnostima ovog programa. Kroz različite vidove individualne i grupne podrške trudićemo se da razumemo, olakšamo, ne osuđujemo, ali i pomognemo konkretnim predlozima rešenja.

*Za informacije o terminima grupnih radionica i individualne sesije, potrebno je kontaktirati UG Tata

Kontaktiranje putem interneta sa decom i unucima koji žive u inostranstvu su nezadovoljavajući za neke od učesnika. To što ih vide samo tokom godišnjih odmora kada se vrate u Srbiju i što oni tada žele da provode vreme i sa drugim ljudima, takođe je frustrirajuće. Pronalaženje ravnoteže koja će odgovarati svima nije lako, ali su se obično svi slagali da su kraći, ali češći razgovori i kraće posete sa kvalitetnijom komunikacijom ono čemu treba da se teži. Takođe, naglašeno je da je važno da deci bude dozvoljeno da imaju svoj život bez previše pokušaja da se utiče na to.

Diskusije su bile usmerene na konkretne situacije u cilju promene utvrđenog ponašanja i identifikovanja novih modela koji mogu biti prihvatljivi za sve strane.

Najveći izazov je bio inspirisati starije ljude da nastave da rade na sebi, jer su mnogi od njih bili uvereni da je njihovo vreme prošlo.

Preporuke

Duži rad sa ljudima koji se suočavaju sa ovim problemima sigurno će biti korisniji. Učesnici projekta bili su zadovoljni i individualnim i grupnim diskusijama koje su imali, razmenom iskustava i novim znanjima koje su usvojili. Očigledno je da su stariji ljudi zainteresovani za rešenje ovih pitanja, ali oklevaju da otvoreno govore o tome. Tek kada postoji veliki problem sa otuđenjem od dela porodice, osećaju se motivisanima da deluju. Preporučljivo je povećati količinu informacija od starijih ljudi u sličnim okolnostima, jer će veći uzorak omogućiti bolju analizu zajedničkih problema i rešenja.

UDRUŽENJE ROMA BEAŠA "RUMUNKA"

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Klub za starije Rome"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Sombor, selo Bački Monoštor*
- *Vremenski period: 1. novembar 2017. – 31. avgust 2018.*
- *Kontekst: Romi čine 15% populacije u selima Severozapadne Vojvodine, ali manje od 5% njih završi osnovnu školu zbog ekonomskih razloga, etničke pripadnosti, ali i patrijarhalnog vaspitanja i jezičke barijere. Usled toga im je smanjen pristup tržištu rada i život u siromaštvu se prenosi na sledeću generaciju u porodici. Stariji Romi su jedna od najugroženijih grupa jer nikada nisu zvanično bili zaposleni i nemaju socijalno ili penziono osiguranje koje bi im omogućilo određenu stabilnost u starijem životnom dobu. Često žive sami u napuštenim kućama, odvojeni od svoje dece koja se takođe bore za opstanak.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Primarna ciljna grupa je bilo 50 Roma i drugih starijih lica koja žive u starijim domaćinstvima, fizički, socijalno i kulturno izolovani, starija lica koja se oporavljaju od operacija, starija lica sa hroničnim oboljenjima kao i starija lica kojima je potrebna usluga kućne nege koja žive u romskom naselju na kraju sela.

Problem kojim se projekat bavi

Stariji ljudi na projektu nemaju podršku u starijem životnom dobu zbog toga što nikada nisu bili registrovani kao zaposleni i zbog čestih promena mesta stanovanja. Žive u romskom naselju i evidentirani su u zdravstvenom sistemu, međutim ne koriste usluge preventivne zdravstvene nege zbog tradicionalnih/kulturoloških razloga koji vode u samoizolaciju.

Projekat je bio usmeren na njihova druženja i smanjivanje izolacije putem aktivnosti u klubu za starije Rome i druge ljude. Klub je obezbedio toplu i gostoljubivu atmosferu i radionice gde su starije Romkinje organizovale kurseve pletenja i vezenja, takmičenja u kuvanju tradicionalnih jela, druženje i događaje sa drugim organizacijama civilnog društva.

Osim toga, kad je bilo potrebno, volonteri su posećivali starije ljude u njihovim domaćinstvima kako bi im pomogli u čišćenju kuće, poslovima u bašti, pripremanju drva za ogrev i drugim kućnim poslovima.

Ciljevi projekta

Obezbeđivanje usluge kućne nege i dodatnih vaninstitucionalnih usluga kao načina poboljšanja kvaliteta života i inkluzije 50 Roma i osoba starijih od 60 godina, usmereno na pojedinačna domaćinstva u Bačkom Monoštoru i gradu Somboru. Poboljšanje društvenih kontakata i komunikacije između Roma i drugog stanovništva kako bi se osiguralo da stariji Romi i predstavnici marginalizovanih grupa preuzmu važnije uloge i postanu bitniji u svojoj zajednici.

Glavne aktivnosti

- Prikupljanje podataka o starijim licima, posete i procene individualnih potreba
- Dnevne radionice u klubu (pletenje, slikanje...)
- Mesečni društveni događaji u klubu, uključujući piknike i kućne posete između starijih osoba
- Periodični medicinski pregledi, socijalna podrška, kućne usluge
- Javni događaj: javna panel diskusija na temu "Promocija usluga za starija lica u zajednici"
- Priprema i distribucija promotivnih materijala za Klub

Ove aktivnosti su imale za cilj poboljšanje kvaliteta života i zadovoljavanje različitih potreba starijih lica, prvenstveno u smanjenju socijalne izolacije, promovisanju socijalne inkluzije i pružanju podrške starijim osobama u aktivnom životu. Aktivnosti su takođe unapredile odnose u zajednici između pripadnika različitih etničkih grupa i generacija i doprinele boljem kvalitetu života marginalizovane grupe starijih lica, skrećući pažnju relevantnih lokalnih institucija na njihove probleme.

Ishodi i naučene lekcije

Stariji Romi postali su manje izolovani uz strukturisane društvene aktivnosti sa svojim vršnjacima u Klubu, zajednički rad, druženje, proslave rođendana i druge događaje... To je poboljšalo njihovu socijalnu inkluziju i motivisalo ih da budu deo grupe i da se bave pitanjima koja utiču na celu grupu. Uspeh projekta može se videti u činjenici da je više od planiranog broja starijih osoba učestvovalo u aktivnostima Kluba svaki dan, a „specijalni događaji“ organizovani na različite datume imali su još više zainteresovanih učesnika.

Komunikacija sa relevantnim nadležnim organima i interesnim grupama bi trebalo da bude više naglašena zato što je ciljna grupa projekta ranjiva na više nivoa i poboljšana socijalna inkluzija je samo prvi korak ka rešavanju njihovih mnogobrojnih problema na ekonomskom, socijalnom, zdravstvenom i drugim poljima. Jedan od najvećih izazova odnosio se na procedure oslobađanja od PDV-a: mnogi prodavci u pokrajinskim delovima Srbije nisu voljni da prođu kroz tu proceduru, tako da je nabavka robe za projekat bila teža nego što bi trebalo da bude.

Preporuke

Povećanje socijalne inkluzije starijih Roma je teže zbog njihovih višestrukih ranjivosti. Romske porodice u proseku imaju mnogo niži kvalitet života od ostalih vršnjaka, a stariji članovi ovih porodica su proporcionalno manje socijalno uključeni i izloženi brojnim rizicima. Stoga, opšti programi za starije ljude treba da ulažu svestan napor da uključe starije Rome u svoje aktivnosti, uz potpunu svest o mnogim specifičnim društvenim i kulturnim elementima koji čine takve napore složenijim. Dobro je znati da stariji Romi vole da kuvaju različita tradicionalna jela i međusobno se takmiče u kuvarskim izazovima, jer su to aktivnosti koje će ih motivisati da učestvuju. Osim toga, izleti na ne previše udaljena mesta, bez mnogo hodanja, su im omiljeni i bili bi im inspirativni, jer će dugo razgovarati o nezaboravnim anegdotama sa izleta.

POKRET ZA TREĆE DOBA SRBIJE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Unapređenje kvaliteta života starijih lica u Srbiji"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: teritorija cele Republike Srbije*
- *Vremenski period: novembar 2017. - avgust 2018.*
- *Kontekst: Statistički podaci pokazuju da je Srbija zemlja sa jednom od najstarijih populacija u Evropi i svetu, jer stariji ljudi čine gotovo trećinu ukupnog stanovništva, sa velikim delom siromašnih i usamljenih starijih osoba, bez dovoljno socijalne podrške i uz ekstremno nedovoljno prisustvo u javnim medijima. Istraživanje Fakulteta za medije u Beogradu iz decembra 2015. godine ukazalo je da od 15.000 objavljenih članaka u srpskim medijima, samo 3% su napisali stariji ljudi. Pored toga, u 90% ovih tekstova o problemima starijih osoba govore predstavnici republičkih i lokalnih vlasti, PIO, analitičari i drugi, a stariji ljudi skoro da nemaju priliku da podele svoje probleme, svoja mišljenja i sugestije za poboljšanje svog položaja.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa projekta bila su sva lica trećeg životnog doba (starija od 60 godina), uključujući osobe sa invaliditetom, bez obzira na njihovu starost.

Problem kojim se projekat bavi

Poboljšanje socijalnog statusa starijih osoba u Srbiji, kao i njihovog prisustva u medijima (TV-u, radio stanicama, itd.); razvijanje i unapređenje sportskog i rekreativnog života ljudi trećeg doba; razvijanje i unapređenje međusobnih i socijalno-humanitarnih odnosa, zasnovanih na principima pomoći i samopomoći; podsticanje međugeneracijske saradnje i unapređenje rodne ravnopravnosti.

Ciljevi projekta

Projekat je prvenstveno bio usmeren na aktivno uključivanje starijih lica u društveni život kroz:

Organizovanje posebnih sportsko-rekreativnih, zdravstvenih i kulturnih aktivnosti u 14 regiona Srbije, uključujući sve opštine tih regiona (književni susreti, slikarske radionice, itd.);

Organizovanje međugeneracijskih sastanaka i takmičenja u oblasti sporta i kulture;

Organizovanje edukativnih predavanja u oblasti zdravstva, sa temama i sadržajem prilagođenim osobama trećeg doba, uključujući medicinske preglede i savete;

Povećanje medijske pažnje u odnosu na starije osobe i njihove aktivnosti, snimanjem priloga u deset regiona Srbije, koji će biti emitovani u emisiji "Treće doba" Nacionalne radiodifuzne kompanije i koje je pripremio Pokret trećeg doba Srbije kao nezavisni producent.

Glavne aktivnosti

Sve aktivnosti u okviru projekta bile su usmerene na realizaciju navedenih ciljeva (sportsko-rekreativna takmičenja, predavanja o zdravlju i edukativna predavanja, kulturne aktivnosti, povećanje medijske pažnje u odnosu na starije osobe i njihove aktivnosti, snimanje posebnih TV programa za emitovanje u TV emisiji "Treće doba"), sa krajnjim ciljem da se doprinese poboljšanju kvaliteta života ljudi trećeg doba.

Namera je bila da se reše neka statusna pitanja starih ljudi, da se poveća njihovo učešće u društvenom životu, čime se doprinosi poboljšanju njihovog položaja u društvu i stvaranju snažnijih društvenih odnosa između generacija.

Rezultati i naučene lekcije

Pokret treće ere Srbije je svestan da realizacija projekta ne može bitno da utiče na promenu položaja starijih ljudi u Srbiji, ali da može barem delimično da doprinese, putem organizovanja sportsko-rekreativnih, kulturnih i edukativnih događaja, masovno direktno uključivanje pripadnika trećeg doba u te aktivnosti.

Preporuke

Implementacija projekta pokazala je da se i uz relativno mala sredstva može postići glavni cilj. Iskustvo pojedinih organizacija penzionera može da posluži kao primer dobre prakse drugima i podstakne ih da pokrenu slične akcije usmerene na poboljšanje položaja najstarije populacije. Takav primer je prikazan u 39. emisiji "Treće doba", emitovanoj 27. novembra 2017, u kojoj je javnost mogla da se upozna sa konkretnim rezultatima pomoći opštine Grocke Opštinskom udruženju penzionera, putem adaptacije opštinskih objekata za aktivnosti penzionera, kupovine prateće opreme, materijalne pomoći socijalno najugroženijim starijim licima, itd. sa ciljem da se kroz konkretne primere pokaže kako i koliko društveno-politička zajednica i Organizacija penzionera brinu o kvalitetu života najstarijih ljudi. Slična poruka preneti je i u 42. emisiji "Treće doba" 25. decembra 2017, koja je izveštavala o Forumu organizovanom povodom Međunarodnog dana starih ljudi i govorila o izazovima sa kojima se stariji ljudi sreću prilikom ostvarivanja svojih prava, uključujući i stav srpskog Zaštitnika građana. Namera organizatora Foruma bila je da u direktnom dijalogu sa starijim ljudima otkriju koji su najčešći problemi u ostvarivanju njihovih prava i mehanizama sigurnosti, kako oni doživljavaju svoja prava, kako im pristupaju, koje su prepreke za njihovo ostvarivanje i kako prevazići te prepreke.

HRIŠĆANSKO HUMANITARNO UDRUŽENJE HLEB ŽIVOTA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Podrška aktivizmu starijih lica putem razvoja preduzetništva – Kreativne radionice Kluba za starija lica"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Beograd, opština Vračar*
- *Vremenski period: novembar 2017. - avgust 2018.*
- *Kontekst: Istraživanja pokazuju da su siromaštvo i usamljenost među vodećim problemima starijih ljudi u Srbiji. Udruga Hleb života sprovodi različite aktivnosti za starije ljude putem svog projekta a to uključuje i aktivnosti u Dnevnom klubu za starija lica. Ove aktivnosti obuhvataju učešće u grupama za samopomoć koje su uključene u kulturne, kreativne, rekreativne i edukativne radionice. Putem ovih aktivnosti stariji ljudi uspostavljaju kontakte i organizuju zajedničke aktivnosti sa drugim klubovima i udruženjima u Beogradu i drugim gradovima.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Starije žene, uglavnom one sa nižim penzijama, članice Dnevnog kluba kojim rukovodi Hleb života

Problem kojim se projekat bavi

Stariji ljudi stižu nova znanja, veštine i samopouzdanje i shvataju značaj timskog rada u procesu aktivnog starenja. Takođe se ohrabruju da aktivnije učestvuju u životu zajednice.

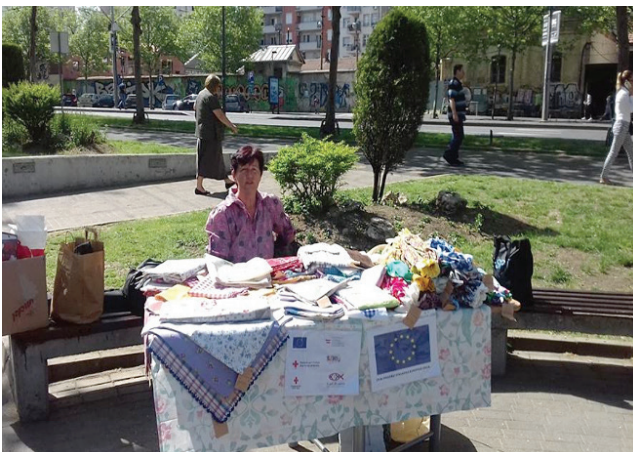

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta je uključivanje starijih ljudi u aktivnosti kreativnih radionica putem usvajanja znanja i veština, krojenja, šivenja i osnova dizajna. Članovi Kluba se podstiču da stvaraju rukotvorine koje mogu da se prodaju. Prodaja ovih predmeta donosi dodatna sredstva koja se mogu iskoristiti za poboljšanje kvaliteta života starijih ljudi koji su uključeni u rad klubova Hleba života, kao i starijih osoba u lokalnoj zajednici.

Glavne aktivnosti

Na kreativnim radionicama učesnici su razgovarali o dizajniranju predmeta i svi su ravnopravno učestvovali u planiranju, krojenju, šivenju i završnoj obradi dekorativnih predmeta. Učesnici su posebno bili oduševljeni tokom prodajne izložbe na kojoj su aktivno učestvovali u promociji i prodaji predmeta koje su napravili.

Rezultati i naučene lekcije

Starije žene koje su učestvovala na projektu osećale su se korisnima i sposobnima da doprinesu razvoju Dnevnog kluba za starije osobe. Stekle su nova znanja, iskustva, veštine i tehnike i osvežile svoja sećanja na veštine koje su koristile kada su bili mlađe.

Neki od predmeta proizvedeni su od recikliranih materijala: torbi, kecelja, plastičnih kesa za đubre, što je iskorišćeno i za promociju recikliranja.

Torbe su se dobro prodavale, posebno zato što se

projekat poklopio sa promenom uvedenom u prodavnicama u Beogradu koje su počele da naplaćuju plastične kese za jednokratnu upotrebu.

Učesnici su se veoma dobro odazvali na grupnim aktivnostima - dizajniranju i stvaranju predmeta putem grupne diskusije i brainstorming-a.

Najveći izazov na projektu bio je u prvoj fazi kada su mnoge prodavnice kojima smo se obratili bile sumnjičave prema postupku oslobađenja od PDV-a sa čim nisu imali iskustva.

Preporuke

- Kapacitet starijih lica da kreiraju i utiču na promene nedovoljno se koristi i nedovoljno prepoznaje, pa se preporučuje da se organizuje različit kreativni rad kako bi se ljudi podstakli.
- Preporučuje se istraživanje mogućnosti za stvaranje i promovisanje prodaje predmeta od recikliranih materijala.
- Starijim ljudima je potrebno stalno podsticanje da učestvuju u svim fazama aktivnosti – od planiranja do konačne prodaje i promocije.

Primeri dobre prakse - Albanija

U Albaniji je od 19 prijavljenih, 12 projekata izabrano za finansiranje.

NVO ZDRAVSTVENA AKADEMIJA LAVIRINT

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Izgradnja mreža između starijih osoba i zdravstvenih službi u regionu Kukeš"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Mikro projekat je realizovala NVO Zdravstvena akademija Lavirint u regionu Kukeš u Severoistočnoj Albaniji. Škelime Tobli i Dritan Bala su bili odgovorna lica na implementaciji projekta.*
- *Vremenski period: januar - novembar 2018.*
- *Kontekst: Region Kukeš je pretežno planinsko i seosko područje. Ima 85.000 stanovnika i jednu od najvećih stopi siromaštva i emigracije u Albaniji. Inicijativa je bila usmerena na 5 sela u regionu: Šištavec, Novosej, Tertore, Štiken i Has.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.800 Eura*

Ciljna grupa

Stariji ljudi u selima bili su glavna Ciljna grupa. Ciljne grupe su odabrane na osnovu ranjivosti starijih osoba koje žive u udaljenim seoskim područjima. Inicijativa je takođe bila usmerena i na medicinske sestre u domovima zdravlja u seoskim područjima, jer bi one mogle biti posrednici u povezivanju zajednica sa zdravstvenim uslugama. Mladi ljudi su takođe bili uključeni u projekat u cilju uvođenja novih modela volontiranja i doprinosa koje pruža zajednica.

Problem kojim se projekat bavi

Odnedavno je u Albaniji novi odobreni paket usluga primarne zdravstvene zaštite prvi put obuhvatio i posebnu negu starijih lica. Uprkos tome, zdravstveni radnici nisu dobro poznati s tim i do sada nisu bile organizovane obuke koje bi podržale implementaciju te inicijative. Situacija je posebno problematična u oblastima izvan glavnog grada Tirane.

Mikro projekat u regionu Kukeš koristi ovaj paket usluga kao osnovu za svoje obuke i ostale aktivnosti.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta je promovisanje socijalne i zdravstvene zaštite za starija lica, putem poboljšanja znanja i veština medicinskih sestara u zajednici i podizanja svesti među mladima o starenju, kao i unapređenje njihove angažovanosti u zajednici.

Glavne aktivnosti

NVO Zdravstvena akademija Lavirint od početka 2018. godine radi na velikom broju aktivnosti kako bi postigla svoj cilj. Prvo su uključili sve potencijalne lokalne interesne grupe, podižući njihovu svest o pitanjima vezanim za starenje (direktor socijalne zaštite u opštini Kukeš, direktori zdravstvenih osiguranja i pružalaca socijalnih usluga, direktori domova zdravlja i ljudi iz lokalne kancelarije Crvenog krsta).

Inicijativu je pozdravio i podržao gradonačelnik Kukeša. Ostvareno je mnogo kontakata u odabranim selima iz kojih su se odselili mnogi odrasli i mladi ljudi i u kojima su ostali stariji parovi ili pojedinci. Najveći procenat starijih lica identifikovan je u selu Tertore, koje ima 750 starijih lica od ukupno 4.000 stanovnika kao i u Šištavecu, gde živi 19 usamljenih starijih lica. Kontaktirana je srednja škola u Kukešu i, za vreme obuke, mladim volonterima su predstavljene činjenice o izazovima starenja u Albaniji, istovremeno ih motivišući da budu prva generacija mladih ljudi koja će podržati starije osobe u regionu. Posle obuke, veliki broj mladih inicirao je sastanke u svojim seoskim zajednicama, tražeći starije osobe kojima je potrebna pomoć uz identifikovanje specifičnih problema i podnošenje izveštaja o tome domovima zdravlja. Obezbeđena je i obuka za 25 medicinskih sestara od strane iskusnih zdravstvenih radnika koja je bila usmerena na tehničke pojedinosti novog paketa usluga za starije osobe. Kako bi se ohrabрили najaktivniji stariji ljudi da se povežu sa ranjivijima, organizovani su društveni događaji uz igru, pesmu i poeziju. Učestvovali su i predstavnici opštine.

Rezultati i naučene lekcije

Kompletni podaci o korišćenju usluga i druge pojedinosti biće dostupni sledeće godine. Komentari starijih osoba koje su učestvovalе ili bile kontaktirane pokazuju nam da napor i angažovanje svih aktera u društvu u toj oblasti unapređuju nivo poverenja u tamošnje zdravstvene usluge. Logistika uvek predstavlja izazov u radu sa udaljenim seoskim područjima, ali postoji mogućnost lakšeg angažovanja zdravstvenih radnika koji nisu tako zauzeti kao oni u gradskim sredinama.

Preporuke

Postoji mnogo novih usluga u zdravstvenom sektoru koje su usmerene na starija lica ali one su uglavnom na papiru pošto su zaposleni neobučeni i nemotivisani. Uz male inicijative kao što je ova, njihova efikasnost se može poboljšati.

Od pomoći je i angažovanje u procesu drugih grupa u zajednici, osim starijih ljudi. Oni u proces donose energiju i entuzijazam. Iako se većina mladih ljudi ne uključuje intenzivno, mnogi od njih uživaju u sticanju novih informacija i iskustava i vide ovu oblast socijalnog rada kao zanimljivu oblast za svoj lični razvoj.

Uvek je važno uključiti i lokalne organe vlasti; oni inicijativi daju veću održivost. Čak i kad ne mogu da doprinesu dodatnim novčanim sredstvima, zainteresovani su da vide inicijative civilnog društva na svojoj teritoriji.

SANUS-AMBULANTNA NEGA

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Za dobru starost – podrška za karijere i povećavanje autonomij starijih lica"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Mikro projekat je sprovela 'SANUS-ambulantna nega' u Opštini 5 grada Tirana. Skender Dule, Fabiola Sina i Ani Ormeni su bili koordinatori i držali su obuku na ovom projektu.*
- *Vremenski period: decembar 2017. - jul 2018.*
- *Kontekst: Sanus ima iskustvo u promovisanju profesije kućnih negovatelja i zalaganju za uslugama kućne nege. Albanija nema dugu tradiciju u organizaciji kućne nege i u toj oblasti su tek nedavno počeli da se uvode programi obuka. Najveći teret oko kućne nege nemoćnih i bolesnih starih lica pada na porodice ili negovatelje koji nisu plaćeni.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Starija lica sa posebnim potrebama i njihovi, uglavnom stariji, neformalni negovatelji, kao i zdravstveni radnici iz lokalnih domova zdravlja jedne od četvrti u Tirani.

Problem kojim se projekat bavi

Široko rasprostranjen problem kućnih negovatelja koji su samostalna podrška bolesnim ili nepokretnim starijim licima a koji negovatelji su bez podrške i obuke.

Ciljevi projekta

Identifikacija svih kompleksnih potreba nemoćnih starijih lica i njihovih porodica, priprema brošura sa instrukcijama zasnovanim na potrebama, obučavanje neformalnih negovatelja i olakšavanje veza između njih i doktora i medicinskih sestara iz primarne zdravstvene nege. Na taj način, inicijativa je bila usmerena na starija lica sa posebnim potrebama kao i na njihove negovatelje, čime je razvijen model kućne nege koji, uz malo podrške, može da se prenese i na druge zajednice u zemlji.

Glavne aktivnosti

Ovaj mikro projekat bio je među prvima koje je podržao TASIOP u pokretanju aktivnosti na terenu. Od decembra 2017, bili su organizovani sastanci sa doktorima i medicinskim sestrama lokalnih domova zdravlja, njihova podrška je bila obezbeđena i prikupljene su informacije o zajednici.

Za vreme januara 2018, sprovedeno je ispitivanje ograničenih razmera sa oko 300 starijih lica sa posebnim potrebama i njihovim porodicama uz upotrebu detaljne ček liste koja je bila usvojena u sličnim modelima u Nemačkoj. Dokument korišćen tokom kućnih poseta obuhvatao je i stavke o zdravlju i socijalnom statusu starijih lica kojima je potrebna nega i njihovih neformalnih negovatelja. O prikupljenim podacima se kasnije diskutovalo na radionici uz učešće zdravstvenih radnika i negovatelja.

Na osnovu detaljnih saznanja o najčešćim zdravstvenim, društvenim i ekološkim izazovima sa kojima su se suočavala starija lica, i posle izučavanja međunarodnih najboljih praksi u toj oblasti, pripremljena

je, dizajnirana i objavljena brošura sa praktičnim smernicama i instrukcijama. Brošura je na albanskom jeziku i zove se 'Zlatna jesen: praktična nega starih lica u kući'. Može se naći i preuzeti sa linka moshanetwork.org (<http://mosha-network.org/2018/07/10/perkujdesje-praktike-per-te-moshuar-ne-shtepi-vjeshta-e-arte/>)

Ovaj alat je podeljen porodicama preko kanala komunikacije i upotrebljen je u organizaciji dve obuke koje su kao ciljnu grupu imale sve zainteresovane neformalne negovatelje u toj zajednici, u saradnji sa zdravstvenim centrom br. 5 u Tirani.

Rezultati i naučene lekcije

Interesovanje za obuku je bilo veoma veliko i SANUS planira da obezbedi još obuka kaad mikro projekat bude završen, ne samo za neformalne negovatelje iz porodica već i za nezaposlene žene ili muškarce koji žele da rade za naknadu kao negovatelji starijih lica ali nemaju prethodnog iskustva.

Do sada je pripremljena baza podataka starijih lica kojima je potrebna nega, zdravstvena javnost i socijalne službe u toj oblasti su bolje upoznati sa njihovim potrebama, 75 negovatelja je obučeno i koordinacija među porodicama starijih lica i zaposlenih u zdravstvenim centrima je unapređena. U isto vreme, potrebno je naglasiti da su, kao dodatna vrednost, poboljšani otpornost i društveni kapital zajednice.

Preporuke

Važno je prepoznati da postoji rasprostranjen problem vezan za kućnu negu i patnja mnogobrojnih članova porodica bez mnogo podrške društva. To je posebno tačno u sredinama sa manjkom resursa i oblastima sa slabo razvijenom tradicijom organizovane nege za starija lica.

Alati i obuka mogu da posluže kao način da se podrže negovatelji i starija lica sa posebnim potrebama i da se unapredi kvalitet njihovih života.

Angažovanjem zdravstvenih službi njihova pažnja i resursi mogu da se preorijentišu na kućnu negu i tako se može obezbediti dodatna podrška za porodice.

Uspostavljanjem mreža negovatelja može se izvući maksimum iz obuke i obezbediti izvor stalne podrške i motivacije za porodice starijih lica. Na taj način se stvaraju jače i otpornije zajednice.

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Mediji i treće doba: Unapređenje veština za bolju komunikaciju"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Liga novinara iz oblasti zdravstva. Odgovorna lica Sonila Mlloja i Alma Demiraj*
- *Vremenski period: januar – jul 2018.*
- *Kontekst: Projekat je sproveden u Tirani uz učešće novinara nacionalnih i lokalnih medija kao i lidera civilnih organizacija na nacionalnom i lokalnom nivou.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

U projektu su identifikovane dve različite ciljne grupe. Prva su novinari, posebno mladi reporteri koji pokrivaju zdravstvo i socijalna pitanja. Drugu čine aktivisti civilnog društva i lideri organizacija penzionera.

Problem kojim se projekat bavi

Postoje dva glavna problema kojima se bavi projekat; prvi je vezan za to da mladim novinarima često nedostaju informacije i iskustvo u pitanjima koja se tiču starenja i trećeg doba. O događajima se ne izveštava tačno; imidž starijih lica je stalno takav da se ona prikazuju kao pasivna, ranjiva i nesposobna. Često se obim problema u albanskom društvu ne shvata najbolje. S druge strane, lideri organizacija civilnog društva koji predstavljaju starija lica ne razumeju dobro ulogu medija, njihove interese i profesionalnu taktiku. Skloni su tome da krive medije za slabo pokrivanje događaja, verujući da su samo sadržaj i događaj dovoljni da uvek obezbede izveštavanje u udarnim TV terminima.

Ciljevi projekta

Cilj projekta je unapređenje medijskog pokrivanja ili bavljenja pitanjima vezanim za starenje i starija lica putem uspostavljanja saradnje među novinarima i udruženjima starijih lica kao i putem obuka za obe ciljne grupe.

Glavne aktivnosti

Glavne aktivnosti projekta predstavljaju dve obuke: jedna obuka (u februaru) organizovana je sa novinarima koji rade na vestima iz oblasti zdravstva i socijalnih pitanja u saradnji sa Udruženjem za gerijatriju i gerontologiju i Generalnom unijom penzionera Albanije. Namena obuke je bila da unapredi uvid novinara u probleme vezane za starenje u Albaniji, da se sa novinarima podele podaci o zdravstvenim i socijalnim problemima, kao i da se poboljša njihov pristup prilikom izveštavanja o starijim ljudima i njihovim problemima u medijima. Drugu obuku (u martu) održali su iskusni novinari aktivistima koji se bave starijim licima a koji su predstavnici udruženja penzionera i drugih srodnih grupa. Obuka je poslužila kao pomoć starijim licima da bolje upoznaju medije i dobiju bolji pristup medijima tako što će upoznati njihove mehanizme i interese.

Rezultati i naučene lekcije

Kao što je očekivano, aktivnosti su pomogle da se intenziviraju interakcije između organizacija koje se bave starijim licima sa stručnjacima iz oblasti medija, sa ciljem unapređenja efikasnosti u prenošenju novih činjenica i kako bi se aktivistima u oblasti pitanja vezanih za starija lica dalo više inicijative u radu sa medijima. Kako se ispostavilo, u mesecima koji su usledili posle obuka, uz nastavak podučavanja i olakšavanja saradnje među novinarima i grupama starijih lica, ovaj mikro projekat doveo je do velikog broja (oko 15: 9 na TV-u i 6 u novinama) veoma profesionalnih i pozitivnih priloga u medijima o pitanjima starenja u Albaniji.

Preporuke

Pri radu sa predstavnicima medija potrebno je imati u vidu da su novinarima i reporterima potrebne vesti koje mogu da privuku pažnju javnosti. Činjenice treba da budu sveže i, ako je moguće, dramatične. Ljudi moraju biti spremni na razgovor sa predstavnicima medija. Jedan ceo izveštaj, nova kompleksna inicijativa ili dugačka priča treba da budu sažete na 2-4 poruke koje bi mogle da se prenesu u nekoliko minuta.

Bolje je tretirati novinare kao partnere i poštene profesionalce umesto ih kritikovati i sve vreme biti usmeren na mane medijske industrije.

Različiti mediji imaju različite interese i loše vesti nisu uvek dobre vesti. Od pomoći je pratiti koji mediji pokrivaju koje priče, kako biste znali koji je pravi trenutak i koji su pravi mediji za vašu priču.

Ne postoje samo loše priče o starim licima. U društvu postoji mnogo dobrih i pozitivnih inicijativa. One treba da se prilagode i postanu interesantne priče kako bi mediji o njima izveštavali.

<https://youtu.be/bk96lpmu7b8>

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Uspostavljanje grupa za samopomoć među starijim licima u Rogozini"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Albanski Institut za zdravlje i socijalni razvoj*
- *Vremenski period: januar – avgust 2018.*
- *Kontekst: Rogozina je grad u okrugu Kavaja, nekih 70 km južno od Tirane. Posle pada prošlog režima nije postojala bilo kakva organizacija u zajednici ili građanska organizacija za starija lica. Jedan doktor iz implementirajuće agencije radio je tamo u prošlosti i uživao je poštovanje lokalnih starijih ljudi. Postojala su dobra saznanja i razumevanje problema i osetljivih pitanja vezanih za živote starijih lica i njihove probleme tamo. To je poslužilo kao osnova za pripremu i započinjanje organizovane inicijative u gradu.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.750 Eura*

Ciljne grupe

Projekat je bio usmeren na dve različite glavne grupe: na najaktivnija starija lica u Rogozini i na najizolovanija.

Problem kojim se projekat bavi

Nedostatak neformalnih veza u zajednici među starijim ljudima gde ne postoje javni ili državni mehanizmi koji se bave izolacijom, usamljenošću, slabom pokretljivošću i siromaštvom mnogih starijih lica i gde je podrška porodice u opadanju usled emigracije.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta bio je da se unapredi učešće starijih lica u zajednici i da se promovišu modeli međusobne pomoći i volontiranja.

Glavne aktivnosti

U Rogozini je održana serija konsultacija sa predstavnicima zajednice i direktorima zdravstvenih centara, koje su služile za identifikaciju potencijalnih aktivnih starijih lica u oblasti i za diskutovanje o strategiji vezanoj za kontaktiranje i uključivanje starijih lica. Ostala pitanja o kojima se raspravljalo tokom ovih konsultacija bila su količina i format informacija koje se nalaze u okružnoj kancelariji u Rogozini o usamljenim ili ranjivim starijim licima i resursima ili uslugama koje postoje u ovoj oblasti, na nivou opštine. Volonteri iz NVO koja je implementirala projekat organizovali su sastanke sa starijim licima u zdravstvenim centrima Rogozine i pozvali ih na radionicu. Tokom radionice, diskusije su se vodile o najboljim praksama vezanim za uspostavljanje grupa za samopomoć, volontiranje i aktivnosti civilnog društva. 35 osoba je učestvovalo u toj aktivnosti. Neki od njih su bili starija lica koja žive sama i čija deca su emigrirala u inostranstvo. Organizovano je 5 grupa za samopomoć, svaka je imala 6-7 članova. Pripremljen je akcioni plan, koji se sastojao od povremenih sastanaka, tema koje treba diskutovati, širenja mreže u susedstvu i organizovanja kućnih poseta ili podrške članovima grupe kada je to potrebno. Posetepeno je broj starijih lica koja su učestvovala prešao broj od 75. Starija lica u grupama za samopomoć su često razgovarala telefonom, osim što su se redovno sastajali da popričaju, popiju kafu ili ručaju zajedno. Rukovodioci pojedinih grupa su bili uključeni u komuniciranje sa opštinskom upravom i zdravstvenim centrom, kako bi

bolje razumeli birokratski segment usluga i kasnije preneli informacije drugim starijim licima u grupama.

U slučajevima kada se članovi grupa nisu osećali dobro ili im je bila potrebna pomoć, oni i njihove porodice dobijali su pomoć ili podršku mreže u okviru grupe.

Rezultati i naučene lekcije

Komentari sa radionica pokazuju da starija lica u Rogozini vide izolaciju i nedostatak osećaja u zajednici kao najveće pretnje kvalitetu njihovih života. Osećaj zajedništva se dramatično smanjuje tokom poslednjih 20 godina i zajedno sa emigracijom, doveo je do pojave depresije u zajednici. Inicijativu su pozdravili svi učesnici kao organizovan način izgradnje mreže i osećaja prijateljstva i bezbednosti među starijim licima. Može se učiniti više kako bi se prevazišle predrasude o volontiranju nastale posle pada komunizma.

Preporuke

Kako bi se podstaklo učešće i aktivizam, nagraditi sertifikatima najaktivnije članove grupa. Pored toga, koristiti proširene sastanke sa svim grupama kako bi se razmenila najbolja iskustva i najuspešnije priče među njima.

Početne kućne posete se vremenom nisu više smatrale bitnima u mikro projektu jer se i sami stariji ljudi nisu slagali sa tim da li su efikasne ili praktične. Draži su im bili sastanci u kafeićima, zajednički ručkovi u jeftinim restoranima i telefonski razgovori kako bi se održale društvene veze i međusobna podrška, posebno ona emotivna.

Važno je uključiti lokalne zdravstvene radnike kako bi se informisali o grupama i zatražiti njihovu pomoć kada je potrebna kako bi se došlo do najranjivijih i najizolovanijih članova. Kanali komunikacije sa zdravstvenim radnicima i pristup zdravstvenoj nezi će tako biti unapređeni.

UDRUŽENJE PARAPLEGIČARA I TETRAPLEGIČARA DRAČA

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Uspostavljanje grupa za samopomoć među starijim licima u Rogozini"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Albanski Institut za zdravlje i socijalni razvoj*
- *Vremenski period: januar – avgust 2018.*
- *Kontekst: Rogozina je grad u okrugu Kavaja, nekih 70 km južno od Tirane. Posle pada prošlog režima nije postojala bilo kakva organizacija u zajednici ili građanska organizacija za starija lica. Jedan doktor iz implementirajuće agencije radio je tamo u prošlosti i uživao je poštovanje lokalnih starijih ljudi. Postojala su dobra saznanja i razumevanje problema i osetljivih pitanja vezanih za živote starijih lica i njihove probleme tamo. To je poslužilo kao osnova za pripremu i započinjanje organizovane inicijative u gradu.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.750 Eura*

Ciljna grupa

Stariji paraplegičari i njihove porodice

Problem kojim se projekat bavi

Uprkos unapređenjima u zakonodavstvu, paraplegičari su i dalje jedna od najranjivijih zajednica u albanskom društvu. Oni trpe fizičku i emocionalnu izolaciju zbog loše i neodgovarajuće infrastrukture i nedostatka usluga. Sa njima često ispaštaju i njihove porodice. Većina njih želi da pobegne iz svoje depresivne izolacije i da se uključi u zdraviji život. Mnogi od njih imaju energiju i ideje za integraciju i učešće u zajednici i samo im je potrebna podrška kako bi to realizovali.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta bila je integracija i socijalizacija starijih paraplegičara (i nekih tetraplegičara) u Draču i podrška za njihove negovatelje u porodici.

Glavne aktivnosti

Inicijativa je bila usmerena na grupu od 72 lica sa invaliditetom i njihove negovatelje (ukupno oko 200 lica). Obuka je bila o informacionoj tehnologiji i zdravom načinu života. Pored toga, preko niza kulturnih aktivnosti (poseta pozorištu, vežbanja na moru, proslavljanju dana leta, poetskih, književnih i muzičkih događaja, itd.) ljudi sa invaliditetom i članovi njihovih porodica bili su socijalizovani i integrisani u kulturni život. Tokom 6 meseci organizovano je 5 društvenih događaja i mnoge kućne posete. Aktivnosti su organizovane na osnovu potreba koje su iskazala starija lica sa invaliditetom, kao najefikasniji način rada protiv izolacije.

Rezultati i naučene lekcije

NVO koja je implementirala projekat je unapredila održivost aktivnosti putem umrežavanja sa mnogim lokalnim partnerima i uključivanjem svih starosnih grupa u proces (firmi, udruženja penzionera, studenata, lokalnih umetnika, itd.).

Efekti intervencije se čine opipljivima, pošto su starija lica sa invaliditetom iz Drača učestvovala i pokazala svoj entuzijazam prema tim aktivnostima. S druge strane, inicijativu su pozdravili i lokalni partneri kao dobar model koji može da se preslika i u drugim oblastima. Inicijativa je mogla da obuhvati više elemenata zastupanja.

Preporuke

Prilagoditi društvena događanja kako bi se uključili paraplegičari svih starosnih grupa i kako bi se osetili delom društva.

U aktivnosti uključiti i aktivnosti u prirodi, pošto njih mogu da vide ostali građani. Na taj način bi se podigla svest u širem okruženju o ranjivim grupama i unapredila bi se solidarnost.

Uzeti u obzir, prilikom organizacije događaja, činjenicu da ljudi u kolicima nemaju fizički pristup svim mestima. To se posebno odnosi na gradove i društva sa slabim resursima i tradicijom u ovoj oblasti.

Društveni događaji za paraplegičare i njihove porodice treba da se bolje iskoriste i za zastupanje. Na taj način se mogu poboljšati ishodi projekta i može uticati na grad da postane prijemčiviji za ljude sa posebnim potrebama.

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Integrisanje starijih lica u umetničku zajednicu svih generacija"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Bregu i Lumit oblast severno od Tirane. Kulturno udruženje Majka Tereza. Odgovorno lice Tonin Ndrejaj*
- *Vremenski period: decembar 2017. - januar 2018.*
- *Kontekst: Novoformirane neformalne oblasti na severu Tirane sastoje se uglavnom od siromašnih porodica iz planinskih severnih regiona koje žive tamo od pada režima 1990. godine. Bregu i Lumit je jedna od tih oblasti i iako je veoma blizu Tirane, ima mnoge ekonomske i socijalne probleme. Starija lica pripadaju jednoj od grupa koja oseća na sebi brzo propadanje starih tradicionalnih zajednica i porodica i kojoj nedostaje podrška i socijalne mreže koje su imale u selima iz kojih potiču a koja su napustili kako bi emigrirali u nove teritorije. Kulturno udruženje Majka Tereza je nova organizacija koja pokušava da promoviše umetnički život (tradicionalne pesme i plesove) posebno među siromašnim zajednicama.*
- *Ukupan budžet projekta: 2.200 Eura*

Ciljne grupe

Starija lica i njihove porodice u oblasti Bregu i Lumit severno od Tirane. Mladi ljudi koji umeju da pevaju i plešu su takođe jedna od ciljnih grupa, čime se spaja više generacije u susedstvima.

Problem kojim se projekat bavi

Teškoće pri prilagođavanju na gradski život nedavno naseljenih zajednica posebno osećaju starija lica, koja su uživala u tradicionalnom društvenom kapitalu ili vezama u zajednici u planinskim selima u Severnoj Albaniji, odakle su raseljeni u potrazi za boljim životom.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta bio je da se starija lica uključe u umetničku zajednicu u velikoj neformalnoj oblasti Tirane a koja imaju mnogo problema vezanih za siromaštvo, socijalnu izolaciju i ranjivost.

Glavne aktivnosti

Oko 90 starijih lica je bilo identifikovano i pozvano da bude deo organizacije koncerta narodne muzike i plesa. Umetnici amateri (neki stariji a neki mladi) iz Bregu i Lumita uključili su starija lica i zajedno sa njima koristili instrumente, pevali pesme i plesali. Pripremili su koncert sa narodnim plesovima i pesmama. Starija lica su učestvovala u probama i doprinela su osmišljavanju i organizaciji koncerta. Na probe su pozvana i dva profesionalna umetnika narodne muzike, koji su kasnije imali nastupe i na koncertu.

Rezultati i naučene lekcije

Oko 150 starijih lica učestvovalo je u završnom koncertu. Pokazali su veliko interesovanje za slične aktivnosti poput ove u budućnosti. Aktivnosti na projektu donele su više mogućnosti da se stariji ljudi, njihove porodice i mlađi umetnici amateri sreću i uspostavljaju nove veze u novom okruženju.

Preporuke

Projekat je ukazao na to da, uz malo podrške lokalne samouprave u Tirani (u vidu mesta održavanja i nekoliko instrumenata), može da postoji intenzivniji umetnički život za starije ljude i njihova bolja integracija u zajednicu.

NACIONALNA UNIJA STARIJIH PENZIONERA (NUEP)

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Osnivanje dnevnog centra za starija lica u Tirani"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Nacionalna unija starijih penzionera (NUEP). Odgovorno lice Ferdinand Škala*
- *Vremenski period: decembar 2017. – septembar 2018.*
- *Kontekst: Uprkos obećanjima političara, opština je u Tirani uspostavila samo 3 dnevna centra. Na mnogim sastancima stariji ljudi su pokazali interesovanje i podigli svoj glas za bolji pristup penzionera tim uslugama kao vida borbe protiv izolacije, nastavka doživotnog učenja i unapređenja integracije u društvo. NUEP je pokazala da je moguće uspostaviti i održavati ovaj model preko civilnog društva, sa značajno manje resursa nego preko centara koji su u javnom vlasništvu.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.940 Eura*

Ciljna grupa

Penzioneri Tirane, koji traže način da se socializuju i aktivno učestvuju u civilnom društvu

Problem kojim se projekat bavi

Sve veća izolacija i usamljenost starijih lica u velikim gradskim centrima, uz nedovoljnu podršku lokalne vlade dnevnim centrima za starija lica.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta je da se obezbedi model samoodrživog dnevnog centra za starija lica u svrhu borbe protiv izolacije, uz olakšavanje njihove socijalizacije i podršku doživotnom učenju.

Glavne aktivnosti

NUEP je iznajmio mali prostor gde su se stariji ljudi pozivali da se organizuju i učestvuju u nizu strukturisanih razgovora ili predavanja koja drže stručnjaci. U tom centru obezbeđena su osvežavajuća pića kao i novine i knjige.

Centar je organizovao više od 12 obuka sa prezentacijama stručnjaka iz različitih oblasti (zdravlja, istorije, književnosti, prava, sociologije, ekonomije, informacione tehnologije, umetnosti i sporta). Za neke nacionalne praznike, kao što su Nova godina ili Dan leta, Dan nastavnika, Dan žena, itd, NUEP je organizovao velike svečane događaje, gde su pozivani svi novi i stari učesnici na projektu. Ostale proslave organizovane u centru bile su rođendani (34 proslava) ili drugi posebni dani nekih članova, promovisanje rada nekih od najaktivnijih članova ili volontera (12 proslava). Jedan sastanak bio je posvećen srednjoškolicima i studentima Univerziteta i razgovoru sa njima o temama od zajedničkog interesa kao što su starenje populacije, zaštita životne sredine, književno razvijanje. Nekima od penzionera kojima je bila potrebna medicinska pomoć pružena je podrška u pristupu adekvatnoj zdravstvenoj nezi. Takođe su bile organizovane i grupne posete muzejima i operi.

Rezultati i naučene lekcije

Aktivno je učestvovalo više od 100 usamljenih ljudi i više od 200 usamljenih parova. Ukupno je bilo 960 starijih lica koja su u nekom trenutku učestvovala u aktivnostima. Više od njih 35% bile su žene. Određen broj iskusnih i obrazovanih starijih lica kao i mnogi instruktori (njih 32) bilo je pozvano na sesije posvećene doživotnom učenju. Svakog dana centar je posećivalo od 15-20 starijih ljudi. NUEP – organizacija za penzionere – optimističan je u vezi sa nastavljanjem inicijative putem uključivanja privatnih firmi koje bi je finansirale.

Preporuke

Lokalna vlada može da pronađe bolji način saradnje sa civilnim društvom i ako bi trošila samo delić onoga što stvarno troši za sopstvene dnevne centre, biće u mogućnosti da obezbedi bolju i sveobuhvatniju uslugu starijim ljudima u gradu.

Većina starijih ljudi će doprineti svojim volonterskim radom onom centru za koji osećaju da im pripada.

Organizovanje društvenih događaja a posebno držanje predavanja povećava entuzijazam za učestvovanje.

UDRUŽENJE ZA INTEGRACIJU ALBANSKIH PENZIONERA (AIAP)

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Podržavanje integracije starijih lica u lokalnim organizacijama"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Laprake, Babru, Kombinat, Škoze, Instituti Bujkesor, Sauk, Vore, Fuše Kruje. Udruženje za integraciju albanskih penzionera (AIAP). Odgovorno lice Osman Terziu*
- *Vremenski period: januar – septembar 2018.*
- *Kontekst: AIAP je relativno novo udruženje penzionera, osnovano pre oko 5 godina koje radi na tome da proširi svoje prisustvo izvan glavnog grada Tirane, u gradovima i manjim centrima gde ne postoje organizacije za starije ljude.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Penzioneri u malim gradovima centralne Albanije

Problem kojim se projekat bavi

Anketa koju je sproveo Udruženje za gerijatriju i stara lica 2012. godine ukazalo je na veoma slabo učešće starijih lica u Albaniji u organizovanom životu civilnog društva; manje od 10% njih pripadalo je nekoj organizaciji ili klubu.

Ciljevi projekta

Cilj projekta je bio da se poveća broj starijih muškaraca i žena koji su bili organizovani u grupe starijih lica i lokalne klubove za penzionere u osam gradova, u nekim od siromašnijih delova u okolini Tirane i drugim gradovima blizu regiona Tirane (Laprake, Babru, Kombinat, Škoze, Instituti Bujkesor, Sauk, Vore, Fuše Kruje). Gradovi su odabrani na osnovu iskazanih potreba koje je primila organizacija koja implementira projekat i tamo gde su postojali kontakti i uticaj.

Glavne aktivnosti

Posle koordinacione konferencije organizovane u Tirani na početku projekta, do septembra 2018. organizovano je devet sastanaka sa starijim penzionerima i mladima iz lokalnih srednjih škola. U proseku je oko 50 ljudi učestvovalo na svakom sastanku. Već je uspostavljeno devet ogranaka ili klubova organizacije koja implementira projekat i podržane su njene aktivnosti. Identifikovane su i pozvane na sastanke 623 starije osobe (većina živi sama). One sada aktivno učestvuju i povezane su sa drugim članovima. Na sastanke su pozivani i predstavnici lokalnih vlasti i firmi kako bi se bolje povezale potrebe klubova za starija lica sa postojećim socijalnim uslugama ili drugim mogućnostima integracije kao što su dnevni centri. Neke lokalne firme su se uključile tako što su dale doprinos u vidu paketa hrane za siromašna starija lica. Oko 980 starijih lica dobilo je pakete hrane i poklone tokom događaja. U Tirani je na kraju projekta održana generalna konferencija Udruženja, na kojoj su predstavljena sva iskustva iz novih klubova.

Rezultati i naučene lekcije

Sastanci održani u okviru projekta poslužili su za integraciju generacija, edukaciju o aktivnom životu u starosti i uspostavili jezgra organizovanih ogranaka Udruženja za integraciju albanskih penzionera u odabranim gradovima. Više od 600 penzionera bilo je uključeno u društveni život i postali su članovi koji doprinose aktivnije svojim zajednicama.

Sada postoji bolja umreženost Udruženja za integraciju albanskih penzionera sa zajednicama u nekoliko polugradskih i seoskih opština u okolini Tirane. Stotine prethodno izolovanih penzionera u oblastima sa minimalnim društvenim aktivnostima sada imaju mogućnost da se povežu sa drugim starijim licima, dok pronalaze mnogo više mogućnosti da budu aktivni članovi društva.

S druge strane, očekuje se da će mnogi mladi iz lokalnih srednjih škola koji su učestvovali u aktivnostima dodatno olakšati vezu između generacija i posaditi seme budućih međugeneracijskih aktivnosti u svojim zajednicama.

Preporuke

Podržati postojeća udruženja u proširivanju svojih modela organizacija na druge oblasti gde je integracija penzionera u civilnom društvu najpotrebnija.

Uključiti lokalne firme i uspostaviti više resursa kako bi se pružila podrška porodicama onih kojima je to najpotrebnije. Na taj način će se aktivno učešće odmah nagraditi i uspostaviti kredibilitet projekta.

GENERALNA UNIJA PENZIONERA ALBANIJE (GUPA)

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Glas penzionera" – novine za penzionere"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Generalna unija penzionera Albanije (GUPA). Odgovorno lice Faik Ksani*
- *Vremenski period: januar – septembar 2018.*
- *Kontekst: Glas penzionera su jedine mesečne novine u Albaniji koje su u potpunosti usmerene na pitanja starijih lica i koje pripremaju starija lica. GUPA ih štampa zahvaljujući podršci raznih donatora već nekoliko godina. Novine su važan instrument građanskog učešća starijih lica.*
- *Ukupan budžet projekta: 3.500 Eura*

Ciljna grupa

Penzioneri u državi

Problem kojim se projekat bavi

Institucije ne čuju glas starijih lica u dovoljnoj meri i on se ne širi adekvatno na druge delove države preko glavnih medija.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta je da se penzioneri informišu o tome šta ih zanima i zalaganje za njihova prava u nacionalnim i lokalnim institucijama putem novina 'Glas penzionera', koje pripremaju i kojima rukovode sami penzioneri.

Glavne aktivnosti

Mikro projekat je već pomogao sa pripremom i objavljivanjem osam izdanja, dok je dodatna tri izdanja u toku 2017. godine podržala sama implementirajuća organizacija. Većina pitanja u novinama ilustrovano je aktivnostima koje sprovodi MOSHA mreža u Albaniji, uključujući inicijative zastupanja sa ciljem promene politika vezanih za starija lica. U mnogim kolumnama ili člancima novine daju priliku aktivistima penzionerima da pišu o svojim zajednicama, svojim idejama i herojima u svojim životima. Posebna kolumna posvećena je istaknutim aktivistima i njihovom doprinosu. Pitanja koja se obrađuju u novinama koriste se za kampanje za ostvarivanje prava i protiv zlostavljanja starijih lica. 8.000 primeraka novina besplatno se distribuira velikom broju institucija i dnevnih centara gde su dostupni penzionerima i onima koji donose odluke.

Rezultati i naučene lekcije

Novine su dale svoj doprinos uticaju na odluke u korist penzionera, uključujući finansijsku nagradu od 5.000 ALL podeljenu svim penzionerima u zemlji i povećanje svih penzija od 2,8%. Novine su takođe pomogle u održavanju učešća u društvu mnogih starijih ljudi, bilo putem prikazivanja njihovog građanskog doprinosa većem broju ljudi ili tako što su mnogima od njih omogućile sredstvo putem kog su predstavili svoje stavove i dali komentar o najnovijim dešavanjima u državi vezanim za pitanja starenja.

Preporuke

Starila lica sa iskustvom u pisanju mogu da budu odlični urednici novina koje pripremaju penzioneri.

Pored toga što predstavljaju aktivnosti i najbolje prakse iz projekata vezanih za starija ica, važno je takođe da budu prisutni i članci o životu nekih od najaktivnijih starijih ljudi ili nekih od stvarnih heroja civilnog angažovanja među njima. Na taj način se mnogi drugi ohrabruju da se bore protiv izolacije, da učestvuju i daju svoj doprinos društvu.

GENERALNA UNIJA PENZIONERA ALBANIJE (GUPA)

Naziv projekta i informacije o projektu

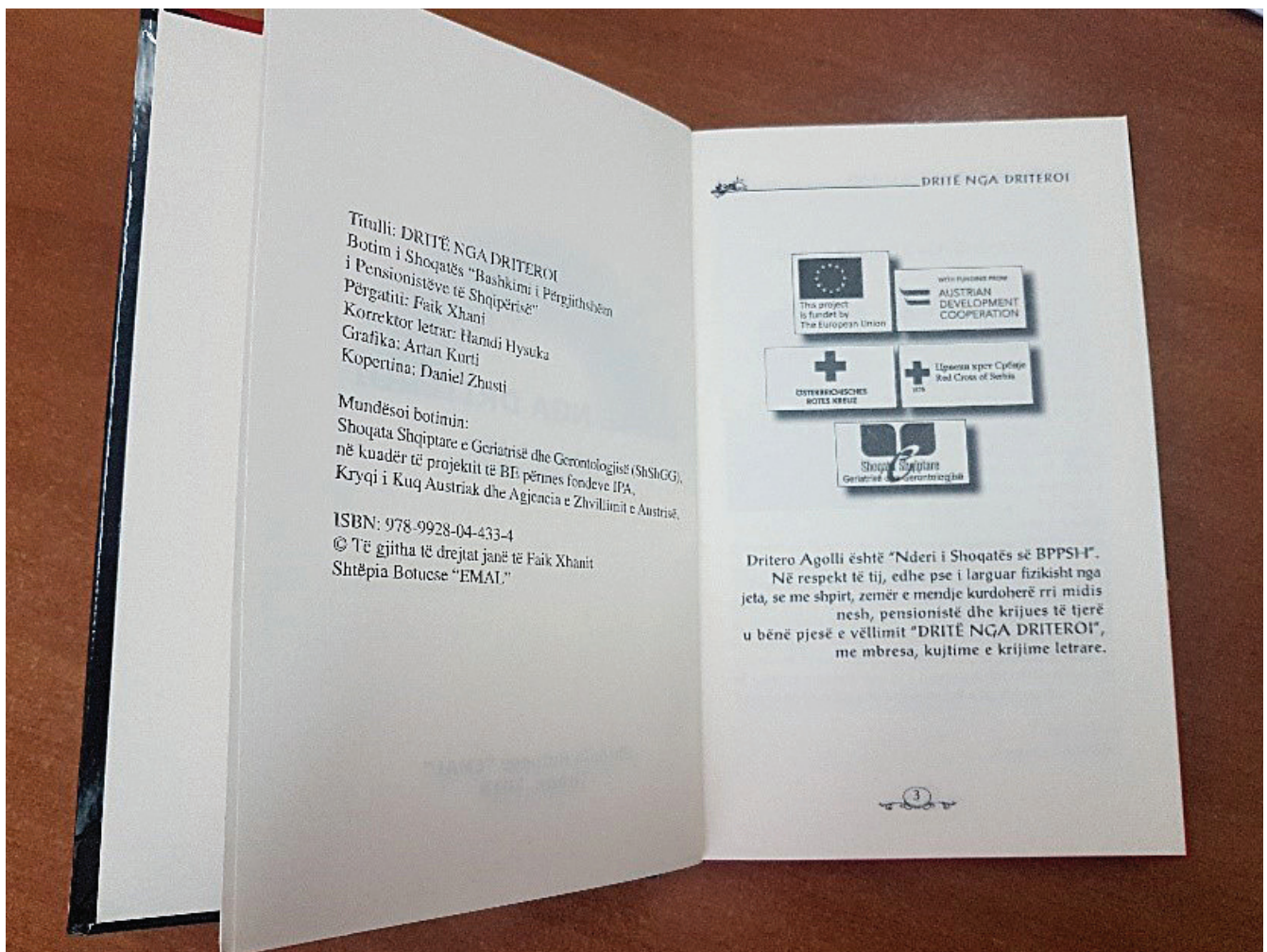
- Naziv projekta: "Drite (svetlost) od Driteri – Pesničko takmičenje"
- Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Generalna unija penzionera Albanije (GUPA). Odgovorno lice Faik Ksani
- Vremenski period: januar – oktobar 2018.
- Kontekst: 2017. godine preminuo je jedan od najslavnijih pesnika posleratnog perioda u Albaniji. To je poslužilo kao trenutak podsticaja mnogim starijim ljudima koji su voleli poeziju i knjige da iskažu svoje talente i ideje.
- Ukupan budžet projekta: 1.500 Eura

Ciljna grupa

Starija lica sa posebnim interesovanjem za umetnost i književnost

Problem kojim se projekat bavi

Postoji sve veći trend ka komercijalizaciji svih vidova umetnosti u državi a površna pop kultura koja je usmerena uglavnom ka onome što se dopada mladima široko je rasprostranjena. Stariji ljudi osećaju da nema dovoljno prostora za njih da budu uključeni u društvo ni kao konzumenti umetnosti ni kao umetnici.

Ciljevi projekta

Ovo je inicijativa vezana za novine 'Glas penzionera' i njen cilj je da se obezbedi forum za starija lica preko koga bi oni ispoljavali svoje književne i umetničke sklonosti, emocije i analizirali poeziju. Od ovog foruma se očekuje da stimuliše mnoge starije ljude koji poseduju interesovanja ili talenat u oblasti poezije kao i da se bori sa pogrešnim percepcijama o neproduktivnom starom dobu. 'Drite' na albanskom znači 'svetlost' a Dritero je veoma važan albanski pisac i pesnik koji je nedavno preminuo.

Glavne aktivnosti

Driterova zaostavština korišćena je kao glavna tema radova koji su dostavljani za forum. Osnovan je umetnički odbor koji je pregledao sve radove, odabrao materijal koji može da se odštampa i predstavio ga u 6 izdanja novina 'Glas penzionera' (tri izdanja podržana su preko TASIOP projekta). Knjiga sa odabranom poezijom i drugim radovima uključujući sećanja ili analize umetnika ili političara je odštampana i promovisana tokom oktobra 2018. u zanimljivoj kombinaciji: oktobar je mesec književnosti a 1. oktobar je dan starijih lica.

Rezultati i naučene lekcije

Objavljeno je 46 pesničkih radova 41 autora, najviše starijih ljudi. GUPA i odbor su takođe promovisali sastanke sa čitanjem poezije blizu dnevnih centara u Tirani. 3.000 brojeva novina sa poezijom za takmičenje je podeljeno penzionerima. Mnogi stariji ljudi su bili u mogućnosti da iskažu svoje veštine u poeziji ili umetničkoj kritici i da doprinesu umetničkom životu u državi.

Preporuke

Omogućavanje starijim licima sa talentom za pisanje da daju svoj doprinos umetničkom životu u društvu je dobro za celokupno društvo. S druge strane, važno je promovisati umetnost za sva doba a ne samo neka.

UDRUŽENJE PENZIONERA MATA

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Sajam rukotvorina za žene iz Mata"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Mat. Udruženje penzionera Mata, ogranak GUPA. Odgovorna lica Sefer Duka i Sanie Meta*
- *Vremenski period: januar-mart 2018. (odloženo za oktobar 2018.)*
- *Kontekst: Mat je planinska regija u Severnoj Albaniji sa akutnim ekonomskim problemima ali i ponosnom tradicijom rukotvorina.*
- *Ukupan budžet projekta: 2.000 Eura*

Ciljna grupa

Stariji ljudi, posebno starije žene, vešte sa rukotvorinama

Problem kojim se projekat bavi

Odlaskom u penziju prekidaju se mnoge društvene veze starijih ljudi i narušava kompletno ispoljavanje njihovih kapaciteta. Mnogi od njih sa iskustvom i veštinama bi želeli da nastave da rade i doprinose, ali mogućnosti za tako nešto, posebno u udaljenim krajevima, i dalje su veoma ograničene.

Ciljevi projekta

Cilj inicijative je da se podrže interesovanja vezana za rukotvorine među starijim i mlađim ženama u regionu Mata, kao način borbe protiv izolacije i dobijanja ideja za samoodržive kulturne i ekonomske aktivnosti.

Glavne aktivnosti

Nakon preliminarnih i organizacionih aktivnosti koje su bile usmerene na identifikaciju potencijalnih učesnika izložbe, agencija koja implementira projekat je iskoristila 1. oktobar, Međunarodni dan starijih lica kao dan za organizaciju sajma. On je organizovan u Burelu, centralnom gradu regiona Mat, uz dozvolu i podršku opštinske uprave, u blizini stare sportske halee. Pored promovisanja tradicionalnih rukotvorina, organizovano je i šahovsko takmičenje (kao i druge igre). Oko 50 žena i 30 starijih muškaraca učestvovalo je u izložbi sa svojim radovima. Oko 200 starijih lica učestvovalo je u ovoj aktivnosti.

Rezultati i naučene lekcije

Mnoge starije žene i muškarci iz Mata pokazali su svoje posebne mogućnosti u učestvovanju na tržištu rada i doprinosu društvenom životu izolovanog područja. Lokalni mediji su bili pozvani i izveštavali su o aktivnostima, uz potenciranje poruke grada u kom se svi uzrasti uključuju i doprinose.

Preporuke

Jedna od veština kojom mnoge starije žene u udaljenim područjima još uvek mogu da se bave je ručna izrada tradicionalnih proizvoda. Osim toga, one mogu igrati posebnu ulogu u prenošenju tih veština na mlađe generacije. Kada ih podrže, lokalne samouprave podržavaju zajednicu koja postaje prosperitetnija i bolje integrisana.

UDRUŽENJE PENZIONERA VALIJASA

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Podrška neformalnim negovateljima u Valijasu"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Valijas. Agencija koja implementira projekat: Udruženje penzionera Valijasa, ogranak GUPA. Odgovorna lica Nikoll Tabaku i Enver Hasa*
- *Vremenski period: januar-jun 2018.*
- *Kontekst: Valijas je mali depresivni grad blizu Tirane u kome se život okretao oko važnog rudnika uglja, koji je sada napušten.*
- *Ukupan budžet projekta: 2.580 Eura*

Ciljna grupa

Izolovani i nemoćni stariji ljudi u Valijasu i njihove porodice

Problem kojim se projekat bavi

Pošto vlada obezbeđuje minimalnu pomoć nemoćnim i bolesnim starijim licima, najveći teret pada na pleća njihovih porodica. U nekim delovima zemlje, gde su prisutne i velika nezaposlenost i emigracija mladih, situacija je kritična.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta je da se identifikuju izolovana i nemoćna starija lica u Valijasu i da se pruži podrška neformalnim negovateljima iz tog mesta tako što će biti uspostavljene mreže a ljudi uključeni u grupe penzionera.

Glavne aktivnosti

NVO koja implementira projekat obavila je 200 kućnih poseta i identifikovala 27 negovatelja kojima je potrebna podrška. Organizovan je niz aktivnosti a 150 starijih lica je učestvovalo u njima, čime se pvela borba protiv izolacije.

Obezbeđena je kontinuirana podrška putem kasnijih kućnih poseta, pomaganja sa kućnim poslovima i odlaskom u kupovinu kao i putem manje finansijske pomoći za 27 negovatelja. Pored toga, oni su bili integrisani u društveni život organizovanih penzionera Valijasa učestvovanjem u aktivnostima i društvenim događajima organizovanim u gradu. Predstavnici lokalne samouprave su takođe kontaktirani i sa njima su podeljene informacije, iako njihova podrška nije bila opipljiva.

Rezultati i naučene lekcije

Identifikovana su mnoga starija lica sa posebnim potrebama u Valijasu i mnoge porodice su dobile pomoć. Model integracije je predložen zajednici a onima koji žele da učestvuju i da se integrišu predstavljeno je više mogućnosti.

Preporuke

Usmeriti se na najsiromašnije predele i dati nadu zajednicama putem organizacije društvenih događaja kojima se slavi doprinos članova porodica. Organizovati kućne posete onima kojima je to najpotrebnije i koji su najviše izolovani.

UDRUŽENJE PENZIONERA LAČA

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Uključenost starijih lica u Laču u zajednicu"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Lač. Agencija koja implementira projekat: Udruženje penzionera Lača, ogranak GUPA. Odgovorno lice Maliq Koleci*
- *Vremenski period: januar-septembar 2018.*
- *Kontekst: Lač je mali industrijski grad, centar okruga Kurbin, na nekih 50 km severno od Tirane. Osnovan je šezdesetih godina, tokom procesa prisilne industrijalizacije države. Većina domaćinstava sastoji se od porodica koje su došle iz drugih krajeva zemlje. Usled propadanja starih i neefikasnih industrija, grad je pogođen visokom stopom nezaposlenosti i kriminala. GUPA ogranak u Laču je novi ogranak sa malom grupom aktivista koja pokušava da uspostavi mrežu aktivnih penzionera i pomogne ranjivim starijim ljudima da se organizuju.*
- *Ukupan budžet projekta: 3.470 Eura*

Ciljna grupa

Starija lica iz Lača

Problem kojim se projekat bavi

Izolacija mnogih starijih lica koju izazivaju problemi u zajednici u kontekstu neuspešnog ekonomskog i društvenog modela.

Ciljevi projekta

Projekat ima više ciljeva; uključivanje usamljenih starijih lica u život zajednice, unapređenje informacija/obrazovanja starijih ljudi o hroničnim bolestima, osnaživanje starijih lica u vezi sa njihovim pravima i poboljšanje međugeneracijske solidarnosti.

Glavne aktivnosti

Aktivnosti mikro projekta su se zasnivale na obukama sa specifičnim temama. Jedna obuka bila je posvećena tipičnim zdravstvenim problemima starijih lica i samoupravljanju i prevenciji bolesti u starijem dobu, druga obuka bavila se kratkim uvodom u zakone koji utiču na starije ljude u Albaniji. Teme na obukama izabrala je Agencija koja implementira projekat kao odgovor na uočene potrebe starijih lica, kao i kroz iskustva primećena u drugim delovima Albanije i podeljena sa njima u okviru TASIOP projekta. U ovoj komponenti projekta učestvovalo je oko 120 starijih ljudi, kao i pojedini stručnjaci iz

lokalnog zdravstvenog centra i volonteri iz Tirane. Druga komponenta mikro projekta bila je uključivanje oko 50 mladih aktivista lokalne škole, koji su izabrani dvostrukim modelom; prvu grupu mladih ljudi predložila su starija lica aktivisti kao članovi njihovih porodica; druge su predložili nastavnici. Posle toga, mladi iz prve grupe pozvali su neke od svojih prijatelja. Oni su pozvani da učestvuju u aktivnostima sa starijim licima i informisani su o pitanjima starenja kao i oblicima aktivizma za starije ljude u oblasti Lač.

Rezultati i naučene lekcije

U oblasti Lača uspostavljena je mreža starijih lica, koji su obogaćeni boljim saznanjima, uz uspostavljanje modela organizacije zajednice. Ona takođe predstavlja osnovu modela bolje komunikacije između starijih lica i mlađih generacija.

Preporuke

Identifikovanje starijih aktivista entuzijasta je ključno za nastavak aktivnosti i postizanje cilja koji se odnosi na dopiranje do i uključivanje izolovanih i ranjivih starijih lica.

Jedan od načina da se počne sa izgradnjom nove mreže u sličnim siromašnim predelima ili nestabilnim zajednicama, je pokušati sa oživljavanjem starih mreža koje su postojale oko nekog umetničkog centra iz prošlosti ili oko nekog velikog javnog preduzeća koje više ne postoji.

ALBANSKO DRUŠTVO ZA SVA STAROSNA DOBA (ASAG)

Naziv projekta i informacije o projektu:

- *Naziv projekta: "Pravljenje magazina za starije žene pod nazivom 'Aktivno starenje'"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tirana. Albansko društvo za sva starosna doba (ASAG). Odgovorno lice na implementaciji Mira Pirdeni*
- *Vremenski period: januar-april 2018.*
- *Kontekst: ASAG je stara organizacija koja se bavi zastupanjem starijih lica više od 20 godina. Njene aktivnosti imaju izraženu rodnu komponentu a ovaj magazin je prvi te vrste u državi.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Magazin je bio usmeren na grupe aktivnih starijih žena i muškaraca i neke lokalne samouprave. Takođe se deli i grupama mladih kako bi se promovisalo bolje međugeneracijsko razumevanje.

Problem kojim se projekat bavi

Postoje podaci koji pokazuju da su, uprkos nedavnim poboljšanjima, starija lica u Albaniji slabo uključena u civilno društvo i aktivizam. Situacija je još gora kod starijih žena. Postoji potreba za promovisanjem aktivizma i učestvovanja starijih ljudi, posebno žena, u životu zajednice, tako što će se davati pozitivni primeri.

Ciljevi projekta

Cilj mikro projekta je da se po prvi put u Albaniji pripremi i odštampa magazin usmeren na aktivnosti starijih žena i povezane međugeneracijske aktivnosti.

Glavne aktivnosti

Moto magazina u skladu sa ciljevima Udruženja je 'za žene svih starosnih doba'.

Magazin objavljuje interdisciplinarni i međunegeracijski tim na albanskom i engleskom jeziku. U magazinu su predstavljeni pozitivni modeli aktivnih starijih žena u Albaniji te aktivnosti vezane za međunegeracijsku solidarnost i saradnju.

Promovisan je na mnogo događaja u Tirani i u drugim opštinama, gde su učestvovala udruženja žena kao i zvaničnici lokalnih samouprava.

Rezultati i naučene lekcije

Magazin su podržale sve ciljne grupe tokom promotivnih dešavanja.

Preporuke

Dobro je uključiti, u toku postupka pripreme izdanja, kombinacije aktivista i eksperata u različitim oblastima.

Magazini koji se samostalno štampaju ne mogu se distribuirati bez intenzivnog promotivnog procesa usmerenog na mnoge različite grupe u društvu.

Primeri dobre prakse - Bosna i Hercegovina

Od 22 prijavljena, 13 projekata je izabrano za finansiranje.

CRVENI KRST TUZLA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Stari novog doba*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Tuzla, Bosna i Hercegovina*
- *Kontekst: Cilj projekta je da se poveća interes starijih lica za uključivanje u društvene događaje i unapređenje njihovog psihofizičkog zdravlja i, uz pomoć međugeneracijske saradnje i doživotnog učenja, smanjivanje uzroka i posledica socijalne isključenosti starijih ljudi u opštini Tuzla.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.459,49 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa su stariji ljudi (stariji od 65 godina) iz opštine Tuzla. Bilo je planirano da se u projektne aktivnosti uključi oko 150 starijih lica. Izbor je napravljen u saradnji sa udruženjima za starija lica i grupnim inicijativama za aktivno starenje, na osnovu potreba zajednice.

Problem kojim se projekat bavi

Iako je opština Tuzla sprovela niz mera s ciljem smanjenja socijalne isključenosti starijih lica, još uvek postoji potreba za dodatnim razvojem postojećih i dodatnih mera kao odgovora na potrebe starijih lica. Naglasak projekta je na promociji aktivnog starenja sa dostojanstvom i doprinosom u investiranje u doživotno učenje starijih lica. Uključivanjem mladih u aktivnosti projekta želimo direktno da doprinesemo razvoju međugeneracijske solidarnosti kao jednog od instrumenata za socijalno uključivanje starijih lica.

Ciljevi projekta

Osnovni cilj je povećanje broja starijih ljudi koji su uključeni u društvene događaje sa ciljem unapređivanja njihovog fizičkog i mentalnog statusa i sa ciljem da se ohrabre i uključe u kreiranje politika u njihovom lokalnom okruženju.

Posebni ciljevi su sledeći:

Povezivanjem tradicije starijih ljudi sa trendovima mladih, usmeriti starija lica kako bi ispitali i istražili sopstvene mogućnosti i prepoznali različite fizičke i mentalne uslove sa ciljem da reaguju na vreme i na adekvatan način.

Davanjem informacija, daje se doprinos podizanju svesti kod starijih ljudi o važnosti njihovog učestvovanja u društvenom životu i životu zajednice.

Glavne aktivnosti

Projektne aktivnosti bile su podeljene u tri grupe. Prva grupa aktivnosti bila je povezana sa promovisanjem aktivnog starenja i doživotnog učenja starijih lica (kreativne radionice sa starijim ljudima i samoobrazovanje sa ciljem dobijanja saznanja o sopstvenim telima putem veoma jednostavnih procesa. Objavljivanje "ABC zastupanja" za starija lica, kako bi naučili osnovne elemente zastupanja sa ciljem da reše svoje probleme u lokalnim zajednicama). Druga grupa aktivnosti obuhvatala je promovisanje aktivnog starenja i sticanje znanja sa ciljem razvijanja međugeneracijske solidarnosti ("Online café" događaji i međugeneracijski Gastroputevi).

Treća grupa obuhvatala je organizaciju okruglih stolova i medijsko promovisanje projektnih aktivnosti sa ciljem podizanja svesti o potrebama i značaju starijih lica i njihovom učestvovanju u društvenom životu i razvoju zajednice.

Rezultati i naučene lekcije

Aktivnosti su proizvele značajan uticaj s obzirom na broj i interesovanje starijih ljudi koji su bili uključeni u projekat. Proces socijalne inkluzije starijih lica bio je jedan od izazova sa kojim smo se suočili na početku implementacije projekta, ali je direktno uključivanje starijih lica u kreiranje i implementaciju aktivnosti projekta imalo pozitivan uticaj i dovelo do toga da velik broj starijih ljudi bude uključen. Posebno je bila važna organizacija međugeneracijskih gastroputeva, gde su pored starijih ljudi bili uključeni učenici i roditelji Škole za decu sa smetnjama u razvoju iz Tuzle. Važan deo ove aktivnosti je to što su se tradicionalna jela nakon zajedničke pripreme delila ranjivim starijim licima, što je imalo višestruke koristi.

Preporuke

Imajući u vidu da su sve projektne aktivnosti pripremljene tako da starije osobe imaju aktivnu ulogu, projekat bi se mogao sprovesti i u drugim zajednicama. Jedna od ključnih lekcija naučenih u prethodnom periodu bila je ta da je najvažnije uključiti starije ljude u planiranje i kreiranje aktivnosti na projektu a posebno tražiti one koji su upoznati sa potrebama svoje populacije u zajednici. Uključivanje drugih interesnih grupa koje su voljne da doprinesu boljoj socijalnoj inkluziji starijih lica predstavlja jedan od ključnih faktora sa višestrukim koristima za ciljne grupe.

"Cilj našeg učešća u projektu je da, pored okupljanja naše dece i njihovih roditelja sa starijim licima, pripremanja obroka za socijalno ugrožena starija lica, učestvujemo u razvoju socijalne solidarnosti sa najugroženijim građanima." – rekla je Vanesa Malkić, socijalni radnik iz Škole za decu sa psihofizičkim smetnjama.

CRVENI KRST ŽIVINICE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Zlatno doba"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Živinice*
- *Vremenski period: od 01. avgusta 2018. do 31. januara 2019.*
- *Kontekst: Inicijativa za socijalnu inkluziju starijih lica*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa se sastojala od 50 usamljenih starijih žena. Grupa je odabrana sa ciljem unapređenja kvaliteta njihovih života, očuvanja zdravlja, sprečavanja hroničnih bolesti, održavanja funkcionalnih sposobnosti i očuvanja fizičke pokretljivosti.

Problem kojim se projekat bavi

Pedeset starijih žena koje učestvuju u različitim društvenim aktivnostima u cilju smanjivanja njihove socijalne isključenosti.

Ciljevi projekta

Cilj projekta je aktivno uključivanje starijih lica u život zajednice kako bi se poboljšao kvalitet njihovih života, posebno onih koji pate od osećanja usamljenosti ili koji imaju pojačanu potrebu za socijalnim kontaktom. Uspostaviće se međugeneracijske društvene veze koje će omogućiti jačanje pozitivne slike o starijim licima u opštini Živinice.

Drugi cilj projekta bio je razvijanje svesti kod mladih ljudi i drugih građana kao i u celokupnoj zajednici o važnosti staranja o ljudima u trećem životnom dobu.

Glavne aktivnosti

- Promocija i prezentacija projekta, planiranih projektnih aktivnosti i ciljeva projekta
- Dizajniranje materijala za kampanju: flajera, brošura, postera, majica, olovaka, itd.
- Kreiranje i štampanje materijala za kampanju: flajera, brošura, postera, majica, olovaka, itd.
- Međugeneracijska saradnja sa mladim volonterima
- Proslava važnih datuma, praznika, kulturnih i zabavnih događaja na lokalnom nivou
- Filmske projekcije, društveni događaji i radionice o zdravlju za starija lica
- Psihosocijalne radionice
- Pružanje podrške kod kuće, obezbeđivanje lekova, nabavka hrane i povremeni prevozi do doktora, itd.
- Organizovanje ekskurzija
- Organizacija i rad grupa za samopomoć

Ove aktivnosti su odabrane zato što verujemo da će unaprediti uključivanje starijih lica u donošenje odluka o pitanjima koja su vezana za starenje i starost i koja će unaprediti imidž starijih ljudi. Na taj način, smanjena je usamljenost starijih lica a povećano njihovo uključivanje preko grupa za samopomoć.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat je doprineo povećanju kvaliteta života korisnika usluga na projektu. Povećana je svest građana i lokalne zajednice o važnosti neinstitucionalne nege za starije putem organizovanih kampanja.

Posebno efikasne bile su sledeće aktivnosti:

- socijalizacija i radionice o zdravlju za starija lica,
- organizovanje i rad sa grupama za samopomoć,
- obeležavanje važnih datuma, praznika, kulturnih i zabavnih događaja,
- psihosocijalne radionice za korisnike projekta,
- organizacija ekskurzija za korisnike projekta,
- međugeneracijska saradnja sa mladim volonterima.

Preporuke

Organizacijama koje bi eventualno reprodukovale ovaj projekat u svojim zajednicama preporučili bismo da to urade jer je zaista neprocenjivo videti osmehe na licima starijih ljudi i čuti njihove pesme na kraju svakog sastanka, druženja ili radionice, znajući u isto vreme da ste im sve to vi omogućili. Najveća radost korisnicima projekta bili su odlasci na izlete, tako da bi bilo korisno da projekat doda još nekoliko izleta. Bilo bi korisno imati posebno opremljenu prostoriju sa kompjuterskom opremom za organizovanje međugeneracijskih aktivnosti gde bi mladi volonteri obučavali starije ljude da rade na kompjuterima.

Šta smo naučili na ovom projektu:

Usamljenost, posebno u starijem životnom dobu, veoma je teška za sve. Neophodno je pronaći načine da se usamljenost olakša jer su u pitanju ljudi koji su proveli životni vek radeći, stvarajući dom i porodicu, othranjujući i obrazujući decu da bi na kraju, kada je njima neko potreban, ostali sami.

U toj samoći preostaje im samo sećanje na prošlost, tako da brzo gube svaku nadu i razboljevaju se. Potrebna im je podrška i treba da ih naučimo da "nije sve gotovo", da nisu sami, da još uvek postoje ljudi poput njih i da im omogućimo da se međusobno povežu i postanu kao članovi porodice jedni drugima, ili neko sa kim mogu da razgovaraju, popiju kafu, prošetaju se...

Izjave predsednika "Zlatnog doba", gđe Mire Boro, kroz stihove:

"Sve staze su otvorene, žene se druže, da li je leto ili zima, ima li sunca ili kiše, na druženju one su tu, nekad manje, nekad više.

A na kraju, sve one znaju, druženje dugo traje i uz malo dobre volje, biće bolje.

Bolje biti sa malim nevoljama u "Zlatnom dobu" nego se zatvoriti usamljen, sa problemima i starošću u svoju sobu."

CPS GRAČANICA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Međugeneracijski centar u zajednici*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Gračanica*
- *Vremenski period: jun 2018. – mart 2019.*
- *Kontekst: Cilj projekta bio je rad na smanjivanju i sprečavanju socijalne isključenosti starijih lica u opštini Gračanica i unapređenje kvaliteta njihovih života putem razvijanja modela međugeneracijskog centra u zajednici. Svrha Centra je da se starijim ljudima omogući da učestvuju u različitim društvenim, kulturnim, obrazovnim, savetodavnim, kreativnim, volonterskim, aktivnostima samopomoći i ostalim aktivnostima koje im mogu pomoći da uvežbaju uloge kojima više doprinose društvu i putem kojih ostaju u kontaktu sa svojim vršnjacima kao i sa mlađim generacijama i društvom uopšte.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

- Starija lica organizovana u grupe za samopomoć (80)
- Mladi (50)
- Predstavnici lokalnih organizacija civilnog društva
- Javne institucije
- Donosioci odluka
- Mediji

U projektu su učestvovali stariji i mlađi ljudi sa ciljem poboljšavanja njihove smislene interakcije pri kojoj su obe grupe mogle nešto da nauče i jedna drugoj daju osećaj svrhe.

Problem kojim se projekat bavi

Projekt se bavio problemima manjka usluga i mogućnosti u zajednici, čija bi svrha bila sprečavanje ili smanjivanje socijalne isključenosti starijih lica, promovisanje aktivnog i zdravog starenja, promovisanje međugeneracijske i smislene saradnje, borba protiv starenja i stereotipa i, uopšteno, borba protiv diskriminacije starijih lica. Projekat se takođe bavio problemima nedovoljnog pristupa starijih lica svojim pravima, kao i niske svesti o demografskim promenama i potrebom da se reaguje na te promene među donosiocima odluka i nadležnim licima kako bi se obezbedilo starijim licima da ostvare svoja prava.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta bio je da se smanje posledice socijalnog isključenja starijih lica, da se spreči socijalno isključenje i doprinese unapređenju kvaliteta života starijih lica u Gračanici.

Poseban cilj projekta bio je da se razvije model međugeneracijskog centra u zajednici na nivou lokalne zajednice, čije postojanje bi omogućilo starijim ljudima da učestvuju u različitim društvenim, kulturnim, obrazovnim, savetodavnim, kreativnim, volonterskim, aktivnostima samopomoći i ostalim aktivnostima koje će im pomoći da provode kvalitetno i korisno vreme sa svojim vršnjacima kao i sa mlađim generacijama.

Glavne aktivnosti

Projekat je imao tri grupe aktivnosti:

- Izgradnja kapaciteta starijih lica i predstavnika mladih;
- Implementacija znanja stečenih putem izgradnje kapaciteta – samopomoći, volontiranja, prikupljanja podataka i međugeneracijskog učenja i zastupanja;
- Zastupanje sa naglaskom na ljudskim pravima – uključujući podizanje svesti javnosti i kampanje.

Krajnji korisnici su odigrali ključne uloge u svim fazama projekta, osposobljeni su da shvate da su ravnopravni članovi društva koji mu doprinose. Pored grupa za samopomoć u kojima su se redovno sastajali kako bi se međusobno pomagali i radionica na kojima su komunicirali sa mladima, stariji ljudi su izlazili u zajednicu, identifikovali svoje vršnjake, pomagali im, razmatrali njihove potrebe i izveštavali o tome nadležne civilne organizacije, donosioce odluka i medije. Vodili su kampanju i radili na podizanju svesti o stanju svojih prava. Time su se suprotstavili tradicionalnom stavu o starijim licima kao homogenoj grupi kojoj je uglavnom potrebna pomoć. Mladi su bili značajno uključeni kako bi se uticalo na njihove poglede na starenje i kako bi im se omogućilo da postupaju kao svesni i odgovorni građani.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat je uspešno demonstrirao model lokalnog međugeneracijskog centra u zajednici koji lokalne vlasti mogu lako da podrže ako postoji politička volja i svest o potrebi rešavanja problema socijalne isključenosti starijih lica i međugeneracijskih praznina.

Projekat je omogućio starijim ljudima da shvate da su još uvek vredni članovi društva koji mu doprinose i da treba da budu među ključnim igračima i zastupnicima svojih prava. Dalje, omogućio im je da smisleno komuniciraju sa mlađim generacijama i pomogao i jednim i drugima da shvate da mogu da rade zajedno, da dele i uče jedni od drugih.

Postojanje takvog centra, na osnovu izjava korisnika, značajno doprinosi njihovom psihosocijalnom boljitku. Pomaže im da ostanu u kontaktu sa zajednicom, da održavaju društvene veze, ali i da prate razvojne trendove, što je od posebnog značaja za sprečavanje njihove socijalne isključenosti i diskriminacije.

Posebno delotvorne bile su radionice na kojima su učestvovalе obe generacije. Posle predavanja su sledila pitanja i odgovori različitih stručnjaka iz različitih oblasti, npr. predavanja o zdravlju.

Preporuke

Da bi bio uspešan, projekat ove vrste zahteva sveobuhvatne pripreme uz aktivno učestvovanje, uključujući procenu potreba relevantnih interesnih grupa.

Organizacijama koje vode stariji ljudi potrebna je, barem na početku, podrška u upravljanju projektima i timovima, kao i kontinuirano zalaganje i procesi kojima se utiče na politike.

Uspostavljanje odosa sa starijim osobama može biti posebno izazovno za mlade, jer su oni najviše fokusirani na sadašnjost i razmišljaju uglavnom samo o sebi. Manje su zainteresovani za sticanje saznanja o starijim ljudima i njihovim problemima. Njihovo nekada negativno ponašanje je starijim licima teško da razumeju, a mladima je potrebno rukovođenje i podsticaj kako bi se povezali sa starijim ljudima i shvatili implikacije starenja. Slično tome, starijim ljudima može biti veoma teško da uče od mladih u početku.

Izjave:

“Nekako sam bila “uvučena” u projekat. Kao neko ko je izgubio supruga, ko nije bilo raspoložen išta da radi niti da izlazi iz kuće, stvarno nisam videla svrhu projekta. Međutim, kada sam mu se pridružila, postepeno sam počela da se osećam drugačije. Osećala sam se korisnom. Pomagala sam drugima i delovala u ime onih koji to nisu mogli sami da urade. Moj život je počeo da ima drugačiji smisao... Sada sam srećna što sam uvučena u sve to. To čini da sa još više strasti zastupam naša prava“. Meša, Gračanica.

“Sa starijim ljudima nikad nije dosadno. Puni su priča, iskustava i kada sam sa njima, osećam se važno. Svoje znanje i iskustva dele sa mnom i slušaju me! Volim njihov duh i smisao za humor. Zabavno je raditi sa njima. Lepo je videti da, i pored svih problema koje imaju, i dalje pokušavaju da uživaju u svom životu i zadrže pozitivan stav”, mladi volonter, Gračanica.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Inicijativa za socijalnu inkluziju starijih lica*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Sanski Most*
- *remenski period: jun 2018. - april 2019.*
- *Kontekst: Cilj projekta je bio da se unapredi kvalitet života 30 posebno ugroženih starijih lica iz seoskih i nedostupnih područja tako što će biti informisani o svojim pravima u oblasti socijalne zaštite i zdravstvene nege i o načinima kako da ostvare ta prava. Osim toga, kako bi se uticalo na njihovo fizičko, mentalno i duhovno zdravlje, projekat se bavio i obrazovanjem u oblasti zdravlja i aktivnostima socijalizacije.*
- *Budžet: 4.460 Eura*

Ciljna grupa

- Lica starija od 65 godina
- Starija lica sa invaliditetom
- Starija lica koja su teško pokretna
- Usamljena starija lica, starije žene
- Starija domaćinstva

Pripadnici ovih ciljnih grupa su ranjivi i nedovoljno informisani i svesni o svojim pravima.

Ciljevi projekta

Opšti cilj bio je da se doprinese kvalitetu života starijih lica u opštini Sanski Most.

Specifični ciljevi su bili sledeći:

Osnaživanje 30 starijih lica putem informisanja o njihovim pravima u oblasti socijalne zaštite i zdravlja i o načinima ostvarivanja tih prava.

Osposobljavanje 10 starijih lica da kontaktiraju nadležne institucije uz našu pomoć i započnu procedure za realizaciju određenih prava (prava na penziju, zdravstvenih prava i prava na s o c i j a l n u zaštitu)

Glavne aktivnosti

- Organizacija Konferencije o sprovođenju prava u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite starijih lica.
- Organizacija radionica sa psiholozima i porodičnim doktorima u cilju davanja informacija o unapređenju kvaliteta svakodnevnog života starijih lica.
- Organizacija društvenih aktivnosti za starija lica sa ciljem smanjenja njihove socijalne izolacije
- Informisanje javnosti o problemima starijih i "zaboravljenih" ljudi.
- Prevoz i pomoć korisnicima u ostvarivanju njihovih prava (pomoć pri dobijanju raznih dokumenata potrebnih za ostvarivanje prava u oblasti društvene i zdravstvene zaštite, penzionog osiguranja).
- Organizacija grupa za samopomoć (2x mesečno za 10 učesnika i 2 grupe), organizacija radionica o obeležavanju dana zdravlja uz predavanje doktora opšte prakse o prevenciji i zaštiti zdravlja starijih lica. Predstavljanje projekta u medijima.

Ove aktivnosti odabrane su zato što smo, radeći na terenu, ustanovili da postoje stariji ljudi u veoma udaljenim seoskim područjima koja su teško dostupna i kojima bi ovaj projekat omogućio da pre svega ostvare svoja osnovna prava vezano za društvenu i zdravstvenu zaštitu, penziono osiguranje a potom da se uključe u dodatne aktivnosti na našem projektu.

Rezultati i naučene lekcije

Unapređenje kvaliteta života starijih lica iz udaljenih i nepristupačnih mesta u okruženju Sanskog Mosta kroz pružanje pomoći u ostvarivanju prava iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite čime su ljudi dobili informacije o njihovim pravima u zdravstvu i socijalnoj zaštiti i načinu na koji se ostvaruju; direktan uticaj na smanjenje socijalnih problema u Sanskom Mostu; olakšavanje svakodnevnog života ljudima sa teškim socio-ekonomskim prilikama; kvalitetna socijalna podrška putem umrežavanja aktera podrške u Sanskom Mostu; upoznavanje javnosti sa problemima starih i napuštenih ljudi.

Od pomoći bi bila bolja saradnja sa lokalnim vlastima pri sprovođenju projekta.

Konferencija, na kojoj su stariji ljudi učili o svojim pravima i gde su mogli da govore o svojim problemima, bila je posebno efikasna.

Prepreke na koje smo naišli bile su skepticizam među starijim ljudima. Imali smo i teškoće sa grupama podrške, zbog procedure oslobađanja od PDV-a.

Preporuke

Obavljanje demografske analize pre započinjanja projekta; uspostavljanje dobrog plana aktivnosti na projektu, grupa starijih lica koja mogu nezavisno da sprovode svoje aktivnosti.

- Starija lica su veoma osetljiva kategorija
- Teško je zadobiti njihovo poverenje
- Kada su aktivni u grupama za samopomoć, žele da im se posvete u potpunosti
- Uspostavljaju se emotivne veze i počinju da tretiraju aktiviste NVO kao deo svoje porodice

“Veoma sam srećna što sam deo ovog projekta. Od kada mi je suprug umro, osećala sam se veoma usamljeno kod kuće. Ovo je način da izađem napolje i budem deo zajednice.” - Radojka Ninić

“Mnogo vam hvala što ste me uključili u ovaj projekat. Upoznala sam neke nove ljude koji su se suočavali sa istim problemima sa kojima se i ja suočavam.” - Danica Milinović

TOPEER

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Kutak za kreativni trenutak*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Doboj*
- *Vremenski period: 04.06.2018. – 04.03.2019.*
- *Kontekst: Socijalna inkluzija starijih lica moguća je samo uz dobro regulisan sistem i kontinuirano međusektorsko partnerstvo. Aktivnosti u ovom projektu bile su usmerene na praćenje i demonstraciju rešenja problema starijih osoba; projekat je obezbedio procenu i analizu kvaliteta života starijih lica i odgovorio na oskudnost podataka i interes za njihovo prikupljanje od strane interesnih grupa. Ukratko, projekat se bavio pitanjima otuđenja, usamljenosti, siromaštva i posledica razdvajanja porodica. Projekat je imao cilj da doprinese smanjenju usamljenosti i uvede modele usluga zasnovanih u zajednici koje mogu doprineti socijalnoj inkluziji starijih lica.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.495 Eura*

Ciljna grupa

- Usamljena starija lica i članovi njihovih porodica, učesnici u organizovanim kreativnim aktivnostima.
- Usamljena starija lica koja ne učestvuju ni u kakvim aktivnostima u zajednici i osećaju da nikom nije stalo do njih

Problem kojim se projekat bavi

Stariji ljudi nisu dovoljno priznati u strateškim dokumentima, posebno na lokalnom nivou, a u centru svih aktivnosti bilo je unapređenje sistematskih procesa koji bi doveli do socijalne inkluzije osoba starijih od 65 godina.

Pored toga, nedostatak međugeneracijske solidarnosti bio je evidentan prvenstveno zbog narušavanja porodičnih normi i vrednosti koje su ključne za regulisanje odnosa unutar porodica i društva. Aktivno i dostojanstveno starenje bio je konkretan problem na koji je ovaj projekat usmeren.

Ciljevi projekta

- Mapiranje osnovnih potreba starijih lica na lokalitetima projekta.
- Unapređenje socijalne inkluzije starijih lica u lokalnim zajednicama
- Informisanje starijih lica o njihovim pravima putem pilot programa Usluga za starija lica (informacije o njihovim pravima, načinima zastupanja, razmatranje odnosa starijih lica kao potrošača ...)

Glavne aktivnosti

Medijske kampanje – Stariji ljudi i njihova socijalna isključenost nisu atraktivne teme za medije. Stoga je bilo neophodno uspostaviti odnose koji mogu da utiču na njihovo interesovanje i stavove. Projekat je obezbedio prikupljanje podataka, procenu potreba i situaciju vezanu za prava starijih lica a u svim tim aktivnostima, stariji ljudi su igrali ključne uloge.

Mapiranje postojećih usluga za starija lica i nedostaci na lokalnom nivou: kako bi se uticalo na promene i dao doprinos unapređenju kvaliteta života starijih ljudi, neophodno je da se razviju lokalni programi i usluge i da se utiče na lokalne vlasti kako bi starija lica uključila u prioritete u planiranju i razvoju lokalnih zajednica.

Pilot program za starija lica – Veoma je važno putem pilot programa proveriti ispravnost predloženih promena i zadovoljstvo starijih lica koja učestvuju u tim promenama.

“Kutak za kreativni trenutak” – “one stop shop” koji obezbeđuje aktivnosti izražavanja (putem poezije, izvođenja), druženja, izložbi, itd. Posvećenost ToPeeR-a realizaciji ovog programa znači održivost projekta i, što je najvažnije, to da u Doboju postoji organizovano mesto za socijalno angažovanje starijih lica i okruženje u kojem je im je omogućeno aktivno i dostojanstveno starenje.

Rezultati i naučene lekcije

Kutak za kreativni trenutak je prvi projekat u našoj lokalnoj zajednici sa ciljnom grupom ljudi starijom od 65 godina. Do sada su se njihovim potrebama isključivo bavila udruženja penzionera i eventualno organizacije veterana. Promena se ogleda u činjenici da je najmanje 300 starijih ljudi koje smo direktno uključili prvi put pitano da navedu svoje potrebe i predloge kako te potrebe da se ispune.

Preporuke

- Najvažnija preporuka je da se u svim budućim projektima starija lica prvo pitaju i konsultuju o svojim potrebama. NVO koje rade sa njima i za njih treba da obezbede uslove koji podstiču zdravo i aktivno starenje.
- Svaki projekat koji se odnosi na osobe starije od 65 godina treba da obuhvati međugeneracijsku solidarnost ili učestvovanje različitih generacija, uključujući i decu.
- Uključiti sve zainteresovane strane u lokalnoj zajednici i zajedno raditi na promovisanju aktivnog i dostojanstvenog starenja.
- Starost nije bolest i to bi trebalo da bude vodeći moto koji je u osnovi svih naših napora.
- Stariji ljudi treba da budu uključeni u sve procese planiranja projekta i druge procese vezane za njihove živote.
- Fokus grupe su dobar istraživački alat koji omogućava detaljan uvid u stvarne potrebe starijih lica.

Izjave:

“Brinem se da će svi da misle da sam bolestan jer imam 73 godine i voleo bih da me zamole da dam svoj doprinos i iskoristim svoja životna iskustva. Bio sam vrlo uspešan preduzetnik, ali od odlaska u penziju niko me nikad nije pitao za savet. Nikada me niko nije pitao šta bih želeo da radim i koje su moje potrebe sada kada sam star i penzionisan”.

“Kompjuter je moj najbolji prijatelj, volim da istražujem po Internetu i budem deo mnogih društvenih mreža. Možda mi se najviše dopada to što ljudi sa kojima kontaktiram, bilo poslovno ili privatno, ne znaju koliko godina imam i niti je to bitno. Moj savet se prihvata i često postavljam pitanja kako da rešim neki problem. Mislim da je veoma važno da stariji ljudi nauče kako da se nose sa IT svetom.

“Verujem da ćemo mi, stariji ljudi, kroz Programski Kutak za kreativni trenutak, imati priliku da damo svoja mišljenja i utičemo ne samo na naša okupljanja, već i na važne odluke koje se donose na svim nivoima, od opštinskog do državno-parlamentarnog”.

“Aktivnosti koje se organizuju za starije ljude treba da kreiramo samo mi stariji ljudi ili oni koji se pridržavaju naših sugestija o tome koje su naše potrebe.”

Glavne aktivnosti

KUĆA OTVORENOG SRCA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Živeti zajedno – aktivno starenje*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Mostar*
- *Vremenski period: 22.02.-22.12.2018.*
- *Kontekst: Prihvatamo i pozdravljamo nove članove u našoj organizaciji, uključujemo ih u projekat, podsećamo ih na to kako izgleda ponovo biti aktivan član društva. Uspostavljamo grupe za samopomoć gde članovi razgovaraju o problemima, traže pomoć i daju savete drugim članovima grupe.*
- *Ukupan budžet projekta: 3.722,20 Eura*

Ciljna grupa

Naša ciljna grupa su bili starija lica pošto nisu dovoljno aktivna, često se osećaju isključeno i zanemareno od strane porodice i društva, što može dovesti do anksioznosti i depresije. Ne druže se sa drugima i provode dane sami, bez ikoga s kim bi mogli da razgovaraju.

Problem kojim se projekat bavi

Neki od problema koji su rešavani uz pomoć Centra za socijalni rad i Zavoda za zdravstveno osiguranje: pravo na korišćenje javne kuhinje, zdravstvenu zaštitu starijih lica, olakšice za banjsko lečenje.

Ciljevi projekta

Uključiti različite ljude iz lokalne zajednice, ojačati međugeneracijsku saradnju i uključiti starije ljude iz južnog dela grada u planiranje i implementaciju aktivnosti za očuvanje životne sredine.

- Pridobijanje novih, starijih članova u našoj organizaciji
- Obuka i usmeravanje naših novih volontera
- Međusobno povezivanje članova (Svidela im se ideja da budu deo nečega. Naša organizacija im je postala kao dom i gotovo svi naši novi članovi počeli su redovno da dolaze na sastanke i radionice. Sve naše radionice i sastanci bili su zabavni, opušteni i obrazovnog karaktera).
- Organizovali smo grupe za samopomoć, kako bi naši članovi mogli da razgovaraju o problemima sa kojima se suočavaju i o tome kako da ih uspešno reše. Tražili su pomoć i savete od drugih članova ili vođe grupe. Grupe za samopomoć su se pokazale kao veoma efikasne; članovi su izjavili da konačno imaju nekoga ko ih sluša. Naši članovi predložili su da angažujemo medicinsku sestru koja bi im merila krvni pritisak i nivo šećera u krvi besplatno, jer mnogi od njih nemaju potrebnu opremu za to. Takođe smo u okviru projekta obezbedili besplatne frizerske usluge članovima (“Važno je kako izgledamo; važno je kako se osećamo”). Novi izgled povećava njihovo samopouzdanje te oni odlaze kućama srećni i zadovoljni. Povezali smo se sa drugim organizacijama civilnog društva u našem gradu i naši i njihovi članovi proveli su kvalitetno vreme zajedno.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat je doveo do pozitivnih promena u svakodnevnom životu naših članova. Promenili su svakodnevne navike, postali su aktivniji, manje pod stresom i otvoreniji prema drugim ljudima. Članovi su se međusobno prijateljiili i zajedno provode vreme izvan naše organizacije. Sigurni smo da će se prijateljstva nastaviti i po okončanju projekta. Grupe za samopomoć bile su posebno efikasne. Članovi su razmenjivali iskustva kako bi pomogli drugima. Veoma korisno bilo je i kada su članovi razgovarali o svojoj prošlosti i sećanjima iz mlađih dana. Prvobitno smo imali izazov kako objasniti starijim ljudima da nismo dobrotvorna organizacija koja pruža materijalnu pomoć.

Preporuke

Preporučili bismo drugim organizacijama da usvajaju predloge svojih članova, omoguće članovima da dođu do ideja i sprovedu ih u delo. Odati javno priznanje članu koji je uradio nešto što je od koristi svim članovima vaše organizacije.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Grupe starijih lica za samopomoć i vršnjačka podrška*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira:*
- *Zavidovići, Kanton Zenica, Federacija BiH*
- *Vremenski period: jun 2018. – mart 2019.*
- *Kontekst: Projekat je pripremljen kao odgovor na manjak prilika starijih lica u opštini Zavidovići za aktivno učestvovanje i zastupanje o ljudskim pravima. Cilj projekta bio je da se pomogne starijim ljudima da se sami organizuju i dodatno razviju model ostvarivanja svojih prava na učešće putem grupa za samopomoć, volontiranja i međugeneracijske saradnje.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Projekat je direktno uključio 130 starijih ljudi u opštini Zavidovići (iz grada i sa sela), koji se, usled političke, ekonomske i socijalne situacije, uključujući i visokog stepena migracije mladih i aktivnih generacija, suočavaju sa problemima siromaštva, usamljenosti, socijalnog isključenja, diskriminacije i zanemarivanja od strane društva uopšte. Glavne ciljne grupe u projektu bile su:

- 130 starijih lica
- Predstavnici mladih (20)
- Predstavnici javnih institucija

Problem kojim se projekat bavi

Projekat se bavio pitanjem diskriminacije starijih lica u Zavidovićima i slabom dostupnošću prava i usluga. Mnogi stariji ljudi i dalje smatraju da mogu biti aktivni članovi zajednice koji joj doprinose, ali prilike da budu aktivni su retke ili ne postoje. Oni se obično zanemaruju prilikom izrade budžeta i planova u lokalnim opštinama i smatra se da ih adekvatno pokrivaju udruženja penzionera. Shodno tome, njihove različite potrebe nisu ispunjene, niti su izgrađeni njihovi kapaciteti da učestvuju u novoj demokratiji jednako kao i ostali. Projekat se bavio nedostatkom međugeneracijske solidarnosti, svesti i postojećim stereotipima među različitim generacijama.

Ciljevi projekta

Razvijanjem modela grupa za samopomoć starijih lica, volontiranja starijih osoba, vršnjačke podrške i međugeneracijske saradnje, projekat je želeo da doprinese ublažavanju socijalne isključenosti starijih ljudi u Zavidovićima i uopšteno poboljšanju kvaliteta njihovih života. Dalje, želeo je da prikaže izvodljiv i održiv model u zajednici sa programima koji na adekvatan način mogu da se bave potrebama starijih lica i promovišu njihovo aktivno i zdravo starenje.

Glavne aktivnosti

- Pripremne aktivnosti: uvodna obuka za predstavnike lidera grupa starijih lica, participativno planiranje projektnih aktivnosti
- Redovni sastanci grupa starijih lica, 2-3 puta mesečno od najmanje 2 sata po sastanku
- Artikulisanje potreba starijih lica u javnosti i među donosiocima odluka
- Aktivnosti zastupanja

Kako bi se pomoglo ljudima da se organizuju i kako bi se podstaklo njihovo aktivno učešće u zajednici, potrebno je prvo organizovati dobro osmišljene pripremne aktivnosti. Među njima je identifikacija starijih lica sa prethodnim iskustvom na sličnim aktivnostima koja bi mogla da budu vođe drugima.

Posle pripreme faze usledili su sastanci grupa za samopomoć starijih lica, gde stariji ljudi pomažu jedni drugima, planiraju aktivnosti u zajednici i pomažu vršnjacima kojima je to potrebno. Stariji ljudi identifikuju svoje vršnjake, zapisuju njihove potrebe i pružaju im podršku putem volonterskih aktivnosti. Kao volonteri, stariji ljudi su uključeni u neku vrstu aktivnog istraživanja; stariji volonteri prikupljaju podatke o potrebama svojih vršnjaka i predstavljaju ih javnosti, kao i donosiocima odluka, zajedno sa zahtevima za promenom politika i zahtevima za delovanjem.

Rezultati i naučene lekcije

Ovaj projekat je demonstrirao model samoorganizacije starijih lica, kao i njihovog aktivizma i volontiranja u zajednici.

Aktivnim i volonterskim radom stariji ljudi su ukazali na različite potrebe starijih lica u zajednici i potrebu za razvijanjem adekvatnih usluga u zajednici.

Projekat je pokazao zajednici da su stariji ljudi vredni i da zajedno sa mlađom generacijom mogu da čine kumulativnu društvenu snagu od koje će korist imati cela zajednica. Stariji ljudi su počeli da se osećaju korisnim i potrebnim u društvu, što im, kako jedan od volontera kaže, „pomaže da se ponovo osećaju živima“.

Dok je projekat uopšteno bio uspešan, ispostavilo se da je potrebno više vremena da se stariji ljudi bolje pripreme za zastupanje. Većina njih, uključujući organizacije koje predstavljaju, nemaju dovoljno kapaciteta, znanja i veština da se uključe u zahtevnije i konkretnije aktivnosti zastupanja, u koje su uključeni drugi relevantni ključni akteri.

Preporuke

Stariji ljudi su, kada budu uključeni, veoma ozbiljni i predani volonteri koji očekuju da budu tretirani na isti način. Očekuju dobru organizaciju, rukovođenje i obzirnost. Cene kada ih konsultuju pre i za vreme planiranja programa koji utiču na njihove živote. Aktivno učešće i osećaj vlasništva na projektu su veoma važni za održavanje motivacije i pripremu projekta.

Njima je, kao i svim drugim volonterima, potrebna stalna podrška ili mentorstvo, uključujući dodatnu izgradnju kapaciteta, pružanje informacija, razmišljanje i nadzor.

Trebalo bi imati i adekvatno mesto i okruženje za njihov rad što je od presudne važnosti.

MOZAIK

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Promovisanje prava socijalno isključenih starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opštine Gračanica i Doboj Istok*
- *Vremenski period: jun 2018. – mart 2019.*
- *Kontekst: Glavni cilj projekta bio je podizanje svesti o položaju starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama u društvu, njihovim pravima i socijalnoj isključenosti. Istovremeno, projekat je želeo da skrene pažnju na položaj neformalnih negovatelja starijih osoba sa invaliditetom, koji su uglavnom članovi porodica prepušteni sami sebi, ili bez dovoljno znanja, profesionalne i psihosocijalne podrške koja je tim ljudima neophodna.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Glavne ciljne grupe su starija lica sa invaliditetom i posebnim potrebama (uključujući članove njihovih porodica) koja su socijalno isključena i suočavaju se sa brojnim negativnim faktorima kao što su usamljenost, siromaštvo, depresija, zlostavljanje i zanemarivanje. Projekat je strateški usmeren na mlade, organizacije civilnog društva, nadležne javne institucije, donosioce odluka i medije.

Problem kojim se projekat bavi

Ovaj projekat se bavio pitanjima starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama i problemima nedostataka usluga u zajednici za ovu grupu ljudi, uključujući članove njihovih porodica koji su često njihovi neformalni negovatelji bez ikakve podrške i smernica o tome kako da obavljaju to zaduženje i kako i sami sebe da zaštite. Zdravstvena situacija starijih osoba sa posebnim potrebama je naročito teška, a svest o njima i njihovim potrebama je veoma niskom nivou. Na jednako niskom nivou je i svest o položaju ljudi oko njih koji su neformalni negovatelji bez stručne podrške i smernica potrebnih za adekvatno obavljanje tih uloga i zaštitu sopstvenog mentalnog zdravlja i dobrobiti.

Ciljevi projekta

Cilj projekta je bio da se utiče na kvalitet života starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama u opštinama Gračanica i Doboj Istok.

Ciljevi projekta su bili:

Analiza položaja starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama kako bi se podigla svest među nadležnim institucijama i zastupala prava starijih lica;

Osnažiti starija lica sa posebnim potrebama i njihove porodice da se lakše nose sa svojim problemima, traže pomoć i zahtevaju svoja prava.

Podići svest javnosti o položaju starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama u opštinama Gračanica i Doboj Istok i naglasiti potrebu za delovanjem.

Glavne aktivnosti

Kako bi se pokrenule aktivnosti zastupanja zasnovane na dokazima i aktivnosti podizanja svesti, bilo je potrebno identifikovati starija lica sa invaliditetom i posebnim potrebama i prikupiti podatke o njihovom položaju. Stručnjaci u raznim oblastima (zdravstvo, socijalna zaštita, pravo) i volonteri bili su obučeni da posećuju te ljude u njihovim domovima, da prikupljaju informacije, ali u isto vreme i da daju smernice, savete i profesionalna mišljenja starijim osobama kao i članovima njihovih porodica ili neformalnim starateljima.

Glavne aktivnosti na projektu bile su sledeće:

- Pripremna faza; izbor stručnjaka, volontera, planiranje rada i aktivnosti
- Kućne posete starijim osobama sa invaliditetom i posebnim potrebama, razmatranje njihovog položaja i savetovanje (medicinsko, pravno, psihosocijalno) od strane medicinskog osoblja u pratnji volontera.
- Analiza položaja starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama
- Okrugli sto na temu "Socijalna isključenost starijih lica sa invaliditetom" sa učesnicima iz svih relevantnih organizacija i institucija
- Monitoring i izveštavanje

Rezultati i naučene lekcije

Ovaj projekat bio je samo mali doprinos podizanju svesti o potrebama starijih lica sa posebnim potrebama. Bilo je očigledno da im se posvećuje vrlo malo pažnje i da bi ljudi koji se bave promovisanjem i zaštitom ljudskih prava trebalo da se posvete inicijativama da se to promeni. Trebalo bi da postoji više aktivnosti na podizanju svesti u oblasti zdravstvenih problema sa naglaskom na razvoj usluga u zajednici koje će starijim osobama pružiti mogućnost da ostanu kod kuće i imaju adekvatnu negu. U isto vreme, projekat je dokazao da postoji velika potreba za radom sa neformalnim negovateljima, da je potrebno utvrditi ko su oni i rešavati njihove probleme, kako bi mogli bolje da pomažu starijim licima sa posebnim potrebama, kao i da zaštite sopstveno zdravlje. Potrebno je više rada na promociji strategije dugoročne nege i adekvatnih programa u BiH i na promovisanju jednoobraznog sistema zdravstvene zaštite koji bi svim građanima, a posebno starijim licima, obezbedio jednaku negu, zasnovanu na pravima.

100 starijih lica sa invaliditetom i posebnim potrebama i njihovim neformalnim negovateljima pomoglo se putem savetovanja, informisanja, usmeravanja ili preventivnih saveta o tome kako ponuditi pomoć, negovati starija lica, ali i voditi brigu o sopstvenom zdravlju i dobrobiti.

Preporuke

Pristup starijim licima sa posebnim potrebama može biti izazovan. Potrebno je vreme da se stekne njihovo poverenje i da se oni zainteresuju za saradnju. Ovo se odnosi i na njihove porodice i na ljude koji se brinu o njima. Njihova očekivanja mogu biti velika i veoma je važno pažljivo ih upoznati sa ciljevima poseta, koje su obično namenjene tome da ih informišu, usmere i savetuju u oblasti zdravstva, socijalne zaštite i pravnih pitanja. Dalje, neophodno je da im se kaže da je cilj poseta i to da se nadležni informišu o njihovom položaju. Izbor osoblja koje će raditi sa njima i obilaziti porodice je od posebnog značaja. Preporučljivo je da za prvu posetu imate nekog iz medicinske struke. Stalna podrška i mentorstvo za volontere i ostalo osoblje je takođe veoma važno kako bi se održala njihova motivacija i kako bi im se omogućilo da bolje upravljaju i izađu na kraj sa svim poteškoćama sa kojima se mogu suočiti dok rade na terenu.

PARTNERSTVO ZA JAVNO ZDRAVLJE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: IT seniori*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Sarajevo*
- *Vremenski period: jun 2018. – februar 2019.*
- *Kontekst: Stariji ljudi izloženi se novim tehnologijama što može da poboljša njihovu socijalnu inkluziju*
- *Ukupan budžet projekta: 4.400 Eura*

Ciljna grupa

Starija lica iz Kantona Sarajevo. Mnogi od njih žive u visokim zgradama, nekada potpuno izolovani od spoljašnjeg sveta, gde ne poznaju ni najbližeg komšiju.

Problem kojim se projekat bavi

Izolacija starijih lica. Njihovo isključivanje iz društvenog života i veza sa članovima porodice koji žive izvan Bosne i Hercegovine.

Ciljevi projekta

Obuka starijih lica iz osnovnih IT veština, uključujući upotrebu Interneta, Skajpa, društvenih mreža, MS Office paketa

Objavlivanje prvih Smernica za starija lica u Bosni i Hercegovini na temu osnovnog savladavanja kompjutera

Glavne aktivnosti

Obuka o IT-u i Internetu bila je organizovana za starija lica kako bi ona lakše prebrodila svoju izolovanost i povezala se sa članovima porodica ili prijateljima koji ne žive u zemlji, te kako bi im se pružila prilika da postanu članovi centara za zdravo starenje i upoznaju svoje vršnjake.

Rezultati i naučene lekcije

Stariji ljudi su manje izolovani i aktivniji

Kompjuterska obuka jedan na jedan o Skajpu bila je posebno efikasna

Više časova po osobi bi dalo još bolje rezultate

Preporuke

Ova aktivnost je lako dobila na popularnosti u gradskom okruženju. Stariji ljudi su veoma zainteresovani da nauče o novim tehnologijama. Uviđaju promene oko sebe i činjenicu da svi koriste mobilne telefone, iPod i kompjutere. Znaju da Viber ili Skajp mogu da budu mnogo jeftiniji i zgodniji za komunikaciju od običnih telefona. Fokus treba da bude na mobilnim telefonima i mogućnostima njihovog korišćenja.

- Koristiti mlade ljude za obuku, koji imaju znanja i volje da rade sa starijim licima
- Ova aktivnost zahteva vreme, ukoliko su potrebna ponavljanja, odvojiti vreme i za to
- Koristiti smernice za obuku, koje su testirane poslednjih sedam godina u centrima za zdravo starenje

PUTEVI MIRA KOZARSKA DUBICA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Prava starijih lica u opštini Kozarska Dubica - "Aktivno starenje"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Kozarska Dubica*
- *Vremenski period: jun 2018. – mart 2019.*
- *Kontekst: Ovaj projekat predstavljao je odgovor na izraženu potrebu starijih lica vezanu za mogućnosti neformalnih sastajanja i druženja. Projekat je uveo model grupa za samopomoć, edukacije o ljudskim pravima i podršku stručnjaka u oblasti zdravlja gde je u sedištu bila implementacija preventivnih zdravstvenih mera i uticanje na poboljšanje životnih navika ove populacije.*
- *Ukupan budžet projekta: 3.722,22 Eura*

Ciljna grupa

Stariji ljudi bez porodične nege, koji nisu u mogućnosti da se u potpunosti brinu o sebi. Ova grupa je izabrana na osnovu njihove funkcionalne zavisnosti od pomoći drugih, uz njihovu želju za druženjem i mogućnostima da učestvuju u procesima informisanja interesnih grupa o svojim pravima.

Problem kojim se projekat bavi

Lokalne socijalne institucije ne mogu da zadovolje sve potrebe ciljne populacije, nemaju specijalne programe i modele pomoći starijim licima osim skromnih finansijskih. Projekat se bavio unapređenjem razumevanja između ovih institucija i ciljne grupe, kako bi se osiguralo da stariji ljudi budu bolje informisani i sa ciljem savladavanja socijalnih problema, smanjenja izolovanost i unapređenja njihove socijalizacije.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta je unapređenje socijalne inkluzije starijih lica koja žive u opštini Kozarska Dubica.

Specifični ciljevi projekta bili su:

Informisanje/obrazovanje starijih lica o njihovim pravima na aktivno učestvovanje u lokalnoj zajednici i društvu uopšte

Jačanje kapaciteta starijih lica i njihovo učestvovanje u procesu zalaganja za njihova prava i

Obezbeđivanje transparentnosti projekta i promotivnih aktivnosti putem medija.

Glavne aktivnosti

- Informisanje/obučavanje starijih lica – Sprovođenje „programa samopomoći“
- Štampanje promotivnih materijala (brošura, pravljenje banera) i medijska promocija projekta
- Organizovanje završne ceremonije – neformalno okupljanje korisnika projekta i drugih učesnika

Program obučavanja starijih lica imao je za cilj poboljšanje njihovog znanja o socijalnim pravima i pravima iz oblasti zdravstvene zaštite, uz učešće stručnog osoblja (doktora i socijalnih radnika). Cilj je da ove usluge postanu pristupačnije ciljnoj grupi i da se ciljna grupa animira za aktivnije učešće u javnim, kulturnim i drugim društvenim događajima, što će doprineti smanjenju njihove socijalne isključenosti.

Uz promotivne materijale osigurali smo transparentnost projektnih aktivnosti i vidljivost donatora. Predstavljanje u medijima imalo je za cilj podizanje svesti o međusobnoj saradnji donosilaca odluka na lokalnom nivou, institucija socijalne i zdravstvene zaštite i građana kako bi se zajednički bavili potrebama starijih lica bez porodične nege u lokalnoj zajednici.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat doprinosi direktnom učešću ciljne grupe u aktivnostima, što je novina u smislu da oni više nisu samo nemi posmatrači, već aktivni učesnici u procesu poboljšanja njihovog fizičkog i mentalnog stanja kao i društvenog položaja. Pored dobre saradnje sa institucijama zdravstvene i socijalne zaštite, izveštavanje medija o aktivnostima donelo je pozitivnu ocenu projekta u zajednici.

Posebno efikasne aktivnosti bile su sprovođenje obrazovno-informativnog programa vezanog za neformalna druženja. Na kraju jednog od programa, učesnik se zahvalio rečima: "Hvala vam što ste se družili i što niste lagali" (osvrst na predizborna politička obećanja). Dve aktivnosti koje nisu bile planirane na projektu, ali su sprovedene i ostavile su poseban utisak na učesnike, bile su druženje sa dve nevladine organizacije iz Siska i Hrvatske Dubice. Druženje je organizovano povodom obeležavanja Svetskog dana svesti o zlostavljanju starih lica.

Učesnicima iz seoskih područja bilo je teže da se uključe i to je rešeno organizovanim prevozom do predavanja uz aktivnu pomoć naših volontera. Sve to se odigravalo za vreme trenutnih političkih i izbornih aktivnosti, te učesnici u početku nisu u potpunosti verovali da predavanja nemaju nikakve veze sa političkim aktivnostima.

Preporuke

Bilo bi dobro da se sprovedu istraživanja na terenu i da se proveri interesovanje kod potencijalnih korisnika projekta.

- Pored dobre ideje za projekat, važno je imati i dobru komunikaciju sa donatorom;
- Potrebno je ostvariti dobru saradnju/podršku lokalne zajednice i medija koji pozitivno utiču na realizaciju i značaj projekta;
- Takođe je važno imati dovoljan broj osoblja i volontera na projektu.

UDRUŽENJE ŽENA UNIVERZUM

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Dobar recept za dugotrajno starenje"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Mostar, Stolac, Jablanica, Konjic*
- *Vremenski period: jun 2018. – april 2019.*
- *Kontekst: S obzirom na različite okolnosti koje su uticale na našu zemlju u nedavnoj prošlosti, neizbežan rezultat toga je da Bosna i Hercegovina polako postaje zemlja starijih ljudi. Zbog toga smo odlučili da pomognemo našim starijim prijateljima da bezbrižnije provedu poslednje godine svog života, nudeći im pažljivo pripremljene aktivnosti. Naše aktivnosti su prilagođene ritmu života i interesovanjima starijih lica kako bi mogle biti uspešno realizovane.*
- *Ukupan budžet projekta: 3.226,00 Eura / 6.310,04 KM*

Ciljna grupa

Ciljna grupa su bili stariji ljudi čiji su životni ritam i interesovanja bili u potpunosti uzeti u obzir na projektu.

Problem kojim se projekat bavi

Implementiranjem ovog projekta želeli smo da se stariji ljudi bolje vide i čuju i da budu prisutniji u javnosti. Pokušali smo da ih ohrabrimo da slobodno razgovaraju o problemima koji ih tište. Smatramo da stariji ljudi zaslužuju da svoje vreme provedu na najbolji mogući način, stoga smo odlučili da im ponudimo aktivnosti koje unapređuju duh i telo. Njihove reakcije su nam pokazale da smo u pravu.

Ciljevi projekta

Glavni ciljevi projekta su uspostavljanje prvih kontakata između različitih opština, razmena iskustava i aktuelnih informacija kako bi se dobila jasna slika o stvarnim potrebama starijih lica u domovima za negu starih i izvan njih. Motivisati ih putem implementacije ovog projekta da učestvuju u nečemu što nije tako tipično za njih. Formiranje grupa za samopomoć koje će nastaviti da rade i posle projekta.

Glavne aktivnosti

Druženje uz knjigu, terapiju smehom i grickalice definitivno je dobar recept za dugotrajno starenje.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat "Dobar recept za dugotrajno starenje" dokazao je da su planirane aktivnosti dobro odabrane pošto su pripadnici starije populacije uglavnom neaktivni članovi porodice, ako uopšte i imaju porodicu. Grupe za samopomoć im pomažu da se okupe i druže na načine na koje nisu navikli.

Druženje uz knjige i terapije smehom su najefikasnije aktivnosti iako je i samo okupljanje i ćaskanje ispunjavalo cilj.

Većina učesnika je izrazila svoje zadovoljstvo i želju da takvi društveni događaji budu češći, "jer nemaju vremena za gubljenje".

Populacija koja stari predstavlja izazov za fiskalnu i makroekonomsku stabilnost mnogih društava usled povećane državne potrošnje na penzijske, zdravstvene i programe socijalnih beneficija za starija lica. Ekonomski rast i ukupan kvalitet života mogu biti ugroženi kada vlada treba da preusmeri javnu potrošnju

sa ulaganja u obrazovanje i infrastrukturu na finansijske programe za starije osobe. To je činjenica sa kojom se suočava i naša vlada. Glavna briga starijih ljudi sa kojima smo radili uglavnom je novac i kako priuštiti sebi medicinsku pomoć kada je potrebna. Ovaj projekat je na neko vreme odvratio njihovu pažnju sa crnih misli.

Preporuke

Češći i duži društveni događaji bili bi sjajan doprinos životima pripadnika starije populacije.

To je način da se reši problem usamljenosti i nedostatka pažnje od drugih, da se starijim ljudima vrati osmeh na lice i da im se pruži prilika da razgovaraju o problemima s kojima se suočavaju. Sve to doprinosi tome da osećaju da su priznati i da nisu zaboravljeni i zapostavljeni članovi društva.

UDRUZENJE GRAĐANA OŠTEĆENOG VIDA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Smanjivanje prepreka za socijalnu inkluziju starijih slepih lica"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Tuzla*
- *Vremenski period: osam meseci, od maja do decembra 2018.*
- *Kontekst: Stariji ljudi čine 25% populacije grada Tuzla. Oko 100 njih koriste usluge kućne nege Crvenog krsta. Grupe koje pripadaju mreži "Inicijativa za aktivno starenje" formirane su u određenim lokalnim zajednicama. U decembru 2017, Gradsko veće je usvojilo Akcioni plan socijalne inkluzije koji se bavi ranjivim grupama. Bez obzira na gore navedene pozitivne pomake, usluge nisu dostupne većini starijih lica.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa za projekat su slepa stara lica iz Tuzle. Ova grupa je odabrana zbog niskog stepena socijalne inkluzije.

Problem kojim se projekat bavi

Posebna pažnja posvećena je obrazovanju i informisanju slepih starijih lica i podsticanju da se aktiviraju. Ta lica su izolovana zbog predrasuda i njihove zavisnosti od asistenata koji vide.

Ciljevi projekta

Stvaranje pristupačnih obrazovnih i socijalnih programa u zajednici koji će doprineti osnaživanju slepih i slabovidih starijih lica na području grada Tuzle i stvoriti preduslove za njihovu jednostavniju socijalnu inkluziju.

Glavne aktivnosti

- Dvodnevna radionica o zastupanju za deset slepih starijih lica; provežbati jedno ili dva pitanja od lokalnog značaja za slepe osobe (prevoz, pomoćna sredstva, itd.)
- Sedam edukativnih radionica na teme: Higijena očiju, Kako živeti sa dijabetesom, Kardiovaskularne bolesti, Unapređenje svakodnevnih veština, Prihvatanje oštećenja vida, Uloga sporta u životu i slobodnom vremenu slepe osobe;
- Posećivanje najmanje 15 starijih slepih lica i razgovor sa njima i njihovim porodicama;
- Jednom nedeljno, organizovanje susreta starijih slepih lica sa širokim spektrom aktivnosti: šetnja, igranje šaha ili drugih igara, kuvanje, itd.)

Aktivnosti su odabrane u cilju podsticanja i motivisanja slepih starijih lica da budu aktivnija u Udruženju i da iniciraju promene u svoje ime. Problem se rešava širenjem znanja (zdravstvena zaštita, kako živeti sa slepilom i učenjem iz iskustva drugih slepih osoba).

Rezultati i naučene lekcije

Jedna od najvažnijih promena do koje je projekat doveo je povećan broj aktivnih slepih starijih lica i njihova otvorenost za razmenu iskustava. Starijim slepim licima koje ne mogu biti aktivna u Udruženju zbog zdravstvenih problema dopale su se posete tima iz Udruženja. Osećanje da su nekome važni čini ih srećnima. Aktivne starije slepe osobe vole da provode vreme na otvorenom. Grupa učesnika obrazovne radionice bili su pasivni slušaoci. Nisu postavljali pitanja predavačima. Neke starije slepe osobe bi sedele u kući. Kada smo ih pozvali da prisustvuju radionicama, bili su nesigurni. Kada smo im ponudili prevoz, prihvatili su da dođu.

Preporuke

Organizacijama koje žele da reprodukuju ovaj projekat preporučujemo da koriste naše iskustvo i razgovaraju sa nama. Kada želite nešto da radite za određenu grupu ljudi, razgovarajte sa njima i pažljivo uzmite u obzir njihova mišljenja. Nemojte slikati slepu osobu bez njegovog ili njenog pristanka. Nemojte korisnicima davati obećanja koje ne možete da ispunite.

Primeri dobre prakse - Republika Severna Makedonija

Od 18 prijavljenih, 12 projekata je izabrano za finansiranje.

NVO – UDRUŽENJE GRAĐANA SA ALCHAJMEROVOM BOLEŠĆU

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Univerzitet Treće doba – Skopje i socijalna inkluzija starijih lica*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Skopje, Severna Makedonija*
- *Vremenski period: 01. novembar, 2017. – 31. avgust, 2018.*
- *Kontekst: Mali projekat za kreativno obučavanje i obrazovanje starijih lica radi bolje socijalne inkluzije u zajednicu. Radionice i predavanja iz oblasti: umetnosti i poetskog izražavanja; zdrave hrane, kreativnog baštovanstva, cvečarstva; wellness & spa; fizičkih vežbi; anti-stresa, joga & meditacije.*
- *Ukupan budžet projekta: 4,977.20 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa na ovom projektu su starija lica kao i starija lica sa rizikom od demencije/Alchajmerove bolesti.

Problem kojim se projekat bavi

Sve veći broj starijih lica među stanovništvom Republike Makedonije predstavlja izazov koji zahteva mobilizaciju svih resursa u društvu. Mnoge organizacije civilnog društva, uključujući i našu, tim problemom se bave preko svojih razvojnih programa. Starijim ljudima je potrebno aktivno, zdravo i kreativno starenje kako bi bili zaista uključeni u društvo.

Ciljevi projekta

Glavni cilj projekta je da se kreativno obuče i obrazuju starija lica sa ciljem njihove bolje socijalne inkluzije u aktivnosti zajednice. Kroz ovaj projekat realizovani su sledeći ciljevi:

- Starija lica su motivisana i kreativna i imaju mogućnosti da se kreativnije angažuju na upravljanju svojim životom i kreativnim slobodnim vremenom. Oni se osećaju više ispunjenima i zadovoljnima.
- Stariji ljudi razumeju kako da poboljšaju svoje zdravlje i bolje se staraju o njemu.
- Stariji ljudi se kreativno uključuju u zajednicu, učestvuju na javnim događajima.

Glavne aktivnosti

Glavne aktivnosti su radionice i predavanja na sledeće teme:

- umetničko izražavanje, slikanje, kreativna keramika
- poetska kreativnost i poezija kao hobi
- zdrava hrana, dijeta, zdrav doručak, ručak, večera
- kreativno baštovanstvo, cvečarstvo i voćarstvo
- wellness & spa za bolje mentalno i fizičko zdravlje
- fizičke vežbe za snagu i borbu protiv stresa
- muzika, joga i meditacija.

Primer: Radionica br. 8: Lider i predavač na radionici, prof. Dr Šekerinka Ivanovska, održala je predavanje na temu: Emocionalna inteligencija i ličnost u starom dobu. Izvršena je praktična analiza slučaja. Potom je psiholog T. Kostovska, objasnila tehnike intruzivnog ponašanja, imala razmenu iskustava, pitanja & odgovore i male vežbe meditacije. Ove aktivnosti bile su odabrane zbog toga što su pozitivno uticale na unapređenje zdravlja, mentalne sposobnosti i zaštite od i prevencije demencije.

Rezultati i naučene lekcije

Ovaj projekat unapredio je socijalnu inkluziju starijih ljudi, kao i protok informacija i lični osećaj zadovoljstva sopstvenim fizičkim i mentalnim zdravljem. Stariji ljudi su sada bolje informisani o demenciji, Alchajmerovoj i Parkinsonovoj bolesti. Bolja inkluzija rezultat je poboljšanja u četiri oblasti: zdravstvena preventiva (fizičko i mentalno zdravlje), zdrava ishrana/zdrava dijeta u skladu sa njihovim godinama; uključivanje u kreativnu umetnost i poeziju za bolju mentalnu očuvanost; dnevne lagane vežbe kod kuće za bolje fizičko zdravlje i antistres programi za lakše rešavanje problema sa porodicom i prijateljima; emocionalna inteligencija kao preduslov za dobre odnose. Glavni izazov bio je ogromno interesovanje ovih ljudi na radionicama i predavanjima, tako da smo morali da promenimo planove kako bismo mogli da uključimo sve zainteresovane učesnike.

Preporuke

Na početku projekta potrebno je da napravite upitnik za učesnike gde ćete ih pitati za koje oblasti i radionice su zainteresovani. To će olakšati formiranje grupa po kategorijama. Kategorije mogu biti: umetnost, poezija, zdrava hrana, antistres programi i emocionalna inteligencija. Prvo održite predavanje o određenoj temi ili problemu, što potom treba da prate radionice na te teme.

Što se tiče izazova, važno je imati na umu da je ispunjavanje potreba starijih lica koja imaju više od 75 ili 80 godina izazovnije. Ovim starijim licima je potrebno više podrške zajednice i društva u vidu centara za dnevnu negu, posebno za one koji pate od Alchajmerove bolesti.

NVO – DRUŠTVENI CENTAR OPŠTINE CENTAR, SKOPLJE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Preduzimanje aktivnosti socijalne inkluzije starijih lica*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Društveni centar*
- *Vremenski period: novembar – jun 2018.*
- *Kontekst: Socijalizacija starijih lica*
- *Ukupan budžet projekta: 4.995 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa ovog projekta su starija lica. Ona su takođe deo društva i treba da budu uključena u procese donošenja odluka u zajednici o temama koje su im interesantne.

Problem kojim se projekat bavi

Cilj ovog projekta je uspostavljanje održivog i efikasnog modela doživotnog učenja uz osnaživanje starijih ljudi kroz rad sa mladima na digitalnim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. Time bi pažnja trebalo da bude usmerena na njihovo učešće u modernom društvu, posebno u procesima donošenja odluka o temama koje su im interesantne. Osim toga, projekat se bori protiv usamljenosti posetama mladih volontera i redovnim fizičkim vežbama sa njima.

Ciljevi projekta

Informativni sastanci sa predstavnicima ciljne grupe (starija lica, predstavnici članova Udruženja penzionera opštine Centar, mladi predavači sa znanjem iz digitalne i informacione tehnologije, itd.)

Realizacija 5 radionica sa starijim licima i predavačima u cilju redovne razmene međugeneracijskih znanja i veština u oblasti digitalnih i informacionih tehnologija. (20 učesnika)

Tematski otvoreni dani sa starijim licima

Učestvovanje ciljne grupe u dva budžetska foruma Zajednice, koje Centar redovno organizuje svake godine

Organizovanje redovne i kontinuirane socijalizacije od strane Društvenog centra za pojedince u penzionerskim klubovima i opštinskim čitaonicama (30 učesnika)

Organizovanje fizičkih aktivnosti u lokalnim osnovnim školama ili u prirodi. Organizovanje klubova sa naglaskom na aktivnosti koje su interesantne za starije ljude, na primer: književni sastanci sa autorima iz Makedonije i susednih zemalja.

Glavne aktivnosti

- Pet sesija posvećenih fizičkom vežbanju, koje vodi fizioterapeut
- Pet radionica sa starijim licima za prenos međugeneracijskih znanja i veština u oblasti digitalnim i informacionim tehnologijama u saradnji sa Kancelarijom za mlade opštine Centar.
- Stalni sastanci sa predstavnicima ciljne grupe i aktivistima/volonterima za kontinuirano sprovođenje aktivnosti – razgovori i dogovori o aktivnostima sa predsednikom Udruženja penzionera opštine Centar.
- Održan je sastanak sa članovima Udruženja penzionera na temu književnosti i književnih aktivnosti starijih lica. Između ostalog, diskusija je bila o prednostima čitanja i razgovora o knjigama među starijim ljudima. Penzioneri koji su učestvovali dobili su knjige koje je poklonila Narodna univerzitetska biblioteka.
- Tematski otvoreni dani sa starijim licima
- Učešće ciljne grupe u dva budžetska foruma Centra

Rezultati i naučene lekcije

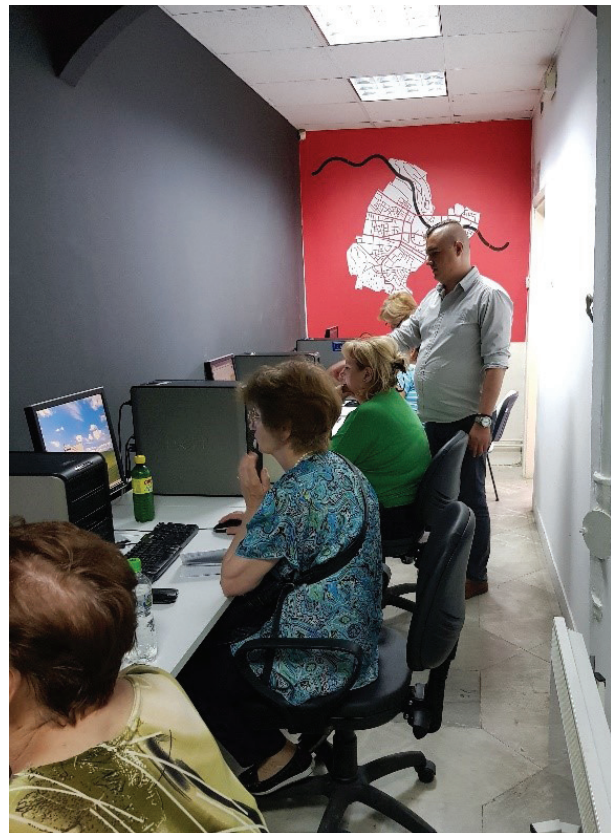
Uspešni sastanci i planiranje vode do dobro izvedenih aktivnosti. Entuzijazam i energija predsednika Udruženja penzionera opštine Centar bila je veoma važna pri organizaciji projektnih aktivnosti.

Preporuke

Stariji ljudi bili su veoma zadovoljni aktivnostima na projektu, posebno fizičkim vežbama koje su organizovane od januara do juna 2018. godine i izrazili su želju da se vežbanje nastavi. Oni bi hteli da se vežbe organizuju redovno, najmanje dva puta nedeljno, što ovim projektom ne bi moglo da se postigne zbog ograničenih resursa. Stariji ljudi su predložili da bi bilo dobro dostaviti peticiju opštini Centar, kako bi se ispunili ciljevi postignuti ovim projektom.

Stariji ljudi bi takođe voleli da časovi kompjutera i informatike budu organizovani redovno i češće nego jednom mesečno.

Takođe žele uključivanje više aktivnosti, posebno zabavnih, u svoje klubove penzionera.

ECO-LOGIC

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Inkluzija starijih lica putem međugeneracijske razmene znanja i veština sa mladim ljudima*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: grad Skopje, opština Čaška (selo Bogomila)*
- *Vremenski period: 01.11.2017. – 31.08.2018.*
- *Kontekst: Ideja projekta bila je da se povežu stariji ljudi sa mlađima, putem razmene međugeneracijskih znanja i iskustava o nizu tema, sa naglaskom na održivosti u domovima. Stariji ljudi biće povezivani sa mlađima na javnim mestima, u ciljnoj opštini projekta (opština Centar), i dodatno u opštini Čaška (selu Bogomila).*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

- Starija lica opštine Centar, grada Skopje uopšteno, opštine Čaška (sela Bogomila)
- Mladi ljudi zaposleni u sektoru civilnog društva
- Mladi ljudi koji rade kao asistenti kućne nege za starija lica
- Mladi ljudi uopšte
- Deca iz obrazovnog centra Gospodin žabac (koja su učestvovala u testiranju pripremljenog alata/igre koja je korišćena za potrebe inkluzije starijih lica)

Problem kojim se projekat bavi

Problem se odnosi na potrebu za inkluzijom starijih lica u društvo kroz različite vrste aktivnosti koje uključuju mlade ljude. Stariji ljudi su uključeni u društvo uglavnom preko aktivnosti vezanih za dobijanje direktnih beneficija u smislu besplatnog prevoza, popusta za razne lekove i tako dalje. S druge strane, ti ljudi su sve manje i manje uključeni u različite aktivnosti koje imaju obrazovnu i/ili zabavnu komponentu. Projekat je uspešno uključio starije osobe, asistente kućne nege, mlađe ljude i decu u međugeneracijske aktivnosti koje su zabavne, edukativne i pokrenuo je diskusiju među generacijama.

Ciljevi projekta

Međugeneracijska razmena iskustava, znanja i mišljenja o raznim društvenim temama, uz naglasak na želje starijih ljudi da ostanu u svom prirodnom okruženju (kao što su njihovi domovi) što je duže moguće.

Testiranje i integrisanje zabavnih i jednostavnih alata i metodologija koje bi omogućile efikasnu komunikaciju i interakciju između starijih i mlađih lica.

Glavne aktivnosti

- Kreiranje koncepta za radionice, komunikacijsku strategiju i promociju
- Otvoreni poziv za učešće starijih osoba u projektu
- Kreiranje alata u formi igre za podsticanje diskusije, mišljenja i razmene iskustava i međugeneracijskog znanja starijih i mlađih ljudi
- Uključivanje asistenata kućne nege u projektne aktivnosti
- Izrada i distribucija flajera i postera u ciljnoj opštini
- Radionice sa starijim licima, asistentima kućne nege i mladim ljudima, čime je omogućen prenos

iskustava, znanja i mišljenja među ciljnim grupama. Za aktivnosti kao što su objašnjavanje osnovnih pojmova ICT tehnologije (Viber, WhatsApp, Skajp, itd.) starijim ljudima bili su zaduženi mlađi ljudi i asistenti kućne nege.

Aktivnosti su bile zasnovane na razvoju inovativnog alata/igre. Inovativni alat/igra započela je zajedničke aktivnosti u vidu zabavnih i edukativnih radionica, gde su stariji i mlađi ljudi bili podeljeni u timove koji su imali za cilj da diskutuju, predlože rešenja za određene ekološke probleme i pobede u igri.

Rezultati i naučene lekcije

- Spoznaja među starijim i mlađim ljudima koji se nikada ranije nisu sreli da mogu da sarađuju, razgovaraju i dobro se zabavljaju. Nije česta pojava da ljudi iz različitih starosnih grupa koji se međusobno ne poznaju budu uključeni u zajedničke aktivnosti.
- Posebno su bile efikasne radionice na kojima su stariji i mlađi ljudi bili zajedno i bili podeljeni u mešovite timove koji su igrali razvijenu inovativnu igru.
- Projekat je stoga osmišljen u skladu sa razvijanjem aktivnosti sa edukativnom igrom/alatom, koja se pokazala kao veoma efikasna. Ono što je moglo bolje da funkcioniše je vremenski okvir i ukupan budžet - gde bi bilo dobro povećati broj radionica i ljudi uključenih na projektu.
- Izrada alata/igre koja bi odlično funkcionisala sa različitim starosnim grupama bio je najveći izazov. Igra koju je razvio tim Eko logic-a postigao je ovo, uz visoku efikasnost.

Preporuke

- Kontaktirati Eco Logic i pitati za učešće u obuci za inovacije u edukativnim procesima. Pored toga, organizacije koje žele da se uključe mogu nas kontaktirati kako bi dobile verziju za štampanje alata pripremljenog na projektu.
- Ne plašite se da uključite starije i mlade ljude istovremeno u svoje aktivnosti, ali imajte na umu da morate da im obezbedite zabavne, interaktivne i istovremeno obrazovne aktivnosti u kojima su svi učesnici aktivni istovremeno.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Preventivne kućne posete za aktivne i zdrave penzionere*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Grad Skopje – opština Aerodrom, Centar, Kisela Voda, Karpoš, Đorče Petrov*
- *Vremenski period: od 01.11.2017. do 31.08.2018.*
- *Kontekst: Teorijski dizajn projekta bio je da se aktiviraju stariji ljudi putem kućnih poseta od strane stručnjaka, da se procene njihovi pojedinačni resursi i zadovolje njihove zdravstvene potrebe putem usvajanja i održavanja zdravog načina života. Projekat predstavlja zajedničku inicijativu Unije Udruženja penzionera Makedonije i PHI Lilison Medike iz Skopja*
- *Ukupan budžet projekta: 4.919,22 Eura*

Ciljna grupa

Na projektu su učestvovala opštine grada Skopje sa više od 10% starijih lica u ukupnoj populaciji. Učestvovalo je 250 nasumice odabranih ljudi starijih od 60 godina, predstavnika različitih stepena nezavisnosti u izvođenju dnevnih aktivnosti (ADL).

Problem kojim se projekat bavi

Približno 70% starijih ljudi ima istovremeno tri do pet hroničnih bolesti, koje su često hronično progresivne. Međutim, procena i intervencije vezane za izolovane zdravstvene probleme starijih lica, bez uzimanja u obzir njihovih funkcionalnih sposobnosti i interakcije sa drugim članovima porodice i njihovim okruženjem, može dovesti do ograničenih i suboptimalnih rezultata. S druge strane, sveobuhvatnu procenu zdravlja i dalje je teško dobiti u tradicionalnoj doktorskoj ordinaciji. Stoga, najveće interesovanje starijih lica, u skladu sa nekoliko anketa sprovedenih na terenu, postoji na polju usluga zdravstvene nege kod kuće od strane zdravstvenih timova.

Ciljevi projekta

Usled ograničenog vremena i budžeta kao i nedovoljnog broja učesnika u pilot studiji, ciljevi projekta su smanjeni na prve korake predviđenog programa preventivnih kućnih poseta (PHV) za starija lica, sa naglaskom na:

preuzimanja, iz postojeće medicinske prakse, najboljih mera zasnovanih na dokazima koje služe za praćenje zdravog načina života starijih lica,

procenu zdravstvenih i društvenih potreba 250 penzionera uz pomoć testiranog PHV protokola,

stalan monitoring zdravstvenog stanja i navika penzionera, uz savete i preporuke za bolju fizičku aktivnost i adekvatnu ishranu, kao i pružanje pomoći i nege penzionerima kojima su potrebne.

Glavne aktivnosti

Projekat je implementiran putem više aktivnosti raspoređenih u nekoliko delova:

- Grupa sa projekta sprovela je sveobuhvatno istraživanje dostupne literature o PHV. Potom je održana produktivna radionica sa 16 učesnika. Upotrebom različitih vrsta podataka i informacija koje su integrisane, naknadno je uspostavljena sintetizovana baza dokaza, uz uključivanje članova grupe sa projekta u iterativne diskusije.
- Na osnovu rezultata iz istraživačke literature i diskusija na radionicama, 2010 Easy-Care standard

(standard lake nege) pokazao se kao najprihvatljiviji protokol za implementaciju PHV. On je prilagođen potrebama projekta kao (PHV-PHA) protokol za proaktivnu procenu zdravlja učesnika. Pored toga, sva dokumentacija za procenu i statističku analizu je bila pripremljena.

- Zdravstveni tim je sproveo 250 kućnih poseta na kojima je izvršena procena zdravstvenih i društvenih potreba penzionera uz pomoć utvrđenog (PHV-PHA) protokola. Negovatelji iz lokalnog udruženja za negu – Nega Plus takođe se staralo o i podržalo 20 penzionera.

Rezultati i naučene lekcije

(PHV-PHA) protokol kao ključni element projekta bio je primenjen na 250 penzionisanih učesnika starosti od 62 do 85 (prosek: 71 godina), od čega su 116 bili muškarci a 134 žene, pretežno srednjeg i visokog obrazovanja. Dobijeni indeks telesne mase (BMI) kod penzionera se kretao od broja od njih 81 sa normalnom težinom, 109 sa prekomernom težinom, 54 sa gojaznošću I stepena i 6 sa gojaznošću II stepena.

Prilikom procene ukupnih potreba za negom i podrškom, utvrđeno je da je samo 17% (n = 42) penzionera bilo nezavisno i bez potrebe za negom, 67% (n = 168) je imalo prosečnu potrebu za pomoći, a 16% (n = 40) veliku potrebu za negom i podrškom (videti grafikon). Za većinu penzionera, najčešće su im potrebne podrška i nega u oblastima “mentalnog zdravlja i opšte dobrobiti” (157/250), “zdravog života” (167/250), “staranja o sebi” (68/250) i “mobilnosti” (113/250). Vezano za procenu takozvanog “rizika prestanka nege”, najniža ocena od 1 poena i mali rizik imao je 41 penzioner (16%) a prosečan rezultat od 2-3 poena i umeren rizik je imalo 67 penzionera (27%). Pri proceni “rizika od pada”, samo 25 (10%) učesnika Ciljne grupe dostiglo je vrednost od 3 ili više poena tj. visok rizik od pada.

Preporuke

Na osnovu rezultata i iskustava sa istraživanja i identifikovane baze dokaza, predlažemo da se (PHV-PHA) protokol koristi na sledećoj fazi ovog projekta – implementacija PHV programa u većem reprezentativnom uzorku penzionera iz Ciljne grupe.

PHV treba da budu u formi razgovora sa otvorenim i dobro strukturisanim pitanjima koji omogućavaju individualno prilagođene kućne posete. Takođe je važno imati priručnik o intervencijama i pripremljenom tretmanu, koji će sadržati informacije o uslugama u lokalnoj zajednici, posebno u oblasti zdravlja i društvenog aspekta.

Uz rezervu da pilot projekat uključuje ograničeni broj učesnika, naš zaključak je da se (PHV-PHA) protokol koji se sprovodi na ovaj način može koristiti da se identifikuju zdravstveni rizici kod starijih lica sa različitim stepenima zavisnosti u izvođenju dnevnih aktivnosti (ADL). Najvažnije je da se čini da je (PHV-PHA) protokol dovoljno osetljiv da identifikuje zdravstvene rizike kod starijih lica sa dobrim zdravljem i da su to oni koji predstavljaju ciljnu grupu za PHV u Makedoniji.

UDRUŽENJE DUGA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Podeli osmeh – ispričaj priču*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Radoviš*
- *Vremenski period: 8 meseci*
- *Kontekst: Osmeh, osmeh i samo osmeh*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Starija lica. Ova grupa je odabrana zato što je najranjivija zbog slabog poznavanja sopstvenih prava.

Problem kojim se projekat bavi

Disfunkcionalne porodice smatraju starije članove porodice teretom. Kada mlađi članovi porodice koriste njihov novac od penzija, čine ih potpuno zavisnim što je vrlo česta pojava u seoskim predelima. Stariji ljudi bivaju često izbačeni iz svojih kuća kako bi se napravilo mesto za mlađe članove porodice kojima su potrebne njihove sobe tako da su stari primorani da žive u novom i stranom okruženju.

Ciljevi projekta

Skretanje pažnje na težak položaj u kom se nalaze neki stariji ljudi, koji su čak i bez podrške članova svojih porodica

Promena svesti javnosti o problemu usamljenosti starijih lica

Jačanje osećanja pripadnosti među starijim ljudima i borba protiv samoće

Glavne aktivnosti

- Posete prirodi uz piknike i druženja
- Specijalan zabavni program za starije žene
- Zajedničke radionice za interakciju između starih i mladih sa ciljem razmene iskustava i veština
- Međuetnička saradnja sa Turcima, itd.

Rezultati i naučene lekcije

Doveli smo do pozitivnih promena u više od 80 domova uz podizanje svesti kod starijih ljudi o tome da su im potrebni ne samo hrana i lekovi, već i društveni kontakti, topla šoljica kafe, pružena uz iskren osmeh, potrebno im je poštovanje i neko s kim će provesti vreme.

Najefikasnije aktivnosti bile su one u prirodi i sa interakcijom svih učesnika, posebno kada bi zajedno radili na nečemu (na primer: kuvanje).

Učesnici su izrazili želju za više aktivnosti na otvorenom, kao i za više zajedničkih aktivnosti kao što su šahovska takmičenja organizovana u domovima nekih od učesnika.

Glavni izazovi bili su vezani za prevoz učesnika tokom aktivnosti na otvorenom. Imali smo kapacitet da prevozimo 35-50 ljudi, ali je bilo mnogo više zainteresovanih. Ovi izazovi su bili veoma složeni jer smo morali da objasnimo ljudima koji nisu mogli sa nama na prvi izlet, da planiramo još izleta i da ćemo ih sve uključiti.

Preporuke

- Budite iskreni sa pripadnicima svoje ciljne grupe, budite im dostupni na telefonima i spremni da reagujete kad ste im potrebni.
- Uvek prilazite starijim ljudima s poštovanjem, bez obzira na situaciju.
- Ukoliko su okupljeni negde na ulici ili u nečijem dvorištu, rukujte se sa njima uz prijateljski osmeh
- Udelite im lep kompliment kad god je to moguće i uspostavite prijateljski kontakt

UDRUŽENJE OTVORI PROZORE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Informaciona tehnologija i treće doba*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Grad Skopje*
- *Vremenski period: 1.11.2017 – 31.8.2018*
- *Kontekst: Naša zemlja je odavno prešla prag demografskog starenja. S obzirom da ljudi stariji od 60 godini čine 15% populacije, sudeći po Popisu iz 2002, Republika Makedonija je prešla koeficijent od 12% za stariju populaciju. S druge strane, tehnološki razvoj je brz i dodatno doprinosi produbljivanju jaza među generacijama što čini da je starijim ljudima teže da budu aktivno angažovani u društvu.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Stariji ljudi u Makedoniji zaostaju za modernim životnim trendovima. Ovaj projekat je omogućio da trideset starijih lica dobije pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i internetu i tako se pridruži digitalnoj zajednici. Projekat im je omogućio da se osećaju više ispunjenima i nezavisnima, da stimulišu svoje umove i obezbede bolju socijalnu inkluziju.

Problem kojim se projekat bavi

Informacione i komunikacione tehnologije mogu predstavljati izazov za starije ljude zbog mnogo toga, između ostalog zbog njihove manje pokretljivosti ili lošeg vida. Međutim, pomoć starijim osobama u pristupanju ovim tehnologijama pomaže im da prevaziđu izazove i olakšava im učestvovanje u društvu.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta bio je podići svest o tome da starija lica mogu u potpunosti da uživaju u prednostima modernog digitalnog sveta.

Specifični cilj projekta bio je jačanje kapaciteta starijih lica u vezi sa informacionim i komunikacionim tehnologijama i korišćenjem interneta kako bi se lakše uključili u zajednicu.

Ovaj projekat je takođe pokušao da prenese poruku da pristup računarima i internetu starijim građanima i unapređenje njihovih kompjuterskih veština doprinosi napretku i boljitku društva.

Glavne aktivnosti

Identifikovanje potencijalnih učesnika

Projektni tim je sproveo istraživanje u cilju identifikacije trideset starijih lica i njihovih potreba za kompjuterima.

Radionice o osnovnim ICT veštinama

Učesnici su dolazili jednom nedeljno na radionice o osnovama korišćenja kompjutera i Interneta koje su trajale sat vremena. Bili su podeljeni u grupe kako bi se obezbedio kvalitetan pristup usredsređen na pojedince za svakog učesnika. Pristup je obuhvatao procenu potreba, preporuku pomoćnog uređaja i podešavanja softvera. Radionice su bile za osnovne Office programe i osnovnu upotrebu interneta.

Radionice o e-dizajnu

Ovom aktivnošću učesnicima je pružena mogućnost da nauče kako da u praksi koriste svoja znanja tako što će proizvoditi e-proizvode. Uz podršku tima, pravili su antologije o različitim proizvodima, nastale iz

njihovih interesovanja. Na primer, birali su teme kao što su putovanja, baštovanstvo i zabava.

Završni događaj

Organizovan je javni događaj gde su predstavljena dostignuća učesnika na e-radionicama. Događaj je imao za cilj da se promoviše i podigne svest javnosti o aktivnom uključivanju starijih građana u društvu.

Rezultati i naučene lekcije

Doživotno učenje je jedan od glavnih faktora uspostavljanja inkluzivnog društva kada su u pitanju stariji građani. Kontinuirano usvajanje novih veština je glavni ključ za ostvarivanje njihovog punog potencijala.

„Kada sam čula za mogućnost prisustvovanja obukama nisam oklevala da se prijavim. Do tada nisam imala nikakvog iskustva u korišćenju kompjutera. U početku, bilo mi je veoma zbunjujuće i teško. Mislila sam da nikad neću naučiti. Tastatura me je zbunila sa svim tipkama i znakovima, izgledalo je kao da sam u kokpitu aviona. Ali vremenom je postajalo sve lakše i zanimljivije. Moram da kažem da je strpljenje predavača doprinelo tome da tečajevi budu opuštajući.“- Violeta Ivanovska, učesnica projekta.

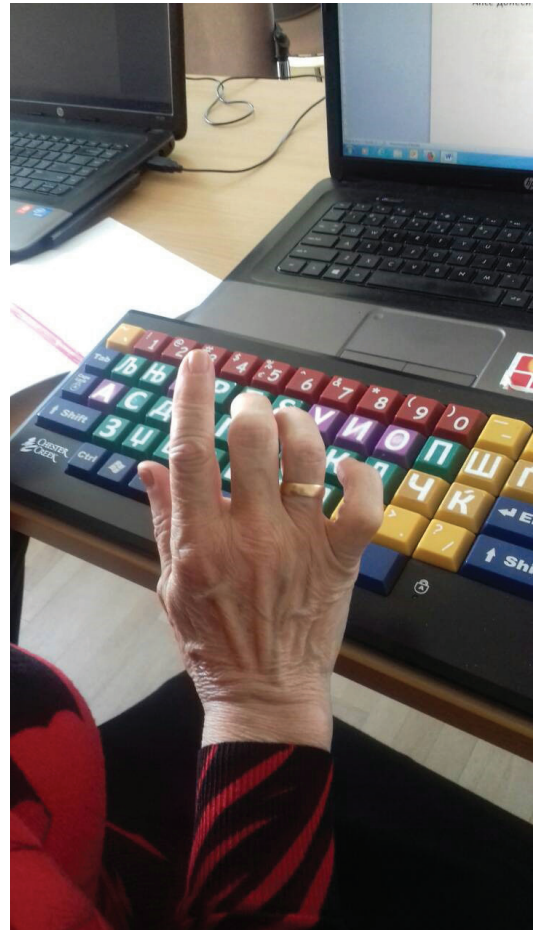
Glavni izazov bio je taj što je učesnicima trebalo vremena da usvoje znanja kao i puno ponavljanja materijala. Tim je stoga odlučio da održi dve obuke u jednom danu, što se pokazalo kao vrlo korisno.

Preporuke

Projektni tim preporučuje organizacijama koje žele da reprodukuju ovaj projekat u svojim zajednicama da prioritizuju korišćenje ICT od strane starijih ljudi pošto ona ima značajan potencijal za njihovo uključivanje u društvo. Takođe se preporučuje primena pristupa usredsređenog na pojedince zbog toga što većina starijih ljudi ima specifične potrebe usled njihove teže pokretljivosti i razumevanja.

Naučene lekcije koje bi mogle da budu korisne organizacijama koje žele da reprodukuju projekat u svojim zajednicama:

- Projekat je nedvosmisleno pokazao da upotreba ICT može da služi kao instrument kojim se bolje mogu uključiti i motivisati odrasli da učestvuju i čime se može podstaći njihovo interesovanje za zajednicu.
- Tim je uvideo da se stariji ljudi na početku lako zbune zbog čudnog ICT žargona.
- Podučavanje starijih ljudi na temu ICT i interneta je težak ali ispunjujući zadatak.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Priprema lokalnih Akcionih planova za socijalnu inkluziju starijih lica*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Vinica i Makedonska Kamenica*
- *Vremenski period: 01.11.2017. - 31.08.2018.*
- *Kontekst: Svakodnevni proces reforme u socijalnom sektoru u Republici Makedoniji dovodi do potrebe za većim učešćem civilnog sektora u planiranju strategija i akcionih planova za socijalnu inkluziju starijih lica. Vinica i Makedonska Kamenica su seoske opštine bez strategija i akcionih planova za socijalnu inkluziju starijih lica. Postoji potreba da stariji ljudi i relevantne institucije zajednički definišu prioritete koji će biti uneti u akcione planove obe opštine.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.934,15 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa projekta su stariji ljudi iz Vinice i Makedonske Kamenice, predstavnici starijih lica sa invaliditetom, problemima sa kretanjem, usamljenih starijih lica i domaćica, neformalnih negovatelja.

Problem kojim se projekat bavi

Postoji više problema u vezi sa socijalnom inkluzijom starijih lica:

Opštine Vinica i Makedonska Kamenica su oblasti iz kojih ljudi emigriraju. Mladi ljudi odlaze na privremeni rad u inostranstvo, a njihovi roditelji (penzioneri) ostaju sami u svojim domovima. Preventivni zdravstveni programi za starija lica ne koriste se dovoljno i ne postoji sistematski pristup rešavanju ovog problema; Stariji ljudi iz seoskih područja su zaboravljeni; Potencijal starijih ljudi (njihova stručnost, veštine, sposobnosti, itd.) se ne koriste sa ciljem da se oni uključe u društveni život zajednice; Stariji ljudi nisu uključeni u donošenje odluka na lokalnom nivou.

Ciljevi projekta

- Unapređenje kvaliteta života starijih lica
- Definisavanje i utvrđivanje problema i rizika socijalne inkluzije
- Promovisanje i afirmisanje socijalne inkluzije
- Ostvarivanje prava i ispunjavanje potreba nastalih usled decentralizacije

Glavne aktivnosti

- Priprema upitnika
- Uspostavljanje radnih grupa u dve opštine, usvajanje pravilnika o radu radnih grupa, analiza situacije, anketa, organizovanje fokus grupa, okruglih stolova, prezentacija EU iskustava na terenu, definisanje problema, grupisanje problema, prioriteti, strateški ciljevi, podciljevi, aktivnosti i akcioni planovi, plan prikupljanja sredstava, monitoring i evaluacija, priprema dokumenta, organizovanje javne rasprave o njemu i završetak pripreme dokumenta.
- Usvajanje dokumenta od strane skupština opština i uspostavljanje koordinacionog tela za monitoring i evaluaciju akcionih planova.

Rezultati i naučene lekcije

Pripremljeni su lokalni Akcioni planovi za socijalnu inkluziju starijih lica u opštinama Vinica i Makedonska Kamenica. Lokalni Akcioni plan za Vinicu usvojila je skupština opštine Vinica a Lokalni Akcioni plan za Makedonsku Kamenicu je u proceduri usvajanja. Sve aktivnosti predviđene na projektu bile su efikasne. Celokupan proces bio je participativan i demokratski a svaki pojedinac i svako mišljenje razmatrano je sa poštovanjem.

Glavni izazovi prevaziđeni su koordinacijom i pravovremenom komunikacijom sa ciljnom grupom i svim interesnim grupama uključenim u proces pripreme lokalnih akcionih planova. Međuinstitucionalna saradnja bi trebalo bolje da funkcioniše. Stariji ljudi koji predstavljaju Udruženja penzionera obe opštine treba da rade na poboljšanju komunikacije sa lokalnim i nacionalnim vlastima, kako bi uspostavili savez potreban za podršku u sprovođenju svoje misije.

Preporuke

Naše preporuke su sledeće:

- Dobiti podršku ciljne grupe
- Dobiti podršku lokalne zajednice (opština, škole, vrtići, centri za socijalnu zaštitu, NVO, kulturne institucije, itd.).
- Sastaviti pravila poslovanja i pridržavati ih se
- Poštovati vremenska ograničenja za sesije
- Aktivno slušati
- Obezbediti da se o vašem radu čuje i da on bude dobro publikovan
- Potpisati memorandum o saradnji sa ključnim akterima u procesu
- Objasniti njihovu ulogu u procesu
- Objasniti koristi koje će imati ciljna grupa i zašto su one bitne glavnim akterima u procesu
- Pripremiti plan komunikacija usmeren na različite aktere u procesu

JUSTICIJA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Samopouzdanje i socijalna inkluzija – preduslov za dostojanstveno starenje"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Kumanovo*
- *Vremenski period: 01.11.2017. – 31.08.2018.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.976,77 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa su starija lica koja su bila aktivna pre penzionisanja, intelektualci, bivši stručnjaci, menadžeri, umetnici i drugi. Ova posebna ciljna grupa odabrana je zato što je najviše zanemarena, čak trpi i diskriminaciju zato što društvo ne prepoznaje njene kapacitete.

Problem kojim se projekat bavi

Problem vitalnih, talentovanih i visokoobrazovanih starijih lica je usamljenost, izolacija, gubitak samopouzdanja, osećanje da nisu potrebni zajednici, da su beskorisni uprkos znanju i iskustvu koje imaju. Nemaju hobije, imaju višak slobodnog vremena, osećaju potrebu za socijalnim kontaktima a takođe i za integracijom i korišćenjem svojih kapaciteta.

Podizanje svesti javnosti o njihovoj životnoj energiji i mogućnostima da budu aktivni u društvu kao i angažovanje starijih vitalnih lica na temama koje su im zanimljive i potrebne bila je glavna ideja na ovom projektu.

Ciljevi projekta

Prenos znanja i veština koje će spojiti starije i mlađe generacije, NVO i poslovni sektor

Podsticanje samopouzdanja i uključivanje u društveni život

Poboljšanje zdravog starenja, spokoja i izbegavanje stresnih situacija

Ohrabivanje starijih lica da vode sopstvene kurseve, volontiraju i da se uključe u stažiranja, razmenu znanja i mentorstvo sa mlađim generacijama

Isti model može se reprodukovati i na drugim mestima, postoji mogućnost započinjanja kurseva, gde će predavači biti starije iskusne osobe

Glavne aktivnosti

Projekat je započet konferencijom za štampu, sa starijim učesnicima, predstavnicima opština i drugih aktera. Komunikacijski aspekt bio je veoma važan zbog čestog korišćenja društvenih medija, distribucije flajera, izjava na lokalnim TV kanalima i internet portalima o svakom događaju sa kratkim izveštajem, fotografijama i video zapisima. Na kraju je objavljena i elektronska knjiga radova sa radionica na projektu. Ove aktivnosti su odabrane jer su doprinele podizanju javne svesti o vitalnoj energiji starijih ljudi i njihovoj sposobnosti da budu aktivni u društvu.

Rezultati i naučene lekcije

Ovaj projekat je povećao svest javnosti o kapacitetima i energiji starijih ljudi.

Posebno su bile efikasne radionice na teme upravljanja projektima, pisanja, bačata plesa, slikanja na staklu, pisanja poezije, haiku i senryū.

Smatramo da bi projekat bio još uspješni da je postojalo finansiranje za bolju komunikaciju sa medijima (pozicija pomoćnika koordinatora).

Preporuke

Dobro je imati memorandume za saradnju sa Udruženjima penzionera u opštinama u kojima se projekat implementira.

Veoma je korisno imati još jednu plaćenu osobu, kao asistenta projekta za organizaciju radionica. Ima dovoljno posla za najmanje 2-3 osobe na projektu.

Uvek je potrebno imati stavku u budžetu za informacije u novinama (internet portalima) ili neki dogovor unapred sa njima.

Angažujte predavače i prostor u lokalnim organizacijama starijih lica ako možete, jer vam to pomaže a njih osnažuje.

Izjave:

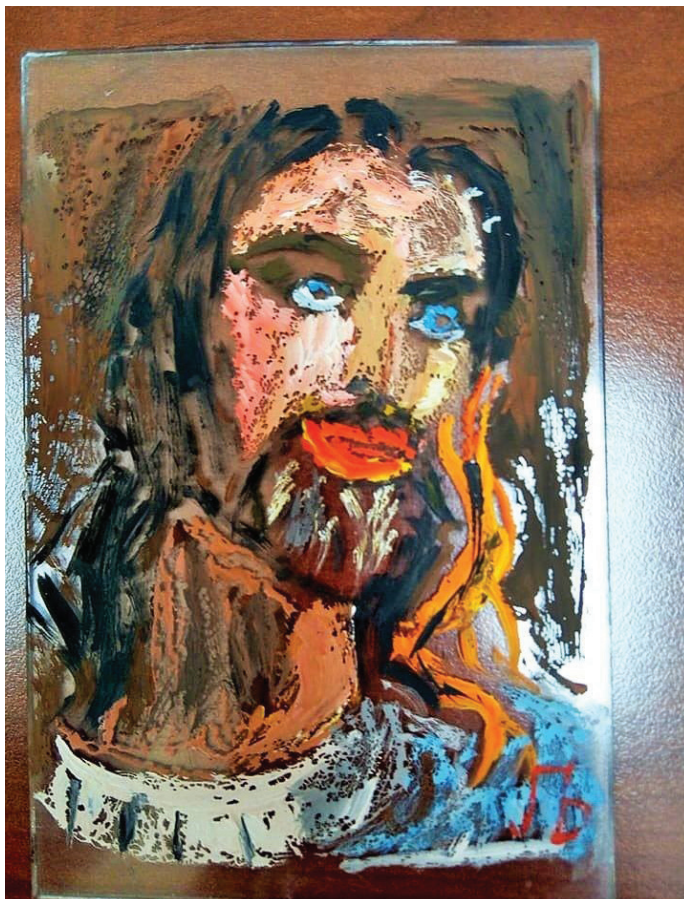
Udruženju penzionera "Kumanovo" iz Kumanova, čiji članovi su penzioneri iz opština Kumanovo, Lipkovo i Staro Nagoričane je poslednjih godina posvećena posebna pažnja zbog njihove posvećenosti pomaganju starijoj generaciji. Realizovano je nekoliko projekata koji su pomogli starijim ljudima da vode lakše i opuštenije živote.

Na ovoj funkciji, sa velikim zadovoljstvom, prihvatili smo i ponuđenu saradnju sa Udruženjem "Justicija". Uz mentorstvo predsedavajuće gđe Olivere Docevske, krajem prošle i početkom ove godine održano je osam radionica o mnogim zanimljivim i popularnim temama od strane eminentnih predavača. Teme su bile interesantne, što je privuklo pažnju preko 160 penzionera iz penzionerskih grupa grada i Lipkova.

Niz edukativnih i kreativnih radionica ocenjen je pozitivno, jer je pomogao učesnicima da steknu nova saznanja i upoznaju nova lica u funkciji sticanja samopouzdanja sa ciljem boljeg organizovanja života za dostojanstvenije starenje.

Mi u Udruženju delimo zadovoljstvo što imamo saradnike kao što su "Justicija" i gđa Olivera Docevska. Spirko Nikolovski, predsednik Udruženja penzionera "Kumanovo"

"Dok sam im predstavljala pravila za uspešnu komunikaciju sa medijima, mislim da su oni koji su učestvovali na radionici stekli nova znanja, a onima koji žele da se uključe u zastupanje i lobiranje ciljeva ZPC-a će biti lakše pošto su dobili osnovno znanje o toj temi. Sigurna sam da će stečena znanja moći u budućnosti da budu vidljiva u radu Udruženja i da će polaznici moći da popularizuju modele koji su im predstavljeni. Sve u svemu, posle završetka kreativne radionice, opšti utisak je da su svi bili zadovoljni dvosatnim druženjem, kako učesnici tako i organizatori i predavači." Jasmina Todorovska, predavač, novinar

KONTAKT

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Aktivan život*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Centar i Čair, Skopje, Makedonija*
- *Vremenski period: 01/11.2017. – 31/08.2018.*
- *Kontekst: Osnovna potreba starijih ljudi je da osnaže svoje fizičke i mentalne kapacitete kako bi se nosili sa svakodnevnim izazovima vezanim za starenje. Kako bi mogli da se izbore sa svim izazovima, potrebni su im pomoć i podrška putem saveta i obuka.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Odabrana grupa su osobe starije od 60 godina koje imaju mogućnosti za lični rast i razvoj. Kako bi mogli da praktikuju obuku za lični rast i razvoj, od ključnog je značaja da imaju zdrav mentalni potencijal za praćenje aktivnosti.

Problem kojim se projekat bavi

Problemi mentalnog zdravlja ljudi starijeg životnog doba uglavnom se ne dijagnostikuju zbog činjenice da u Republici Makedoniji gotovo da nema institucija i specijalističkih ordinacija namenjenih radu vezanom za mentalno zdravlje starijih lica.

U isto vreme, broj obrazovanih terapeuta i savetnika koji su prošli odgovarajuće obrazovanje za psihoterapiju je veoma mali, usluge u ovoj oblasti još nisu u okviru javnih institucija i nisu pokrivene zdravstvenim osiguranjem.

Ciljevi projekta

Glavni cilj projekta je bio da se poveća svest o uticaju mentalnog zdravlja na kvalitet života u kasnom odraslom dobu, kao i da se primene različiti modeli i metode za unapređenje trenutne situacije. Specifični ciljevi bili su unapređenje znanja o prepoznavanju i upravljanju emocijama i različitim psihološkim stanjima; unapređenje komunikacijskih veština i metoda upravljanja konfliktima; razumevanje posledica emocionalnog zatočeništva i praktikovanje tehnika prevencije i razvoja emocionalnog zdravlja.

Glavne aktivnosti

Radionice o različitim temama: Psihologija starenja, Upravljanje stresom, Komunikacijske veštine i upravljanje konfliktima, Emocije i komunikacija, Emocionalno zdravlje, Telesni procesi i njihov uticaj na mentalni proces sprovedene su uz upotrebu interaktivnih metoda i praktičnih alata gde su stariji ljudi imali mogućnost da prepoznaju i razvijaju različite mogućnosti prevencije i poboljšanja njihovog mentalnog zdravlja.

Organizovanje radionica koje su održane u okviru projekta „Aktivni život“ rezultat je dugogodišnjeg iskustva sa različitim klijentima i grupama od strane geštalt terapeuta uključenih na projektu. Napravili smo knjigu „Aktivno življenje“ koja je prva knjiga u Makedoniji pripremljena sa ciljem da bude smernica sadašnjim i budućim terapeutima, savetnicima i stručnjacima u oblasti mentalnog zdravlja o tome kako koristiti različite humanističke metode i alate kako bi efektivno i efikasno radili sa starijim licima.

Rezultati i naučene lekcije

Uspeli smo da napravimo kompletan program rada na emocionalnom rastu i razvoju starijih lica, kao i da razvijemo kreativne metode za rešavanje glavnih izazova u kasnom odrasлом dobu.

Učesnici su naučili kako da se nose sa stresom i negativnim emocijama, kao i da potraže pomoć od odgovarajućih ljudi i institucija kada je to potrebno. Postaju svesni starosti, diskriminacije i zlostavljanja i podučeni su kako da se ponašaju ako se nešto slično njima dogodi.

Naučili su da je ostatak njihovih života njihova odgovornost i da mogu da izaberu da žive aktivno i dostojanstveno ili da ostanu pasivni i neznalice.

Sastavili smo prvu knjigu za profesionalce koji rade u oblasti mentalnog zdravlja sa praktičnim uputstvima, alatima i preporukama za primenu adaptivnog pristupa pri radu sa klijentima u kasnom odrasлом dobu.

Preporuke

Ključ primene geštalt terapije u radu sa ljudima trećeg doba je međusobni odnos terapeuta i klijenta, odnosno kontakta između terapeuta i klijenta koji se sam leči. Pritom je od ključnog značaja za terapeuta da bude oslobođen svih predrasuda i generalizacija o ljudima u starijem životnom dobu, jer je to najčešće najveća prepreka koja može uticati na efikasnost lečenja. Pored toga, terapeut bi trebalo da poseduje veliko znanje o kulturi različitih etničkih grupa, posebno ako radi u multikulturalnim i multietničkim sredinama. Ljudi u starijem životnom dobu koji žive u porodičnom okruženju i imaju podršku porodice imaju potpuno različite potrebe od ljudi u starijem životnom dobu koji nemaju takvu vrstu podrške.

LDA STRUGA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: I stariji to mogu!*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Ohrid, Struga, Debarca*
- *Vremenski period: decembar 2017. – avgust 2018.*
- *Kontekst: Stariji ljudi su najisključenija grupa u društvu. Mladi ljudi emigriraju a stariji ostaju sami. Ciljne opštine nemaju organizovanu negu za starija lica niti domove za stare.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.403 Eura*

Ciljna grupa

Ljudi stariji od 60 godina iz Ohrida, Struge i Debarce. Odabrali smo ove ciljne grupe pošto u ovim opštinama ne postoji organizovani sistem nege za starija lica niti domovi za stare.

Problem kojim se projekat bavi

Pristup informacijama o zdravlju, zakonskim pitanjima, pripremanju zdrave hrane

Pristup individualno prilagođenim fizičkim treninzima prilagođenim starijim licima – trenutno ne postoji mesto gde stariji ljudi mogu da vežbaju

Ciljevi projekta

Stariji ljudi se podstiču da se nose sa svojim zdravstvenim izazovima a zajednice postaju svesne isključenosti starijih lica iz društva.

Glavne aktivnosti

- *Obrazovna kampanja “Stariji to mogu”*
- *16 radionica o jogi za starije ljude*
- *Četiri mini kursa o pripremi zdravih obroka*
- *Šest prezentacija o preventivnoj medicini*
- *Najmanje pet pojavljivanja u medijima*
- *Ove aktivnosti implementirane su tokom 7 meseci u Strugi, Ohridu i/ili Debarci.*

Odabrane su ove aktivnosti, pošto u ciljnim opštinama nema prilike za starije ljude da slušaju ili učestvuju na ovakvim radionicama. Verujemo da će pristup informacijama o preventivnoj medicini, zdravoj hrani i vežbama unaprediti zdravlje starijih lica i dati im mogućnost da stupaju u kontakt sa drugima i osećaju se manje izolovanima.

Rezultati i naučene lekcije

Više od 400 starijih lica učestvovalo je na radionicama. Osećali su se poštovanima i uključenima, jer je neko pokazao interes za njihovu dobrobit. Posebno su bile efikasne lekcije kuvanja gde su stariji ljudi naučili da lako pripreme zdravu hranu, kao i kako hrana može da pomogne u smanjivanju nekih zdravstvenih problema. Takođe, radionice joge bile su veoma popularne, jer su stariji ljudi rekli da se prvi put osećaju prijatno na vežbama. Ostali kursevi za vežbanje su posvećeni mladima tako da stariji ljudi u njima ne učestvuju.

Tango radionica je bila veoma dobro prihvaćena. Trebalo je da organizujemo više plesnih radionica.

Glavni izazovi bili su vezani za zimski period tokom koga je starijim ljudima bilo teško da učestvuju zbog vremenskih uslova, zaleđenih ulica i hladnog vremena. Aktivnosti koje su zahtevale da stariji ljudi napuste domove bili bi bolje realizovane u doba kada je toplije (proleće, jesen). Leto takođe nije dobar period jer je jako vruće.

Bilo bi dobro da se organizuju ture za starije osobe sa posetama lepim mestima gde bi se opustili i sreli sa svojim prijateljima u prijatnom okruženju.

Takođe, smatramo da bi na veoma dobar prijem naišao veći broj radionica vezanih za pravna pitanja (nasledstva, itd.).

Preporuke

Joga ili neki drugi adekvatan program vežbi je veoma koristan za starije ljude. Njima je potrebno da budu sa ljudima svog doba, jer se osećaju neprijatno kada vežbaju u istoj prostoriji sa mladim ljudima.

Zdravo kuvanje je veoma privlačno starijim ljudima.

Plesne radionice donele su mnogo sreće i radosti starijim ljudima.
Preporučena dinamika je jednom nedeljno.

Potrebno je obezbediti prevoz za starije ljude koji žive dalje.

Deliti informacije putem plakata - Najbolji način za širenje informacija je postavljanje plakata (napisanih velikim slovima) u apotekama, lokalnim prodavnicama, zdravstvenim ordinacijama.

Kada prva radionica bude završena, uzmite od svih brojeve telefona i u budućnosti komunicirajte sa njima telefonom. Potrebno je dosta vremena, ali stariji ljudi se osećaju tako dobro kada ih neko poziva na događaje ili samo razgovara redovno sa njima. Kreirali smo bazu podataka sa 200 kontakata i pozivali starije ljude telefonom na svaku radionicu.

SUMNAL

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Kreiranje bolje budućnosti*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Čair, Topana, Skopje*
- *Vremenski period: novembar 2017. do avgusta 2018.*
- *Kontekst: Cilj projekta je bio uključivanje starijih ljudi u društvo i njihova socijalizacija. Putem socijalizacije mlađih i starijih ljudi, projekat je doprineo historiografiji i očuvanju materijalne kulture Roma, beležeći svedočenja starijih.*
- *Ukupan budžet projekta: 5.000 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa na projektu bili su stariji članovi romske zajednice isključeni iz društva, koji mnogo toga mogu da ponude i da prenesu mladima ali na koje niko ne obraća pažnju usled njihove materijalne ili finansijske situacije, što dovodi do socijalne isključenosti. U isto vreme, ova ciljna grupa odabrana je kako bi se ljudi družili ali i zbog sticanja veština i znanja u oblasti informacionih tehnologija i smart telefona, kao i drugih oblasti putem različitih tematskih radionica.

Problem kojim se projekat bavi

Poseban problem vezan za socijalno uključivanje starijih lica je njihova socijalizacija i uključenost u društvo, kao i druženje starijih lica sa mladima kako bi se razmenila mišljenja, iskustva i znanja o različitim temama iz oblasti društvene zaštite, nege starijih lica, pristupa tehnologiji i upotrebe smart telefona u modernom društvu. Takođe, mnogi od njih nisu uključeni u društveni i kulturni život koji uključuje očuvanje tradicionalne romske kulture.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta

Stariji ljudi aktivno doprinose očuvanju materijalne i duhovne kulture Roma i savremenog makedonskog društva prenoseći svoja znanja, veštine, svedočenja i iskustva mlađim generacijama.

Specifičan cilj projekta

Stvaranje održivog, efikasnog modela prenosa znanja i veština koji će okupiti mlađe i starije generacije, čime će se olakšati razumevanje i pomoći sa uspostavljanjem društvenih odnosa između ljudi različitih starosnih doba.

Glavne aktivnosti

Projekat je implementiran kroz 6 glavnih aktivnosti:

- Informisanje zajednice i kreiranje spiskova učesnika na projektu uključivanjem starijih isključenih lica sa socijalnim rizikom i mladih pripadnika romske zajednice
- Uređenje prostora za društveni klub za druženje ljudi, sprovođenje edukacije i obuka za aktivno učešće
- Izrada i implementacija grupe zajedničkih kurseva obuke za korišćenje interneta i smart telefona

- Realizacija 20 tematskih radionica
- Zajednički rad na pisanju scenarija i odabir kratkih dokumentarnih tema
- Organizacija i sprovođenje događaja za promociju kratkih dokumentarnih filmova u oblastima Republike Makedonije u kojima živi romska populacija

Rezultati i naučene lekcije

50 starijih osoba, kao i 50 mladih ljudi iz zajednice aktivno je učestvovalo u implementaciji i realizaciji projekta. Osnovan je društveni klub namenjen međugeneracijskoj saradnji i komunikaciji sa ciljem promovisanja aktivnog građanstva među mladim i starijim osobama. Od ukupnog broja učesnika, 50 starijih ljudi bilo je u mogućnosti da koristi informacionu tehnologiju i mobilne telefone kako bi dobili usluge i različite informacije koje su im bitne. 50 mladih ljudi iz zajednice učestvovalo je na radionicama i pomoglo starijim osobama da nauče osnove korišćenja mobilnih telefona i interneta.

Organizovano je 20 tematskih informativnih radionica o različitim temama na kojima su predavali stručnjaci. Učestvovalo je 437 osoba, od toga 337 starijih i 100 mladih ljudi iz zajednice. Kratak dokumentarni film nastao je kao rezultat zajedničke saradnje. Ova aktivnost kao deo projekta bila je veoma zanimljiva starijim ljudima, jer je promovisala model međugeneracijske saradnje i pokazala da oni mogu da utiču na određene elemente javnog i društvenog života.

Preporuke

Socijalna zaštita starijih ljudi je važna, ali podjednako važni su socijalizacija i integracija u društvo, uključivanje starijih lica u društveni i kulturni život. Podsticanje i održavanje kreativnosti starijih ljudi, podsticanje i održavanje kreativnosti u braku, moć razmene iskustava, kao i korišćenje i potpuno razvijanje potencijala starijih ljudi u okruženju u kom žive predstavljaju dobar način da se poveća njihova socijalna inkluzija.

Promovisanje i sprovođenje nacionalnih politika za starija lica treba da budu u skladu sa standardima i politikama Evropske Unije.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Uz kafu pričamo o životu – nekad i sad*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Pehčevo*
- *Vremenski period: 01.11.2017-31.08.2018*
- *Kontekst: Potreba za podrškom društva kod starih ljudi se povećava kada počne da im se menja zdravstveni, kognitivni i emocionalni status. Nedostatak ravnoteže između potreba i mogućnosti u socijalnom okruženju negativno utiče na dobrobit starijih ljudi. Njima je često potrebno malo pomoći, ali nema ko da je pruži.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.943,93 Eura*

Ciljna grupa

Većina naših korisnika koji žive u seoskim područjima su stariji ljudi koji duže vreme žive sami. Njihova socijalna uključenost u dnevnim centrima gotovo je nemoguća zbog udaljenosti: potreban im je prevoz i to je finansijski neodrživo.

Naša ciljna grupa imala je priliku da se druži, razgovara i dobije podršku za osnovne životne potrebe. Ono što je našoj ciljnoj grupi potrebno je malo pažnje i prilika da razgovaraju jedni sa drugima ili sa mlađom osobom iz okruženja.

Problem kojim se projekat bavi

Kako ljudi postaju stariji, njihove uloge i odnosi u društvu se menjaju. Starijim licima potrebna je socijalna integracija sa okolinom, posebno ako žive sama. Usamljenost dovodi do gubitka bitnog konteksta potrebnog za socijalnu integraciju sa okruženjem.

Potreba za socijalnom podrškom kod starijih se povećava kako im se menja zdravstveni, kognitivni i emocionalni status.

Ciljevi projekta

Pružanje socijalne podrške starijim licima u skladu sa promenama u njihovom zdravstvenom, kognitivnom i emocionalnom statusu.

Glavne aktivnosti

Organizacija i realizacija 20 sastanaka i druženja sa starijim licima u njihovim domovima, sa projektnim timom, koji se sastoji od doktora, medicinske sestre, socijalnog radnika i predavača. U timu smo uvek imali mlade ljude koji su pažljivo slušali životne priče koje su im ispričali stariji. Na licima starijih ljudi bilo je očigledno koliko im znači da imaju nekoga sa kim mogu da razgovaraju.

Takođe smo realizovali i završni događaj u Pečevu, sa muzičkim numerama (hor Udruženja penzionera u Pečevu), a na događaju na kom smo predstavili izveštaj o rezultatima projekta prisustvovalo je 90% učesnika sa sastanaka.

Stariji ljudi su aktivno učestvovali u organizaciji sastanaka, posebno kada su oni bili organizovani u njihovim domovima.

Rezultati i naučene lekcije

Uz naše aktivnosti postali smo glasni i učinili smo situaciju starijih lica u našoj zajednici vidljivom. Pokazali smo da stariji i usamljeni ljudi često žive ispod granice siromaštva, posebno u ruralnim područjima.

Njihove potrebe smo učinili vidljivim putem sastanaka sa relevantnim interesnim grupama u našoj zajednici.

Evidentno je da su većina starijih ljudi žene, a jedan od razloga njihove nevidljivosti je i rodna neravnopravnost, kao tradicija.

Nacionalna strategija za starija lica takođe predviđa vid smeštanja starijih osoba u hraniteljske porodice, ali to još nije sprovedeno u praksi. Preporučujemo da se kriterijumi za registrovanje potencijalnih hraniteljskih porodica svedu na lokalne mogućnosti.

Efekat naših aktivnosti će takođe biti vidljiv slanjem izveštaja donosiocima odluka u lokalnoj zajednici o registrovanim nedostacima u sistemu nege za starija lica. Nastavićemo tako što ćemo tražiti da se ti nedostaci reše i da se poveća nivo građanskog učešća starijih osoba u organima koji donose odluke o pitanjima od javnog interesa.

Preporuke

Naša preporuka je da u svakom gradu i svakom selu budu identifikovani stariji ljudi kojima je potrebna pomoć. Iznenađujuće je koliko možemo od njih da naučimo o životu, naravno kroz "razgovor uz kafu".

Starijim ljudima potrebno je druženje. Samo materijalna pomoć i podrška nisu dovoljni; socijalna integracija je važna za ljude sa izraženim intelektualnim kapacitetom koji ga mogu koristiti u socijalnom okruženju. Učesnici su izrazili veliko zadovoljstvo ovim tipom sastanaka.

Mogli bismo da citiramo izjave koje su iste za sva okruženja u kojima smo se družili:
"Kako ste se setili da ulepšate naše živote?"

"Zaboravili smo da razgovaramo, jer nema nikoga pored nas sa kim bismo razgovarali;"

"Ima nas dvoje, nemoćni smo i počeli smo da se svađamo po ceo dan, od velike ljubavi koju smo osećali celog života, počeli smo da se mrzimo;"

"Dani su dugi, veoma dugi, kao i noći kada nema nikog da vam uđe u kuću."

"O Bože, Sabri, to si ti? Molim vas, dođite, posetite me, jer ja ne mogu da posećujem vas ... "i tako dalje.

Primeri dobre prakse - Crna Gora

Od 21 prijavljenog, 12 projekata je izabrano za finansiranje.

BJELOPOLJSKI DEMOKRATSKI CENTAR

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: „Doprinos inkluziji starijih lica u društvo“*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Opština Bijelo Polje*
- *Vremenski period: 10 meseci*
- *Kontekst: Svi podaci ukazuju na to da su stariji ljudi u nezavidnom položaju i da značajan broj njih nema dovoljnu negu. Usvajanjem lokalnih Akcionih planova prvenstveno u opštini Bijelo Polje, razviće se dodatne usluge podrške starijim osobama i promovisati i približiti im se posebne usluge u sistemu socijalne zaštite koje pružaju institucije u Bijelom Polju a koje su namenjene starijim licima.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.967 Eura*

Ciljna grupa

Direktno ciljne grupe su starija domaćinstva i usamljena starija lica koja žive u opštini Bijelo Polje. Ovaj projekat takođe obuhvata i indirektno ciljne grupe koje se sastoje od predstavnika institucija koje se bave socijalnom i zdravstvenom zaštitom u ovim opštinama. Takođe, indirektno ciljne grupe su nevladine organizacije u opštinama Bijelo Polje i Berane, mediji i svi građani koji žive na području tih opština, kao i organizacije koje moraju da se sa više odgovornosti bave problemima sa kojima se suočavaju stariji ljudi.

Problem kojim se projekat bavi

Uopšteno govoreći, nizak životni standard direktno se odražava na kvalitet života starijih lica. Zbog fizičke nemogućnosti da nađu dodatne poslove, s jedne strane, i posebnih zdravstvenih potreba, s druge strane, stariji ljudi osuđeni su na siromaštvo. Pored potrebe za materijalno boljim životnim uslovima i socijalnom inkluzijom, potrebe starijih lica obuhvataju i adekvatnu zdravstvenu zaštitu, zabavne, sportske i kulturne sadržaje koji odgovaraju njihovim potrebama i interesovanjima i podizanje nivoa svesti i moralne odgovornosti za svakodnevnu negu starijih lica. Realizacija ovih potreba može se dugoročno osigurati samo popularizacijom ideje o starijim ljudima kao jednakim i aktivnim članovima zajednice koji su u dobu smanjene životne energije usled biološkog starenja, ali poseduju mnoga znanja koja se ne smeju ignorisati.

Ciljevi projekta

Cilj ovog projekta je da se poveća stepen korišćenja usluga socijalne podrške za starija lica, kao i da se da doprinos većem učešću starijih osoba u kreiranju javnih politika u opštinama Bijelo Polje i Berane. Specifični ciljevi projekta su: povećanje broja informacija koje starija lica daju pružaocima usluga socijalne zaštite, što doprinosi održivom modelu pružanja usluga socijalne zaštite za starije ljude i podizanju nivoa znanja i veština u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou.

Glavne aktivnosti

- Sprovođenje istraživanja i priprema studije o potrebama starijih lica
- Poseta domaćinstvima starijih i usamljenih ljudi od strane volontera NVO "Demokratski centar Bijelo Polje"
- Organizovanje Foruma starijih lica i obuka za njih
- Izrada promotivnog materijala

Rezultati i naučene lekcije:

- Povećana svest starijih lica o uslugama socijalne zaštite
- Bolji mehanizmi za korišćenje usluga socijalne podrške
- Povećan nivo informacija o tome kako učestvovati u procesu donošenja odluka

Koje aktivnosti su bile naročito efikasne?

Podnošenje inicijative za izradu održivog modela pružanja usluga socijalne zaštite starijim licima

Obučavanje 15 osoba o tome kako učestvovati u procesima donošenja odluka

Šta je moglo da funkcioniše bolje?

Obrazovanje u seoskim područjima i promocija usluga socijalne zaštite

Koji su bili glavni izazovi i kako su prevaziđeni?

Nedostatak interesovanja kod starijih ljudi da se uključe u projektne aktivnosti

Udaljenost seoskih područja

Nedostatak interesa medija da prate aktivnosti

Preporuke

- Kontinuirane aktivnosti na podsticanju starijih lica da se uključe u proces donošenja odluka
- Uključivanje starijih lica u društvene procese
- Ispunjavanje slobodnog vremena starijim licima - organizovanje volonterskih skupova
- Promovisanje usluga socijalne inkluzije

U seoskim područjima većina starijih ljudi je neobrazovana i stoga ne želi čak ni da se integriše u društvene procese. Stoga je neophodno kontinuirano komunicirati sa njima i raditi na suzbijanju predrasuda. Takođe je neophodno pripremiti aktivnost kroz koju će stariji ljudi shvatiti da su deo društvenih procesa i da je potrebno da učestvuju na projektima.

EVROPSKE DEMOKRATSKE INICIJATIVE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Aktivni zajedno"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: NVO "Evropske demokratske inicijative" - Kotor*
- *Vremenski period: 10 meseci*
- *Kontekst: "Aktivni zajedno" je multidisciplinarni projekat sa naglaskom na poboljšanje kvaliteta života starijih lica i ispunjavanje njihovog slobodnog vremena različitim kreativnim aktivnostima kroz umetničke programe koji će doprineti njihovoj većoj uključenosti u zajednicu putem aktivnog učestvovanja i efikasnog iskorišćavanja postojećih programa. Uključivanjem starijih ljudi u likovne radionice nastojimo da podstaknemo kreativnost, doprinesemo njihovoj boljoj socijalizaciji, stvorimo osećaj korisnosti, poboljšamo njihovo mentalno zdravlje, postignemo subjektivni osećaj zadovoljstva, održimo njihovo samopouzdanje, kao i mentalne i fizičke aktivnosti i pomognemo im da steknu osećaj veće autonomije.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.960,86 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa projekta su: ljudi (žene i muškarci) stariji od 65/67 godina iz opštine Kotor. Ciljna grupa projekta su posebno osobe iz socijalno ugrožene populacije, osobe sa invaliditetom, stariji ljudi koji žive u jednočlanim domaćinstvima ili oni koji su zanemareni od strane svojih porodica.

Problem kojim se projekat bavi

Postizanjem cilja projekta omogućićemo starijim licima da više ne budu puki primaoci usluga, već da postanu pružaoci usluga, što će značajno da doprinese poboljšanju njihovog mentalnog zdravlja, postizanju subjektivnog osećaja zadovoljstva životom, održavanju samopouzdanja, održavanju mentalne i fizičke aktivnosti, većoj autonomiji, boljoj organizaciji vremena, kao i provođenju vremena u stvaranju slika i kreativnih radova.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta je da se smanji ranjivost i doprinese poboljšanju kvaliteta života i povećanju socijalne inkluzije starijih osoba u zajednici (njihovom prirodnom okruženju) i unapređenju aktivnog učešća starijih lica putem realizacije umetničkih i kreativnih programa.

Glavne aktivnosti

- Organizovanje edukativnih radionica
- Organizovanje radionica za izradu karnevalskih maski
- Informisanje javnosti o projektu – medijska kampanja

Umetničke radionice podstiču kreativnost starijih ljudi i omogućavaju im da samostalno ili organizovano nastave da rade na kreativnim delima i nakon završetka projekta. Za neke od učesnika to je bio način da se uključe u aktivnosti za koje su bili zainteresovani, ali nisu imali vremena ili mogućnosti za to prethodnih godina.

Rezultati i naučene lekcije

Na početku implementacije projekta, broj učesnika u likovnoj radionici bio je prilično mali. Stariji ljudi nisu bili sigurni u svoju kreativnu energiju i nisu videli svrhu svog učestvovanja. Međutim, kako su se radionice ponavljale, broj se povećavao, a stariji ljudi su počeli da izražavaju svoju kreativnu inspiraciju.

Koje aktivnosti su bile naročito efikasne?

Više od polovine učesnika kreativnih radionica bile su osobe sa invaliditetom, od kojih su neke imale ozbiljno ograničenu pokretljivost. Većina njih volela je da radi sa glinom jer im je omogućavala da prave različite oblike i likove.

Šta je moglo da funkcioniše bolje?

Motivisanje starijih ljudi da učestvuju u kreativnim radionicama bilo je u početku teško. Smatramo da bi organizovanje poseta umetničkim izložbama pomoglo jer bi učesnici dobili inspiraciju i ideje na taj način.

Koji su bili glavni izazovi i kako su prevaziđeni?

Glavni izazov tokom radionice, posebno na početku, bio je ubediti starije osobe da one to mogu. To je učinjeno kroz topao, prijateljski razgovor. Neki stariji ljudi su u početku dolazili samo da se druže i nisu želeli da se angažuju kreativno, ali to se vremenom promenilo.

Preporuke

Organizacije koje žele da reprodukuju ovaj projekat moraju to da rade sa ljubavlju, velikom posvećenošću, uvek obraćajući pažnju na sve učesnike te da se pobrinu da razgovaraju sa njima i inspirišu ih da kreativno iskoriste svoje slobodno vreme i stvore nešto lepo i korisno i za sebe i za druge.

Implementacija projekta "Aktivni zajedno" doprinela je:

- unapređenju socijalne zaštite starijih lica, razvoju svesti i širih aspekata potrebe za stvaranjem najboljih uslova za starije ljude;
- tome da stariji ljudi provode svoje slobodno vreme na raznim aktivnostima, druženju i imaju osećaj da su korisni.

„Umetničke radionice pomažu nam da dobro provedemo slobodno vreme. Ponekad samo ne znamo šta da radimo sa slobodnim vremenom koje imamo i ono nam prolazi veoma sporo. Sada, kada možemo da se okupimo i radimo zajedno, vreme prolazi brže.”- kaže jedan od korisnika.

GORICA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Moja bašta u zelenom srcu grada"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Podgorica*
- *Vremenski period: decembar 2017. – avgust 2018.*
- *Kontekst: Projekat je obezbedio starijim ljudima prostor u kome su, putem redovnih fizičkih aktivnosti i u saradnji sa drugim ljudima sličnog životnog doba, kao i kroz interakciju sa mladima, na kreativan način dali doprinos očuvanju i održavanju javnih zelenih površina.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.950 Eura*

Ciljna grupa

Stariji fizički aktivni ljudi. Stariji ljudi žele aktivno da rade na očuvanju životne sredine i srećni su kada saraduju sa mlađim generacijama na način kojim se promoviraju generacijska i međugeneracijska saradnja, volonterski rad i aktivno starenje.

Problem kojim se projekat bavi

Glavni problem kojim se bavio projekat je uključivanje starijih lica u ekološke i volonterske aktivnosti u zajednici.

Ciljevi projekta

Problem međugeneracijske saradnje, bilo da se radi o volontiranju ili poslovnoj saradnji, evidentan je u našem okruženju. Ovaj projekat će značajno doprineti ublažavanju ovog problema, posebno zato što će trajati dugi broj godina i mnoge grupe starijih ljudi će biti uključene u projektne aktivnosti. Postoji nekoliko problema koje će ovaj projekat pokušati da reši (manjak aktivnosti doživotnog učenja, usamljenost i nedostatak fizičkih aktivnosti starijih lica ...) a smatramo da je glavni problem koji će biti rešen implementacijom ovog mikro-projekta nedovoljna uključenost starijih lica u ekološke/volonterske aktivnosti u zajednici. Takođe, budući da je pitanje zdrave životne sredine svakim danom sve izraženije a potreba za stalnim razvojem ekološke svesti neophodna, cilj projekta je da razvije ekološku svest, da se aktivno učestvuje u održavanju urbanih zelenih površina i razvoju volonterskih aktivnosti. Veštine i znanja će povezati mlađe i starije generacije, olakšati razumevanje i uspostavljanje društvenih veza između generacija, a uvereni smo da se projekat može reprodukovati i u drugim crnogorskim gradovima.

Glavne aktivnosti

- Uklanjanje invazivnih biljnih vrsta i smanjivanje terena
- Priprema zemljanog supstrata
- Nabavka i sadnja potrebnog biljnog materijala
- Održavanje bašta

Rezultati i naučene lekcije

Projekat je deo prve "Mediterranske bašte" u Podgorici (Crna Gora). Od napuštenog dela brda Gorica napravili smo oazu mira, obrazovanja i opuštanja.

Koje aktivnosti su bile naročito efikasne?

Volonterske aktivnosti

Šta je moglo da funkcioniše bolje?

U potpunosti smo zadovoljni realizacijom svih projektnih aktivnosti.

Preporuke

Stariji i mladi ljudi mogu udruženo da rade na zelenim površinama u gradskom okruženju i da u njima zajedno uživaju.

Tri ključne naučene lekcije:

- Solidarnost
- Entuzijazam
- Ljubav prema prirodi

HUMANITARAC

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: „Socijalna inkluzija usamljenih starijih lica iz seoskih područja opštine Nikšić“*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Nikšić*
- *Vremenski period: 1.12.2017- 30.9.2018.*
- *Kontekst: Implementiran je u 6 opštinskih zajednica seoskog područja. Projektni tim je bio sačinjen od volontera i predstavnike opštinskih organa. Aktivnosti su uključivale 370 poseta starijim licima, 621 telefonski poziv, 18 sastanaka, 6 radionica, 90 individualnih edukativnih razgovora i Okrugli sto. Pokrenuto je devet postupaka za ostvarivanje socijalnih prava i zaštite. Medijska pokrivenost je uključivala emisiju na nacionalnoj televiziji, dva gostovanja na lokalnoj televiziji, dva članka u novinama i pet radio najava.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.998 Eura (5.708 uz dodatno finansiranje)*

Ciljna grupa

Ciljna grupa se sastojala od 91 usamljena starija lica iz seoskih područja 6 opština, 70 članova opštinskih organa i 20 predstavnika obrazovnih, zdravstvenih i verskih institucija. Stariji ljudi su izabrani iz grupe prethodno identifikovanih 311 socijalno ugroženih starijih domaćinstava; 91 ljudi bilo je u najtežoj situaciji zbog svoje usamljenosti, među ostalim problemima. Uključeni su predstavnici opštinskih organa radi povećanja njihovih kapaciteta i motivacije za učešće u realizaciji projektnih aktivnosti.

Problem kojim se projekat bavi

Projekat se bavio: usamljenošću, zdravstvenom zaštitom, lošim materijalnim uslovima, teškoćama u ostvarivanju garantovanih prava i nedovoljnim učešćem starijih lica u društvenim događajima. Komentar vajara Mija Mijuškovića kada je dobio nagradu za svoj rad - **Najveća nagrada za muškarca od 85 godina je RAZGOVOR** - najbolje ilustruje kako usamljenost utiče na starije ljude. Članovi fokus grupe žalili su se uglavnom na nedostatak razgovora. Govorili su posetiocima stvari kao što su „Ostani malo duže!“ i pitali „Kada ćeš ponovo doći?“.

Ciljevi projekta

Opšti cilj:

Povećati nivo integrisane socijalne zaštite starijih lica i kvalitet života u njihovom prirodnom okruženju.

Posebni ciljevi:

Umanjiti osećaj usamljenosti, nedostatak perspektive i zanemarivanje 91 usamljenih starijih ljudi iz seoskih područja opštine Nikšić

Povećati kapacitete nadležnih tela 6 opštinskih zajednica iz seoskih područja opštine Nikšić za aktiviranje i učestvovanje u realizaciji aktivnosti koje će doprineti socijalnoj inkluziji starijih lica u njihovim područjima.

Glavne aktivnosti

- Psiho-socijalna podrška za usamljene starije osobe putem kućnih poseta i telefonskih poziva. To je bila najznačajnija aktivnost za korisnike jer nisu bili usamljeni barem za vreme naših poseta.
- Stvaranje preduslova za telefonsku komunikaciju starijih osoba. Prilikom prve posete dobili su flajere i uputstva za njihovo korišćenje. Važni brojevi na flajerima omogućili su im da komuniciraju sa drugim ljudima „koji dele istu sudbinu“.
- Organizovanje jednodnevnih edukativnih radionica i individualnih razgovora za starije osobe i predstavnike opštinskih organa u 6 lokalnih zajednica na temu „Aktivno starenje u prirodnom okruženju“. Pošto je prisustvo bilo malo, nezavisni ekspert o ljudskim pravima starijih lica (u poseti Crnoj Gori i, na predlog Crvenog krsta Srbije, uz kontaktiranje partnera sa projekta TASIOP) predložio je individualno obučavanje starijih lica u njihovim domovima što je dalo veoma dobre rezultate.
- Organizovanje Okruglog stola na temu: „Položaj i problemi starijih ljudi iz seoskih područja i mogućnosti njihovog rešavanja“. Članovi fokus grupe su aktivno učestvovali u aktivnostima. Komentar Janičić Slavojke: **“Pa, sada više nismo sami”** je pozitivan pokazatelj uspešne implementacije projekta.
- Dizajniranje info-materijala i medijske kampanje.

Rezultati i naučene lekcije

Projekat je doveo do niza pozitivnih promena kako za usamljene starije osobe tako i za lokalne zajednice. Starije osobe nisu usamljene kao nekada, povećao se nivo njihovog samopouzdanja i znanja o aktivnom starenju u prirodnom okruženju. Projektni tim je zadobio njihovo poverenje što se pretvorilo u trajnu prijateljsku vezu. Povećani su i kapaciteti opštinskih organa. Crnogorska javnost, nadležni državni organi i organizacije upoznati su sa situacijom, problemima starijih osoba iz seoskih područja, kao i demografskim promenama putem nacionalne televizije. Pristup je bio zasnovan na poštovanju, uz potpunu eliminaciju birokratskih i administrativnih metoda i izbegavanje klasičnih predavanja s naglaskom na optimističan pogled na njihov budući život. S obzirom na činjenicu da je NVO HUMANITARAC implementirala 3 velika EU projekta i preko 80 lokalnih projekata na socijalnom polju, ovaj mikro projekat nije bio posebno izazovan. Ispostavilo se da su teški vremenski uslovi ograničavajući faktor što je dovelo do kašnjenja sa nekim posetama.

Preporuke

- Dok radite sa starijim licima, molimo vas da pokažete poštovanje za njihovu situaciju i način života i izbegnete birokratski pristup. Izbegavajte klasično predavanje. Pokušajte da ne govorite o „mračnim stranama života“.
- Dajte prioritet pozitivnom pogledu na njihovu budućnost.
- Ne pokazujte negativne emocije, čak i ako mislite da stariji ljudi žive u veoma lošim higijenskim uslovima.
- Stariji ljudi u Crnoj Gori su veoma gostoljubivi pa ih nemojte odbijati ako vam ponude neku poslasticu (kafu, sok).
- Kada posećujete starije ljude koji žive u seoskim područjima, uvijek ponesite štap, obucite adekvatnu odeću i obuću (cipele sa štiklom se ne preporučuju).

IMPULS

Naziv projekta i informacije o projektu

-
- *Naziv projekta: Socijalna i psihološka podrška starijim licima*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: opština Nikšić*
- *Vremenski period: 01.12.2017. – 01.10.2018.*
- *Kontekst: Cilj projekta bio je organizovanje socijalno-edukativnih i savetodavnih radionica u cilju pružanja konkretne pomoći starijim licima u rešavanju njihovih tekućih problema. Svi korisnici projekta bili su korisnici Dnevnog centra za starija lica u Nikšiću. Uvođenjem novih, do tada nepostojećih, aktivnosti u okviru usluga koje se pružaju starijim licima, oni su osnaženi i bolje integrisani u društvo i uspeali su da prevaziđu usamljenost i socijalnu izolaciju.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.940 Eura (sa dodatnim eksternim finansiranjem, budžet iznosi 8.340 Eura)*

Ciljna grupa

Direktna: lica starija od 65 godina (trenutni korisnici usluga Dnevnog centra)

Indirektna: porodice starijih lica koja koriste usluge Dnevnih centara; porodice lica koje su korisnici usluga; lokalna zajednica

Ova ciljna grupa odabrana je na osnovu analize u kojoj smo identifikovali da ovaj tip usluga nedostaje u zajednici.

Problem kojim se projekat bavi

Ciljna grupa nije imala informacije vezane za sistem i probleme zdravstvene zaštite a one su im pružene na radionicama na temu zdravstvene zaštite, kao i socio-edukativnim radionicama. Njihova izolacija u smislu provođenja vremena kod kuće smanjena je putem organizacije radionica, izleta i turnira održanih u Dnevnim centrima.

Ciljevi projekta

Cilj projekta je organizovanje socijalno-edukativnih i savetodavnih radionica, kao i aktivnosti koje nedostaju korisnicima Dnevnih centara. Putem organizacije ovih radionica korisnici su bili bolje informisani i pružena im je konkretna pomoć u rešavanju njihovih problema, kao i rešavanju problema koje imaju sa svojim porodicama.

Osim socijalno-edukativnih i savetodavnih radionica, organizovane su i zabavne aktivnosti kao što su izleti na različite mesta, poseta pozorištu u Nišiću, kao i aktivnosti koje su imale za cilj očuvanje motoričkih i mentalnih sposobnosti starijih lica kao što su: šah, čitanje knjiga i pikado.

Glavne aktivnosti

- Organizovanje četiri socijalno-edukativne radionice na temu zdravstvene zaštite (jednom mesečno po 90 minuta)
- Organizovanje 12 socijalno-edukativnih radionica na različite teme (tri puta mesečno u trajanju od 90 minuta)
- Dve posete pozorištu
- Organizovanje dva izleta: u Plužine i na Žabljak
- Organizovanje mini foto kursa za starija lica
- Organizovanje foto izložbe sa fotografijama sa izleta
- Organizovanje svakodnevnih aktivnosti kao što su šah, čitanje knjiga, itd.

Ove aktivnosti su odabrane zbog činjenice da se ova ciljna grupa nosi sa problemima izolacije. Cilj aktivnosti bio je očuvanje njihovih motoričkih i mentalnih sposobnosti i prevazilaženje izolacije. Angažovali smo stručnjake (doktoare, psihologe, itd.) u cilju pružanja više informacija starijim osobama kako bi prevazišle svoje teškoće vezane za zdravlje i bolju integraciju u društvo.

Rezultati i naučene lekcije

Starija lica postala su zadovoljnija i bolje integrisana u društvo. Unapredili su znanje o prevenciji čestih bolesti u starijem životnom dobu.

Dolazili su u blizak kontakt sa volonterima Crvenog krsta, zbog čega su osećali da više vrede i da nisu zaboravljeni. To je doprinelo smanjenju osećaja usamljenosti i izolacije.

Učesnici su smatrali najefikasnijima radionice sa doktorima, kao i izlete.

Važno je napomenuti da je broj korisnika na izletima bio mnogo veći nego na radionicama koje pokazuju da stariji ljudi moraju da budu bolje motivisani za ove aktivnosti.

Uz poštovanje njihove želje da učestvuju na radionicama foto kurseva, uključili smo i izlete posle konsultacija sa Crvenim krstom Crne Gore. Planirali smo izlet u pozorište u Podgorici, ali nismo mogli da ubedimo i motivišemo starije ljude da idu. Zato smo promenili plan i posetili pozorište u Nikšiću i povezali aktivnost foto kursa sa izletom.

Preporuke

Preporučujemo više aktivnosti na otvorenom, pošto su korisnici tu aktivnost naveli kao najbolju, kao i direktne konsultacije sa doktorima iz različitih oblasti. Starije osobe su takođe naglasile da im se sviđa druženje sa mladim volonterima, jer to čini da se osećaju korisnima i punim znanja pošto mogu da podele svoje iskustvo i znanje sa mladima.

MY WAY

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Inicijativa za socijalnu inkluziju starijih lica u staroj kraljevskoj prestonici Cetinje*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Stara kraljevska prestonica Cetinje*
- *Vremenski period: 01.12.2017. – 01.10.2018.*
- *Kontekst: Ovaj projekat je implementiran kako bi se omogućilo veće i aktivnije angažovanje starijih ljudi u svakodnevne društvene događaje i aktivnosti stare kraljevske prestonice Cetinje. To je doprinelo i većoj senzibilizaciji lokalne zajednice i stvaranju pozitivne slike o starijim ljudima u staroj kraljevskoj prestonici Cetinje, njihovom potencijalu i značaju. Grupne psihološke radionice, psihološka podrška i pomoć starijim domaćinstvima, psihosocijalne radionice, panel diskusije, zabavne aktivnosti, doprinele su poboljšanju kvaliteta života starijih lica u Cetinju.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.414 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa su bili ljudi stariji od 65 godina, koje nisu bili institucionalno zbrinuti. To su bili stari ljudi sa veoma slabim društvenim životom, niskim nivoom emocionalne i socijalne sigurnosti, stariji ljudi koji žive sami, stariji ljudi sa socijalnim potrebama koji ne primaju pomoć drugih organizacija. Ciljna grupa je izabrana sa ciljem da se poboljša njihov položaj, kao i kvalitet života, sa posebnim naglaskom na pružanje podrške i pažnje starijim, teško pokretnim pojedincima u domaćinstvima sa jednim članom.

Problem kojim se projekat bavi

Projekat je doprineo intenzivnijem uključivanju i učešću svih aktera na lokalnom nivou koji se bave starijim stanovništvom sa različitih aspekata (zdravstvene institucije, institucije socijalne zaštite, civilni sektor, pojedinci). Takođe, implementacija aktivnosti je doprinela tome da se više pažnje posveti starijim licima koje žive u jednočlanim domaćinstvima.

Ciljevi projekta

Opšti cilj projekta bio je da se smanji ranjivost i poveća socijalna inkluzija starijih lica u staroj kraljevskoj prestonici Cetinje.

Ciljevi konkretnih aktivnosti

Smanjen nivo usamljenosti i izolacije starijih teško pokretnih lica (samaca) i poboljšanje kvaliteta njihovih života; pružanje podrške starijim licima u samoorganizaciji i funkcionisanju.

Unapređenje stepena socijalne inkluzije i učešća starijih lica u životu zajednice; veći i bolji nivo informisanosti starijih lica u smislu preduzimanja zdravstvenih i preventivnih aktivnosti sa ciljem kontrole kardiovaskularnih, reumatskih, mentalnih i metaboličkih oboljenja.

Promovisanje aktivnog starenja i motivisanje starijih lica da učestvuju u javnom životu.

Psihosocijalna podrška starijim licima kako bi ostali što je moguće duže u svom okruženju, smanjujući potrebu za različitim oblicima institucionalne pomoći, kao i motivisanje starijih ljudi da koriste svoj fizički i mentalni potencijal.

Glavne aktivnosti

- Predavanja i panel diskusije
- Psiho-socijalne radionice za starija lica koja žive u jednočlanim domaćinstvima
- Grupne psihoterapeutske radionice - grupe za samopomoć
- Kratak izlet za učesnike grupnih radionica

Psihosocijalna podrška je od presudnog značaja i važno je integrisati je u aktivnosti u okruženju. Starija jednočlana domaćinstva izdvojena su kao posebno ranjiva, izložena društvenoj izolaciji i emocionalnoj uznemirenosti, zbog čega je odabrana radionica o aktivnostima psihosocijalne podrške. Diskusije i panel diskusije su odlični mehanizmi i modeli povezivanja starijih ljudi sa eminentnim predavačima sa fakulteta i doktorima medicinskih nauka koji će sa njima razgovarati, dati im smernice, stručna mišljenja i preporuke. Organizovan je i kratak izlet u Rijeku Crnojevića, koji je bio prijatna aktivnost sa naglaskom na druženju za 30 starijih lica.

Rezultati i naučene lekcije

- Veći stepen socijalne inkluzije osoba starijih od 65 godina u društvenim događanjima u zajednici u kojoj žive (60 starijih lica)
- Smanjen nivo usamljenosti i izolacije starijih, slabo pokretnih lica (samaca) i povećanje kvaliteta njihovih života (10 lica starijih od 75 godina)
- Pomoć u kući i psihosocijalna podrška za deset starijih osoba koje žive same
- Efikasniji način da stariji ljudi spoznaju sopstveni psihosocijalni potencijal, identifikujući nedostatke koje treba umanjiti ili eliminisati i potencijale koje treba razviti. (35 starijih lica)

Glavni izazov bio je prevazići osećaj sramote ili nelagodnosti kod starijih lica (posebno samih žena), kao i kako steći poverenje ove ciljne grupe.

Preporuke

Kako bi se postigao kontinuitet pažnje i vodila adekvatna i sveobuhvatna briga o starijim licima, posebno licima starijim od 75 godina, koja žive sama, potrebno je nastaviti projekat sa svim aktivnostima koje smo do sada sproveli, uz učestalost održavanja psiholoških radionica i pomoć u jednočlanim domaćinstvima. Takođe, kako bi se smanjio osećaj izolacije i marginalizacije, potrebno je uvesti druge aktivnosti koje bi dodatno i direktno uključile starije osobe u društveni život zajednice, kao što su razne umetničke i kreativne radionice (zdrava hrana, joga, slikanje, gluma, ples, pletenje), što bi bilo praćeno izložbama, događajima i drugim programskim aktivnostima na kojima bi se predstavili njihovi proizvodi ili veštine koje su stekli ili naučili za vreme radionica.

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Socijalna inkluzija starijih lica, sticanje osnovnih kompjuterskih veština"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Podgorica*
- *Vremenski period: 1. decembar 2017. – 30. septembar 2018.*
- *Kontekst: Prema podacima Monstat-a (Uprave za statistiku Crne Gore) iz 2017. godine, internet je dostupan u 71% domaćinstava u Podgorici. Međutim, manje od pola ispitanika starosti između 65-74 godina zaista koristi internet. Starijim ljudima potrebne su sveobuhvatne instrukcije o načinu korišćenja modernih tehnologija, ali ne postoji jedinstveni sistematski pristup prema onima koji žele da postanu e-seniori. Tek povremeno, firme prodavci IT opreme i mrežni provajderi imaju u ponudi kurseve za starije ljude koji su njihovi potencijalni klijenti.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.985 Eura*

Ciljna grupa

Starija lica, članovi Udruženja penzionera

Problem kojim se projekat bavi

Stariji sugrađani se podstiču da koriste IT uređaje i obučavaju se u upotrebi alata za obradu teksta, interneta i e-maila. Takođe su bili podsticani da daju doprinos sadržaju internet strane www.nasedoba.me. Vebsajt www.nasedoba.me informiše zajednicu o pitanjima vezanim za starije sugrađane i predstavlja ih kao kreativne i konstruktivne članove društva. Održavanje sajta vrši se kroz ovaj projekat.

Ciljevi projekta

Stariji ljudi koji su pohađali kurseve sada su bolje informisani i društveno povezani. Aktivno ispunjavaju svoje potrebe i traže svoja prava. Svaki polaznik dao je povratne informacije o kursu. Jedna od izjava bila je: »Kada sam tek počeo da pohađam kurs, bio sam *tabula rasa*. Sada se preda mnom otvorio jedan novi svet.«- penzionisani univerzitetski profesor (86 godina). Pored toga, internet strana promovise potencijal starijih generacija (a ne samo njihove probleme).

Glavne aktivnosti

Starije osobe prepoznaju prednosti moderne komunikacione tehnologije, posebno kada se radi o kontaktu sa svojom decom i rođacima, različitim društvenim i administrativnim uslugama, ali pre svega su im potrebna jasna uputstva o tome kako da koriste alate. Opšta razmena informacija i podataka u našoj organizaciji nije bila dovoljno efikasna, dok je većina učesnika koristila samo telefone sa osnovnim funkcijama. Sada im je lakše da podele informacije i pozovu prijatelje da im se pridruže u određenim aktivnostima. Razmena ideja i rešenja postala je brza i transparentna.

Kako su rešili problem?

Podeljeni u tri grupe, 28 starijih muškaraca i žena naučilo je kako da koristi softver za obradu teksta, internet i e-mail. Oni su bili članovi Udruženja penzionera Podgorice (16) i NVO Naše doba - Naše vreme (12). Takođe, internet strana www.nasedoba.me redovno je održavana. U toku realizacije projekta objavljeno je više od 70 članaka, od kojih se 10 odnosilo na ovaj projekat. Prema našoj ideji socijalnog uključivanja starijih članova u našu zajednicu, planiramo da damo dodatne instrukcije za kompjuterski pismene članove kako bi dali svoj kreativni doprinos za internet stranu, kao nastavak aktivnosti.

Rezultati i naučene lekcije

- Svi članovi naše organizacije sada komuniciraju elektronskim putem.
- Uticaj je bio izuzetno koristan i inovativan za Udruženje penzionera, što je dovelo do znatno efikasnijeg korišćenja njihovih tehničkih kapaciteta. Kurs je obezbedio više kreativnih sadržaja i platformu za nove aktivnosti.
- Pored toga, neki od članova Udruženja su se zainteresovali i uključili u društvene aktivnosti NVO Naše doba - Naše vreme.
- 28 starijih osoba sada koristi informacione tehnologije za komunikaciju, čitanje vesti, korišćenje društvenih i administrativnih usluga, internet pretrage, itd.
- Javno se promovise princip »Stariji ljudi su resurs, a ne teret«.
- Postoji članak o predavaču na kompjuterskom kursu – mladoj dami, na <http://nasedoba.me/doziviljeno/racunajte-na-nas/> koji je napisala jedna od njenih polaznica. Ona citira ono što je predavač napisala na svom FB profilu: „Bez uvrede ali grupa starijih od 50 su moji omiljeni đaci! Njihova energija još nije potrošena. Nemojte zanemariti potencijal ljudi sa tako bogatim profesionalnim i životnim iskustvom.“

Kao jedan od rezultata pohađanja kursa, polaznici su bili u mogućnosti da kreiraju sopstvene e-mail naloge i pošalju svoje utiske sa evaluacijom koji su objavljeni na internet strani www.nasedoba.me, što ih je učinilo izuzetno ponosnim na to što su postigli. Svi utisci su bili pozitivni, a neki su bili i ovakvi: "Ohrabrujem vas da ovakav tečaj organizujete stalno. Imajući u vidu da ljudi našeg doba sporije uče, a lako zaboravljaju, bilo bi savršeno da se u nekom trenutku ponovo organizuju."- polaznik koji je dva puta pohađao obuku (stariji od 70 godina).

Koji su bili glavni izazovi i kako su prevaziđeni?

Neredovno prisustvovanje zbog lošeg zdravlja starijih polaznika ili članova njihovih porodica.

Različiti nivoi prethodnog znanja uticali su na koncept lekcija. Predavač je učinila sve što je u njenoj moći da te razlike svede na minimum i da prenese osnovne instrukcije za svakog polaznika, u skladu sa individualnim potrebama.

Preporuke

- Polaznike treba klasifikovati po grupama na osnovu stepena prethodnog znanja.
- Tečajeve treba izvoditi na takvim mestima gde učenje starijih osoba može dobiti visoku vidljivost.
- Napredni polaznici treba da imaju priliku da vežbaju svoje veštine i upoznaju se sa novim programima.
- Iako stariji ljudi sporije uče od prosečne mlade osobe, mogu da steknu isto toliko znanja i novih veština vlastitim tempom.
- Često se pribojavaju da su inferiorni te im je potrebna dodatna motivacija i podsticaj za korišćenje kompjutera.
- Stariji ljudi imaju veoma različita interesovanja u vezi sa kompjuterskim programima koje žele da nauče.

RODITELJI

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Bake i dede za aktivan razvoj*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Podgorica*
- *Vremenski period: decembar 2017. – oktobar 2018.*
- *Kontekst: U Podgorici ima preko 30.000 stanovnika starosne dobi preko 60 godina. Iako je situacija bolja u gradskom području u odnosu na situaciju u ruralnim područjima, i dalje je alarmantna. Crnogorsko društvo brzo stari a naše institucije su sve manje i manje zabrinute za to kako će primeniti određena systemska rešenja za poboljšanje položaja starijih lica. Posmatrajući prioritete Strategije za razvoj sistema socijalne zaštite starijih lica, videćemo da gotovo ništa nije učinjeno na poboljšanju njihovih prava. Naš cilj je bio da poboljšamo program Centra uključivanjem deda i baka kako bi postali naši aktivni članovi.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.876 Eura*

Ciljna grupa

Projektom je predviđeno uključivanje lica starijih od 60 godina iz Podgorice, različitih profila i porekla, koji su bili zainteresovani za aktivno učešće u programu Razvojnog centra sa ciljem da doprinesu zajednici. Roditelji i deca su bili uključeni u radionice i druge zajedničke aktivnosti.

Problem kojim se projekat bavi

Projekat se bavi problemom nedovoljne uključenosti ljudi starijih od 60 godina u aktivan život zajednice i nemogućnošću da uvidimo svo bogatstvo znanja, veština i iskustava koje stariji ljudi mogu preneti mlađim generacijama. Dede i bake kao članovi porodice uglavnom se posmatraju kroz prizmu staranja o deci, a ne kao neko ko može aktivno da doprinese na mnoge druge načine. S druge strane, deci je potrebno neinstitucionalno obrazovanje u obliku kreativnih i edukativnih radionica, koje im obezbeđujemo kroz rad Razvojnog centra.

Ciljevi projekta

Projekat "Bake i dede za aktivan razvoj" nastojao je da uključi starije osobe u obrazovne aktivnosti Razvojnog centra sa ciljem povećanja socijalne inkluzije starijih lica i njihovog aktivnog učešća u životu zajednice. Opšti cilj se implementirao preko dva specifična cilja: povećanje kapaciteta starijih članova zajednice kako bi aktivno učestvovali u obrazovnim programima Razvojnog centra, putem pripreme i implementacije posebnog obrazovnog programa za bake, dede i unuke, podizanja svesti javnosti o značaju starijih ljudi i njihovog aktivnog uključivanja u život porodice i zajednice uopšte.

Glavne aktivnosti

- Obrazovanje starijih u pripremi i realizaciji kreativno-edukativnih radionica
- Realizacija šestomesečnog kreativno-edukativnog programa u okviru Razvojnog centra i jedna javna radionica u okviru Family Fest-a
- Realizacija programa podrške učenju za decu iz socijalno ugroženih porodica uz pomoć starijih volontera
- Realizacija javnih debata „Bake i dede u porodicama“ i promotivne aktivnosti
- Unapređenje transgeneracijskog dijaloga i pre svega promovisanje koncepta doživotnog učenja, kao osnovne vrednosti u životu jednog ljudskog bića. Ljudska sposobnost da transformiše i promeni svet putem učenja bio je naš glavni razlog da odaberemo te aktivnosti.

Kako su rešili problem?

Naša ideja je bila da što je više moguće uključimo kapacitete starijih članova zajednice i stvorimo vezu koja će prevazići međugeneracijski jaz, ne samo sa decom, već i u kontekstu cele porodice i porodičnih odnosa.

Rezultati i naučene lekcije

Starije osobe koje su bile uključene u projekat postaju sve više angažovane u zajednici, prepoznaju kako mogu doprineti svojim porodicama i kako mogu biti uključene u druge aktivnosti u zajednici.

Koje aktivnosti su bile naročito efikasne?

Osim radionica sa decom, debate i transgeneracijski javni razgovori su bili veoma važni, jer su dede i bake imale priliku da razgovaraju sa mlađim generacijama na novi kreativan i konstruktivan način. Na taj način su se međusobno čuli, poštovali uzajamna osećanja, što je povećalo razumevanje i toleranciju među generacijama.

Šta je moglo da funkcioniše bolje?

Program podrške učenju je deo projektnih aktivnosti za koje bake i dede nisu bili zainteresovani. Slaba motivacija za ovu aktivnost bila je u tome što je protekao dug period u njihovim životima od vremena kada su se poslednji put bavili školskim programom. Ovo ukazuje na strah da nisu kompetentni da pruže ozbiljniju podršku u učenju.

Koji su bili glavni izazovi i kako su prevaziđeni?

Glavni izazov na projektu je bila slaba motivacija starijih lica da se uključe u projekat. Tu situaciju smo prevazišli delimično kroz saradnju sa organizacijom za starija lica i okupili smo grupu od 10 deda i baka koji bi bili uključeni u projekat.

Preporuke

Smatramo da je najvažnije slušati i razumeti potrebe zajednice - potrebe i interese starijih lica. Takođe su korisne zajedničke međugeneracijske aktivnosti i pronalaženje zajedničkih tema i interesovanja.

Održavati redovnu komunikaciju sa starijim licima i održavati njihovu motivaciju, putem razgovora, podrške i pomoći u realizaciji aktivnosti, što dovodi do većeg stepena samopouzdanja i zadovoljstva učinjenim.

Učesnici treba unapred da budu informisani o svim aktivnostima, da unapred odrede raspored, kako bi im se obezbedilo dovoljno vremena za pripremu, što vodi do kvalitetnih radionica.

Budite u toku sa njihovim potrebama i uvek tražite povratne informacije o aktivnostima, uslovima i njihovim predlozima.

SAVEZ SLEPIH

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: Inkluzija trećeg doba*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Podgorica (ali imamo aktivnosti i u Bijelom Polju, Beranima, Nikšiću, Kotoru, Baru, Herceg Novom)*
- *Vremenski period: decembar 2018. – septembar 2019.*
- *Kontekst: Cilj projekta je bio da se unapredi inkluzija starijih lica sa invaliditetom u Crnoj Gori*
- *Ukupan budžet projekta: 4.370,00 Eura*

Ciljna grupa

Ciljna grupa projekta bila su starija lica sa invaliditetom, muškarci i žene. Među njima su i samci i oni sa porodicama, starije osobe koje su uključene u društveno-kulturne aktivnosti, kao i one pasivne.

Problem kojim se projekat bavi

Tokom realizacije projekta, bavili smo se mnogim aspektima života, od svakodnevnih aktivnosti do onih specifičnih (književnost, sportsko-rekreativne aktivnosti, digitalne tehnologije). Projekat je doprineo upoznavanju šire društvene zajednice sa problemima koje imaju stariji ljudi u Crnoj Gori i predlozima o tome kako umanjiti te probleme. Pripremljena je brošura sa ciljem upoznavanja sa pravima starijih lica sa invaliditetom. Mlade osobe sa invaliditetom su takođe učestvovala u cilju smanjenja jaza između starih i mladih.

Ciljevi projekta

Jačanje socijalne inkluzije i učešća u životu zajednice postignuto je prenosom veština i znanja između mladih i starijih osoba,

Povećana uključenost, usamljenost, doživotno učenje dalo je pristupačnije usluge za starija lica, kao i veću uključenost u društvene događaje.

Težnja ka većem samopoštovanju, inkluziji, integraciji i borbi protiv usamljenosti ostvarena je kroz sportsko-rekreativne aktivnosti i podizanje svesti šire društvene zajednice.

Glavne aktivnosti

- Održano je osam radionica međugeneracijske saradnje u oblasti digitalnih i informacionih tehnologija. Tema radionica bila je upotreba digitalne i informacione tehnologije.
- Održane su tri radionice kreativnog pisanja. Održane su dve književne večeri.
- Organizovana su dva predavanja koja su održali oftalmolozi i nutricionisti. Cilj je bio poboljšanje informacija i jačanje poverenja starijih lica sa invaliditetom. Jedna radionica bila je posvećena direktnim kontaktima starijih osoba sa doktorima, gde su izmereni određeni parametri.
- Na predavanjima o kuvanju i ljudskim pravima stariji ljudi su stekli nova znanja i veštine koje će im pomoći da aktivnije učestvuju u društvenom životu zajednice.
- U Podgorici je uspostavljen sistem za igranje igre pikado sa glasovnom podrškom. Pikado turnir je odlična prilika za druženje, borbu protiv usamljenosti, povećanje broja učesnika i jačanje samopouzdanja kod starijih osoba sa invaliditetom.
- Kratka brošura sa praktičnim modelima za socijalnu inkluziju starijih lica sa invaliditetom predstavljena je interesnim grupama i javnosti putem javne tribine.

Rezultati i naučene lekcije

Projektne aktivnosti doprinele su socijalnoj inkluziji. Naši učesnici izrazili su zadovoljstvo i sreću njima. Pre svega, dopalo im se da se sastaju sa mlađim ljudima i razgovaraju o različitim temama. Radionice o zdravstvenim pitanjima su bile izuzetno dobro prihvaćene. Tokom radionice o ljudskim pravima posetila nas je televizijska ekipa nacionalne televizije.

(<http://www.rtcg.me/tv/emisije/informativni/trecedoba/204699/trecedoba-27052018.html>).

Učesnici su bili najaktivniji na radionicama kreativnog pisanja. Jedan učesnik je izdao knjigu za vreme trajanja projekta. Uspostavljanje glasovno kontrolisanog sistema za pikado doprinelo je kontinuiranom druženju starijih i mladih.

Više od 40 starijih lica bilo je uključeno tokom implementacije projekta kao i više od 10 mladih ljudi. Nastojaćemo da nastavimo aktivnosti međugeneracijskog druženja.

Preporuke

Preporučujemo svim organizacijama da uključe starije članove. Stariji ljudi su iskusniji, a njihovo znanje nam može biti od velike koristi. Ako se odluče za neke od naših aktivnosti, poželjno je uključiti mlade osobe kako bi stariji ljudi osećali da su uključeni. Treba organizovati više radionica, na različite teme, kako bi se zadovoljile različite potrebe starijih lica.

Jedna od ključnih lekcija je da se uključe svi zainteresovani stariji ljudi, čak i ako nisu stariji od 65 godina. Druga ključna lekcija je da se aktivnosti preduzimaju radnim danima, kada porodice starijih ljudi rade i ne mogu da provode vreme sa njima. Takođe, kada se bavite aktivnostima, vodite računa o održivosti, kao i o tome da neke aktivnosti mogu da se nastave posle završetka projekta. Prostor u kom organizujete aktivnosti može biti i na otvorenom.

URBAN NOVA

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "GerijARTrija"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Herceg Novi*
- *Vremenski period: 01/12/2017. – 30/09/2018.*
- *Kontekst: U Herceg Novom ljudi stariji od 65 godina čine 22% populacije i taj trend se povećava. Prema podacima Opštinske organizacije penzionera, 3.020 penzionera (skoro polovina) ima prihode ispod minimalnog dohotka (193 evra). Uprkos tome što opština Herceg Novi plaća zakupninu, komunalne usluge i naknade za prevoz lokalnog Udruženja penzionera Herceg Novog, ne postoje adekvatni programi za starija lica na kojima bi na kvalitetan način provodili slobodno vreme.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.950 Eura*

Problem kojim se projekat bavi

Predlog projekta pripremljen je na osnovu Razvojne strategije socijalne zaštite starijih lica za period 2018.-2022. Starenje se posmatra kao aktivan, produktivan, zdrav i pozitivan proces. Stariji ljudi se posmatraju kao resurs za društveni i ekonomski razvoj. Analizirajući potrebe potencijalnih učesnika naših aktivnosti, zaključili smo da su otvaranje javne kuhinje i obezbeđenje mesta održavanja i besplatne kontinuirane kreativne i rekreativne aktivnosti ono za šta su se stariji ljudi u našoj lokalnoj zajednici zalagali već duže vreme.

Ciljevi projekta

Glavni cilj: podstaknuti inovativne usluge za starija lica u Herceg Novom sa naglaskom na kreativnom korišćenju slobodnog vremena i zdraviji stav prema starenju.

Specifični cilj 1: Uz pristupačan prostor, radionice, sastanke, terapijske sastanke, otvorenu kuhinju, kao i učešće u izložbi i javnim debatama, stariji ljudi će biti znatno aktivniji u lokalnoj zajednici. Takođe će dobiti podršku kako bi dali doprinos i zalagali se za smanjenje socijalne izolacije i obezbeđivanje boljeg položaja u društvu.

Specifični cilj 2: Pilot model će povezati mlađe i starije ljude sa ciljem uspostavljanja društvenih veza između generacija i biće predstavljen opštinskim institucijama kako bi se mogao reprodukovati i u drugim zajednicama.

Glavne aktivnosti

- Okupljanje zainteresovanih učesnika, volontera i projektnog tima
- Sastanci sa relevantnim interesnim stranama kako bi se postigao dogovor o očekivanjima vezanim za saradnju
- Promocije u medijima – informisanje javnosti o projektu
- Objavljivanje poziva za učešće u radionicama: raspored radionica i predstavljanje facilitatora
- Vajarske radionice – sticanje novih veština; terapijski proces oblikovanja gline
- Slikarska radionica – terapijski proces slikanja
- Organizacija izložbe – predstavljanje umetničkih radova zajednici
- Rekreativne radionice
- Otvorena kuhinja: priprema jela uz druženje
- Radionice pokreta sa ciljem poboljšanja fizičke spremnosti učesnika; vežbe prilagođene starijim osobama
- Šahovske radionice sa ciljem poboljšanja mentalne sposobnosti, kao i druženja
- Lagane pešačke ture u prirodi
- Sprečavanje depresije i navikavanje na starije doba – sastanci sa ciljem povećanja samopouzdanja i volje
- Okrugli sto - obeležavanje Međunarodnog dana starijih lica; okupljanje svih interesnih grupa koje mogu pomoći da se poboljšaju životni uslovi starijih ljudi u našem gradu
- Evaluacija (sa ciljem da se osigura mogućnost reprodukovanja projekta)

Rezultati i naučene lekcije

- Održano je 15 sastanaka sa volonterima i timom i dva partnerska sastanka u Podgorici.
- Održano je 20 sastanaka sa kolegama, facilitatorima radionica i profesionalnim konsultantima.
- Uspostavljena je saradnja sa 13 pojedinaca, NVO-a, organizacija i institucija uključenih u projekat.
- Izrađen je i podjeljen PR materijal sa Udruženjem penzionera u Herceg Novom.
- Paket za vidljivost: logo projekta, plakati i flajeri, kao i priprema za štampu za pamučne torbe i čaše.
- 18 radionica za slikarstvo i vajanje, 9 radionica pokreta, 8 terapijskih sesija, 4 šahovske radionice, 4 sesije kuvanja, 2 pešačke ture, izložba kreativnih radova i okrugli sto.
- Više od 150 direktnih učesnika i 300 indirektnih učesnika
- Ukupno 16 izveštaja u medijima

Preporuke

Saradnja svih interesnih grupa je neophodna u sprovođenju bilo kog programa koji će se praktikovati kao usluga. Istraživanje potreba starijih građana mora biti prioritet. U našoj lokalnoj zajednici građani (posebno oni stariji) još uvek gaje sumnje prema civilnom sektoru i veruju da samo institucije mogu da sprovode programe i usluge vezane za poboljšanje kvaliteta života. Međutim, povratne informacije koje smo dobili od učesnika i medija su: "Evo ko razmišlja o starim ljudima u Herceg Novom", "Urban Nova za starije građane", "Vi vodite računa o našim potrebama". Na taj način smo izgradili poverenje i kredibilitet za naše programe. Osim toga, uspešna implementacija dovela je do toga da redovni učesnici otvoreno izražavaju svoje zadovoljstvo ("Nisam znala da imam toliko kreativne energije"). Takođe, uspostavljanje veza i sigurnih zona doprinosi tome da naši učesnici dobiju snagu da prevaziđu svoje strahove i da pomere granice svojih zona udobnosti ("U početku sam mislio da neću javno izlagati, ali vi ste me učinili jakim i sigurnim u sebe i to što radim.") Takođe, svako ko sprovodi pilot usluge ne može očekivati velike promene u početku. Beleženje mikro promena na ličnom nivou, na nivou organizacije i zajednice, kao i razgovor o promenama sa učesnicima čini proces živim i svest o promenama većom. Ukratko rečeno, projekat je rastao sa učesnicima. Podelili smo svoja iskustva, kontinuirano se konsultovali sa učesnicima, ali i pružali im povratne informacije o evidentiranim promenama.

POVJERENJE

Naziv projekta i informacije o projektu

- *Naziv projekta: "Dobar dan kako ste?"*
- *Zajednica/opština u kojoj se projekat implementira: Bar*
- *Vremenski period: decembar 2017. – oktobar 2018.*
- *Kontekst: Obično se veruje da je starost sinonim za bolest. Ali to nije tačno i tu predrasudu bi trebalo pobiti. Glavni cilj ovog projekta je podizanje svesti zajednice o problemima starijih lica, koja su najčešće usamljena a ponekad i napuštena od svojih najmilijih.*
- *Ukupan budžet projekta: 4.960 Eura*

Ciljna grupa

Stariji ljudi u okolini Bara, u graskim i prigradskim područjima

Mladi ljudi: deca i omladina iz osnovnih i srednjih škola

Problem kojim se projekat bavi

Pobijanje stereotipa da starenje znači bolest, uz obezbeđivanje kvalitetnog vremena u starom dobu

Ciljevi projekta

Glavni cilj ovog projekta je podizanje svesti zajednice o problemima starijih lica, koja su najčešće usamljena a ponekad i napuštena od svojih najmilijih.

Glavne aktivnosti

- Takmičenje za decu i omladinu "Dobar dan, kako ste?": posmatranje odnosa mladih prema starijim osobama
- Program poseta starijim ljudima kako bi se pokazalo da su oni još uvek vitalni, radni i produktivni i da se od njih može mnogo toga naučiti
- Program nege: savetovanje, radionice u selima i prigradskim naseljima, merenje krvnog pritiska i šećera u krvi
- Organizacija druženja, kratkih putovanja i aktivnosti koje se realizuju u saradnji sa drugim NVO

Ove aktivnosti smo odabrali jer su deo kontinuiranog rada u ovoj oblasti. Nije prvi put da smo implementirali sličan projekat i aktivnosti, a za sada se pokazalo da su dobro usmereni. Aktivnosti koje se sprovode od strane mladih i koje su organizovane za i sa starijim ljudima su uvek interesantne i korisne za obe starosne grupe.

Rezultati i naučene lekcije

Naša namera da se suprotstavimo stereotipima vezanim za starenje pokazala se kao ispravna. U svojim radovima deca nisu prikazivala starije ljude kao bolesne, već kao aktivne u svojoj zajednici i kao one sa kojima se deca mogu družiti i učiti od njih. Konkurs za decu i omladinu "Dobar dan, kako ste?" bio je posebno uspešna aktivnost.

Psihološko savetovanje i radionice mogli su bolje funkcionisati. Uprkos našoj inicijativi, odabranim doktorima i stručnjacima iz zdravstvenih ustanova u Baru, uprkos medijskoj promociji i flajerima koje smo koristili za promociju radionica, nismo bili u mogućnosti da privučemo očekivani broj ljudi za psihološko savetovanje i radionice. Kada je tema bila rak, ljudi su takođe bili skeptični.

Preporuke

U okviru implementacije sličnih projekata, potrebno je planirati manji broj aktivnosti.

Imajte realna očekivanja.

Usmerite se na manji broj aktivnosti.

Imajte strpljenja za starije ljude i organizacije koje ih okupljaju.

Literatura

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2015). Anketa o potrošnji domaćinstava.
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E., & Nolan, B. (2002). Socijalni indikatori. EU i socijalna inkluzija. Oxford University Press, Oxford.
- Babovic, M., Velickovic, K., Stefanovic, S., Todorovic, N., Vracevic M. (2018) *Socijalna inkluzija starijih lica u Srbiji*, SeConS Development Initiative Group
- Bornarova, S., Gerovska-Mitev, M. (2009). *Socijalna isključenost, nacionalna pripadnost i starija lica u Makedoniji*. Filozofski fakultet. ERSTE Stiftung
- Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine (2014). <https://arsbih.gov.ba/>
- HelpAge International, GAWI, 2015. Globalni AgeWatch indeks. London: HelpAge International, GAWI
- Hirose, K., Czepulis-Rutkowska Z., (2016). *Izazovi u dugoročnoj nezi starijih lica u Centralnoj i Istočnoj Evropi*, Međunarodna organizacija rada.
- Ankete budžeta domaćinstava u Bosni i Hercegovini 2015. godini <http://catalog.ihnsn.org/index.php/catalog/7344>
- InkluzivaM, (2017). TASIOP istraživanje <http://inkluzivam.org/wp-content/uploads/2007/12/Izvestaj-MK.pdf>
- INSTAT (2017). Muškarci i žene u Albaniji
- INSTAT (2015). *Situacija o starenju stanovništva u Albaniji*. http://www.instat.gov.al/media/1582/population_ageing_situation_of_elderly_people_in_albania.pdf
- Institut za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović Batut" (2013). *Istraživanje o zdravlju stanovništva*.
- IMIAS Studija 2016 <http://www.imias.ufrn.br/>
- Jankovic, B., Todorovic, N., Vracevic M. (2015). *Dobro čuvana porodična tajna* <https://www.redcross.org.rs/media/1670/dobro-cuvana-porodicna-tajna-e-knjiga.pdf>
- Jokanović, I., Šofranac, J., Kovačević M. (2018) *Istraživanje o položaju starijih osoba u Crnoj Gori i njihovo zadovoljstvo postojećim uslugama podrške*, E3 Consulting
- Kepeš, N. (2019). *Socijalna inkluzija starijih osoba u BiH*
- Kieran, W., Thomas, S., & Norah, K., (2016). Socijalno isključivanje starijih lica: sveobuhvatna procena i konceptualni okvir
- Zakon o zdravstvenom osiguranju (2015), <http://www.rfzo.rs/download/dobrovoljno/Zakon%20o%20zdravstvenom%20osiguranju-precetkost-24022015.pdf>
- Studija o merenju životnog standarda (2012). <http://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/1970>
- MONSTAT (2017). *Procene stanovništva i osnovni demografski indikatori*.
- MOSHA mreža (2017) <http://mosha-network.org/download/753/>
- Nacionalni popis U Crnoj Gori, (2011). <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=387&pageid=322>
- Nacionalni popis (2013). <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/>
- Nacionalna strategija za e-inkluziju 2011-2014 https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/inline-files/eGovernment%20in%20FYROM%20-%20February%202016%20-%2010_00_v2_00.pdf
- Popis stanovništva i domaćinstava, (2011). <http://www.instat.gov.al/en/themes/censuses/census-of-population-and-housing/>
- Zavod za statistiku Republike Srbije, (2011). Nacionalni popis.
- Zavod za statistiku Republike Srbije, (2017). *Muškarci i žene u Srbiji*.
- Zavod za statistiku Republike Srbije (2018). Statistički godišnjak <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf>
- Statistički godišnjak Republike Makedonije dostupan na: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/SG2018/03-Naselenie-Population.pdf>
- Državni zavod za statistiku Republike Severne Makedonije dostupan na: <http://www.stat.gov.mk/SvetskiDenNaZdravjeto.aspx>

- Državni zavod za statistiku Republike Severne Makedonije (2016). <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.16.10.pdf>
- UNECE (2017). https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/BIH_report.pdf
- Ujedinjene Nacije, Odeljenje za ekonomska i socijalna pitanja, Divizija za stanovništvo (2017). Starenje svetske populacije 2017 – Najvažnije napomene (ST/ESA/SER.A/397)
- Godišnji izveštaj Centara za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske (2017). http://www.instat.gov.al/media/2316/burrat_dhe_grat_ne_shqiperi_2017_libri.pdf

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

159.922.63(497)
316.66-053.88(497)
346.32-053.9(497)

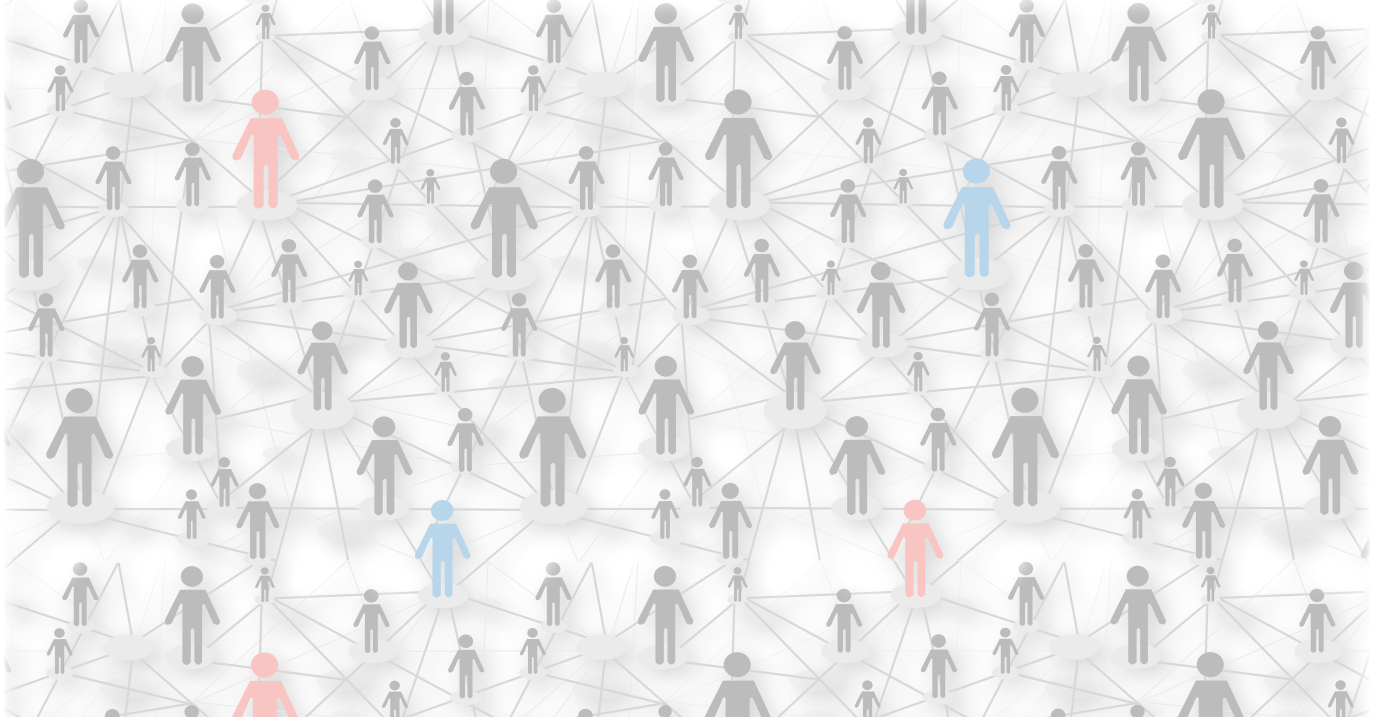
INICIJATIVA za socijalno uključivanje starijih osoba : uspesi i naučene lekcije / [urednici Nataša Todorović, Milutin Vračević]. - Beograd : Crveni krst Srbije, 2019 (Beograd : ATC). - 168 str. : ilustr. ; 28 cm

Inicijativa za socijalno uključivanje starijih osoba trogodišnji je projekat podrške Evropske unije, Austrijske razvojne agencije i Austrijskog Crvenog krsta, koji se sprovodi u pet zemalja Zapadnog Balkana: Srbiji, Albaniji, Bosni i Hercegovini, Republici Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori, uz koordinaciju Crvenog krsta Srbije. --> Kolofon. - Tiraž 300. - Bibliografija: str. 167-168.

ISBN 978-86-80205-69-4

a) Старење -- Социолошки аспект -- Балканске државе б) Старе особе -- Друштвени положај -- Балканске државе

COBISS.SR-ID 276777996

Projekat je
finansiran od strane
Evropske unije

WITH FUNDING FROM
AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

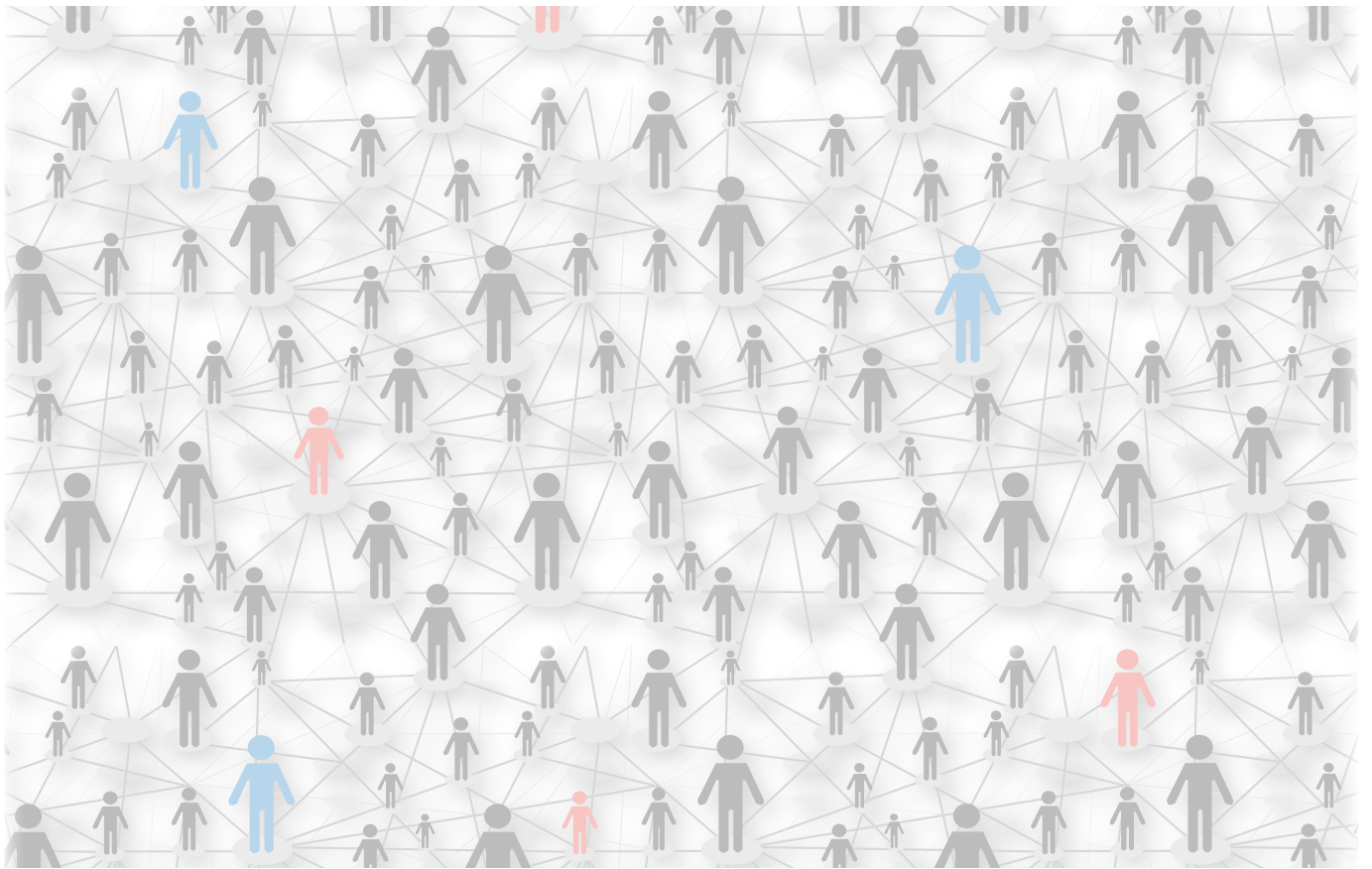

AUSTRIAN RED CROSS

Црвени крст Србије
Red Cross of Serbia

1876

Црвен крст на РМ
Крyqi i kuq i РМ

CRVENI KRST CRNE GORE
RED CROSS OF MONTENEGRO

